

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Регулювання діяльності системно важливих банків

Студентки 2 курсу 5м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Банківська справа»

Стаднюк
Тетяни
Сергіївни

Науковий керівник
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ	
ДІЯЛЬНОСТІ СВБ	6
1.1. Сутність та роль СВБ у банківській системі країни.....	6
1.2. СВБ як носії системних ризиків.....	10
1.3. Зміст основних положень регулювання СВБ.....	17
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА СТАНУ СВБ В УКРАЇНІ	25
2.1. Аналіз методичних підходів до ідентифікації СВБ.....	25
2.2. Місце СВБ в банківській системі України.....	33
2.3. Аналіз виконання СВБ економічних нормативів НБУ.....	48
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СВБ В	
УКРАЇНІ	56
3.1. Бізнес-моделі СВБ та їх характеристика.....	57
3.2. Досвід зарубіжних країн щодо регулювання діяльності національних СВБ.....	66
3.3. Розробка рекомендацій щодо удосконалення регулювання діяльності СВБ в Україні	73
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Трансформаційні перетворення глобальної банківської системи дедалі більше впливають на процес концентрації банківського капіталу. Одним із наслідків процесу концентрації є виникнення системно важливих банків (СВБ). Системно важливі банки концентрують значні обсяги капіталу, активів та зобов'язань, характеризуються великим обсягом і складністю операцій, системною пов'язаністю та складною заміненістю, а порушення чи диспропорції в їх діяльності можуть призвести до значних збитків у банківській системі та економіки в цілому.

Проблематика регулювання діяльності системно важливих банків (СВБ) набула особливої актуальності та активно обговорюється світовим співтовариством. Міжнародний досвід свідчить, що системно важливі банки потребують особливого режиму регулювання і нагляду. На національному рівні регулятори мають визначити перелік та адекватні заходи щодо банків, які є системно важливими. Завдання вибору ефективних та дієвих підходів до визначення та подальшого регулювання діяльності системно важливих банків є актуальним й для України. Таким чином, значимість системно важливих банків, наявність проблем у їх функціонуванні, необхідність обґрунтування критеріїв віднесення банків до системно важливих та розроблення спеціальних заходів їх регулювання і нагляду визначають важливість вирішення цих питань у вітчизняній банківській практиці.

Концептуальні положення діяльності системно важливих банків досліджуються у працях таких іноземних науковців та аналітиків, як: Т. Адріан [55], М. Балинг [56], С. Боріо [57], Р. Клемент [58], Я. Сорамакі [80], Л. Саммерс [82], Г. Кауфман [78], О.Еванс [63], а також вітчизняних вчених-економістів - О. Барановський [8], А. Кияк [16], А. Ковалюк [17], В. Міщенко [22], С. Науменкова [27], О. Примостка [34], Р. Набок [23] та інші.

Віддаючи належне науковим напрацюванням вчених з питань прозорості діяльності банків, до сих пір залишаються дискусійними та

недостатньо дослідженими теоретичні, методичні та практичні аспекти саме регулювання діяльності системно важливих банків на національному рівні.

Метою дослідження є розкриття теоретичних та методичних положень процесу регулювання національних системно важливих банків та надання практичних рекомендацій щодо його вдосконалення в Україні. Для досягнення цієї мети були сформульовані такі **завдання**:

- визначити основні положення регулювання СВБ;
- виявити сутність та роль СВБ у банківській системі країни;
- охарактеризувати СВБ як носія системних ризиків;
- проаналізувати діяльність СВБ в Україні;
- розглянути методику ідентифікації СВБ;
- дослідити процес регулювання СВБ в Україні;
- охарактеризувати бізнес-моделі СВБ;
- оцінити досвід зарубіжних країн щодо регулювання національних СВБ;
- розробити рекомендації щодо удосконалення регулювання СВБ в Україні.

Об'єктом дослідження є процес регулювання діяльності СВБ, а **предметом дослідження** – теоретико-методичні та практичні аспекти регулювання діяльності системно важливих банків.

Методи дослідження. В основу дослідження покладено загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: абстрактно-логічний – для аналізу фахової літератури, теоретичного узагальнення й формування висновків щодо сутності системно-важливих банків, системного ризику та бізнес-моделі банку; декомпозиції – для розкриття мети дослідження та постановки завдань; методи аналізу та синтезу – для дослідження рівня життєдіяльності банків України; методику багатомірного факторного аналізу – для оцінки ступеня дотримання СВБ економічних нормативів НБУ.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі і нормативно-правові акти, статистичні та аналітичні дані Національного банку України та вітчизняних банків, аналітичні матеріали Міжнародного валютного фонду

(МВФ), Банку міжнародних розрахунків (BIS), Ради з фінансової стабільності при групі країн Великої двадцятки (G20), монографії і наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених щодо дослідження питань ідентифікації та регулювання системно важливих банків. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові праці, рекомендації Базельського комітету та нормативні документи НБУ з питань діяльності системно-важливих банків, а також методичні розробки інформаційних бізнес порталів Forbes та Mind.ua.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

- удосконалено методичний підхід щодо визначення впливу СВБ на банківську систему України.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Публікації. Окремі результати дослідження знайшли відображення в науковій статті: Стаднюк Т. С. Методичні засади щодо ідентифікації системно важливих банків//Стратегії розвитку фінансового ринку України: зб. наук. ст. студ. заочної форми навчання / відп. ред. Н.П. Шульга. – К.: Київ. нац. торг. - екон. ун-т, 2018. – Ч.1. – 402 с. (С.110-116).

Обсяг та структура роботи. Робота складається з 3 розділів, вступу, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 76 сторінок. В роботі представлено 28 таблиць, 3 рисунка, 21 додаток та використано 95 наукових джерел.

РОЗДІЛ І

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СВБ

1.1. Сутність та роль СВБ у банківській системі країни

Проблема СВБ вперше була порушена 19 вересня 1984 року американським конгресменом Стюартом Б. МакКінні, який увів розмовний термін “занадто великий, щоб збанкрутувати” (too big to fail), що стосувалося порятунку банку “Континентал Іллінойс” (Continental Illinois) [59]. Ці інститути при продовженні свого зростання, – як правило, динамічнішого, порівняно з економікою і бюджетом держави, – створюють загрозу колапсу всієї фінансової системи внаслідок неспроможності покрити ризики в разі їх банкрутств. Органи регулювання втрачають контроль над ризиками, пов’язаними з діяльністю таких установ, а їхній капітал, який має бути буфером для системних ризиків, стає не лише занадто малим, а й неякісним.

Світова фінансова криза, що розпочалася в США у серпні 2008 року, змусила усвідомити всю гостроту проблеми наслідків ризикованої діяльності системно важливих банків. Погіршення показників діяльності великих фінансових установ поширило шоки через усю фінансову систему і завдало удару сектору реальної економіки. Дослідження діяльності та регулювання системно важливих банків активно розвиваються, а тому формального, єдиного визначення підходів і нормативів ще не сформовано.

Зазначимо, що сам термін “системно важливий банк” (systemically important bank - SIBs,) був офіційно закріплений Радою з фінансової стабільності спільно із Базельським комітетом з питань банківського нагляду лише після кризи 2008–2009 рр. [67]. Завдяки цьому закладено методологічне підґрунтя до вивчення явища системно важливих банків. Визначення поняття “системно важливий банк” (СВБ) має декілька інтерпретацій (Див. Додаток А), які різняться залежно від авторів та міжнародних інститутів.

В залежності від ступеня системного впливу та його наслідків як для економіки окремої країни так і для всієї світової (глобальної) економіки, Базельський комітет та Рада з фінансової стабільності, системно важливі банки поділили на глобальні системно важливі банки (G-SIBs) та національні системно важливі банки (D-SIBs) [54].

До системно важливих банків глобального рівня (G-SIBs) Базельський комітет та Рада з фінансової стабільності відносять системні банки, банкрутство яких несе загрозу глобальній економічній системі. До системно важливих банків національного рівня (D-SIBs) віднесено банки фінансова неспроможність яких (навіть попри їх незначну роль на глобальному рівні) може призвести до дестабілізації фінансової та в цілому національної економічної системи [54].

У посткризовий період міжнародними організаціями системно важливі банки було визначено як специфічні банківські установи другого рівня банківської системи, котрі можуть генерувати системний ризик, і потребують окремого дослідження та регулювання. При цьому наголошено, що системний ризик передається внаслідок взаємозалежності фінансових установ (так званий ефект “зараження”, англ. – contagion effect). Повна втрата довіри до великих учасників ринку швидко поширюється на всю фінансову систему та на економіку.

В той же час, з більш точної конкретизації системного впливу на фінансову систему, у 2009 році Базельським комітетом введено поняття «системно важливі фінансові інститути» (SIFIs), яке характеризує інститути, банкрутство або незначне погіршення діяльності яких, через розмір, складність й взаємопов’язаність призведе до значних утрат для всієї фінансової системи й економічної діяльності [53].

Одне з поширених визначень твердить, що фінансова інституція може вважатися системно важливою, тільки якщо її банкрутство або неможливість продовження діяльності будуть мати з великою ймовірністю негативні наслідки для фінансового посередництва [27].

Рада з фінансової стабільності визначає системно важливі фінансові інститути як установи, що характеризуються суттєвим обсягом і складністю операцій, системною пов'язаністю та складною заміненістю, а порушення чи диспропорції в їх діяльності можуть призвести до значних збитків для фінансової системи та економіки в цілому [64].

Також доцільно звернути увагу на Директиву ЄС 2013/36/EU, у якій конкретизовано зміст і підходи до ідентифікації системно важливих фінансових інститутів із поділом їх на глобальні системно важливі інститути (G-SIIs) та інші системно важливі інститути (O-SIIs) [74].

Зважаючи на розглянуті положення, зазначимо, що й справді сутність системно важливих банків безпосередньо пов'язана з поняттям “системного ризику”, оскільки банк, який генерує такий ризик, необхідно вважати системно важливим. Відповідно банк може вважатися системно важливим, якщо його неплатоспроможність або неочікуване банкрутство спричиняє зростання системного ризику, суттєві порушення у фінансовій системі та / або призводить до негативних наслідків в економіці країни.

Проте, крім критерію кількості системного ризику в діяльності банку, про системну важливість банку свідчить також і його розмір. При цьому ступінь диверсифікованості кредитного портфеля банку також може значно вплинути на його значущість у сучасній банківській системі. До того ж це трактування не дає змоги визначити механізми регулювання системно важливих банків задля забезпечення стабільності банківської системи. Для повноти визначення системної важливості банку необхідно усвідомлювати, які базові характеристики діяльності банків можуть бути джерелом проблем.

В документі Базельського комітету з банківського нагляду «Світові системно важливі банки: методологія оцінки та вимога до здатності поглинати додаткові збитки», «системна важливість» визначається розміром, взаємопов'язаністю, замінюваністю, діяльністю на світовому та міжнародному рівні (якщо така є), а також складністю структури банку [67].

В цьому зв'язку слід зазначити, що донедавна в Україні було лише два терміни, які наближено характеризували поняття “системно важливий банк”: “системний банк” та “системоутворюючий банк”. Так, в українському законодавстві «системний банк» визначається як «банк (або інша установа), неможливість функціонування якого (якої) спричиняє значний вплив на функціонування банківської системи України в цілому внаслідок великого обсягу його (її) операцій, розгалуженої мережі філій та інших факторів [5]. Водночас в Законі України «Про банки і банківську діяльність»: йде мова про системоутворюючий банк – банк, зобов’язання якого становлять не менше 10 відсотків від загальних зобов’язань банківської системи [1]. Ознайомившись з двома вищенаведеними визначеннями, можна помітити, що перше не містить числових критеріїв і є досить узагальненими, дозволяючи віднести до категорії системних більшість банків України. У той час як друге, визначає лише один параметр, що також не служить еталоном у встановленні системної важливості.

Подальший розвиток цього питання знайшов відображення в постанові Національного банку "Про затвердження Положення про забезпечення безперервного функціонування інформаційних систем Національного банку України та банків України" від 17.06.2004 № 265 [5], у якій системний банк визначається як банк (або інша установа), неможливість функціонування якого (якої) спричиняє значний вплив на функціонування банківської системи України в цілому внаслідок великого обсягу його (її) операцій, розгалуженої мережі філій та інших факторів. Впровадження у вітчизняну практику цього поняття є актуальним, адже враховує світовий досвід і робить недоцільним застосування понять, котрі раніше використовувалися та були взаємно несумісними. В той же час, при визначенні системної важливості банків слід враховувати ступінь їх входження банків до банківських об’єднань, оскільки в Україні банки можуть бути у складі як міжнародної банківської групи, так і національної та іноземної банківської групи [5]. Так, міжнародна банківська група - це група фінансових установ, пов’язаних відносинами контролю,

діяльність якої представлена більше, ніж в одній країні, та яка підлягає нагляду на консолідованій основі з боку іноземного органу нагляду. Національна банківська група – це банківська група, яка не є частиною міжнародної банківської групи. Іноземна банківська група – це банківська група, яка є частиною міжнародної банківської групи. [5].

В цілому підсумовуючи, можна зазначити, що виділення кластера системно важливих банків є позитивним кроком на шляху забезпечення стабільності вітчизняної банківської системи. Водночас для забезпечення ефективності аналізу необхідна подальша адаптація умов їх класифікації з визначенням і інших критеріїв системної важливості.

1.2. СВБ як носії системних ризиків

Визначаючи сутність СВБ та їх роль у банківській системі слід звернути увагу на той факт, що СВБ є носіями певних видів негативних наслідків та загроз як для банківської системи так і для економіки країни в цілому що отримали назву системних ризиків. Тому, виникає необхідність більш детально охарактеризувати СВБ як високо ризиковану фінансову установу, діяльність якої може спровокувати як дефолт самого банку так і всієї фінансової системи як окремої країни так і світу в цілому. В цьому зв'язку слід особливу увагу звернути на причини виникнення у банківській сфері системних ризиків та виявити чинники, які на них впливають.

В економічній теорії, концепція системного ризику з'являється у середині 90-х рр. XX ст., але особливий розвиток отримує в період світової фінансової кризи 2008-2009 рр. На сьогодні можна виділити три концептуальних підходи до визначення сутності системних ризиків в банківській сфері - макрорівневий підхід, мікрорівневий підхід та комбінований підхід [41]. Представники макрорівневого підходу до тлумачення системного ризику вважають, що в основі виникнення системних ризиків лежать макроекономічні шоки грошового сектору економіки такі як зміна світової або національної процентних ставок, що викликають

порушення стабільного функціонування як фінансової системи так і економіки в цілому. Мікрорівневий підхід базується на взаємозв'язках між учасниками та елементами однієї системи, які називають «ефектом доміно (зараження)» і який полягає в тому що в основі системного ризику є «неспроможність одного учасника системи виконувати свої зобов'язання зумовить виникнення подібної ситуації в іншого учасника шляхом поширення ланцюгової реакції, що приведе до більш значних фінансових труднощів» [52].

Комбінований підхід до визначення системного ризику враховує як горизонтальні, так і вертикальні взаємозв'язки між учасниками фінансово-грошових відносин. Тобто джерелом виникнення системного ризику у фінансовій системі може бути як окремий інституційний елемент (наприклад, банк), так і ринок у цілому (подія макроекономічного характеру, макроекономічний шок) [31]. В цілому, концептуальні підходи до визначення поняття «системний ризик» з точки зору широкого та вузького його розумінні представлені в додатку Б (Див. Додаток Б).

Більш детальне визначення системного ризику дається в наукових працях закордонних та вітчизняних науковців, а також в документах міжнародних та фінансово-кредитних установ. Переважна більшість цих визначень прив'язується до порушення системи платежів та виконання зобов'язань. Їх тлумачення системного ризику знайшли своє відображення також і в довідковій літературі. Результати теоретичного аналізу сутності поняття «системний ризик» наведено в додатку В (Див. Додаток В).

Підсумовуючи проведений аналіз визначення «системного ризику», як у документах фінансово-кредитних установ, так і у працях науковців слід зазначити, що здебільшого при визначенні сутності системного ризику, акцент робиться на наступних його ознаках: порушення функціонування фінансової системи; значний (системний) масштаб; вплив на реальний сектор економіки; зараження (ланцюгова реакція / ефект доміно).

Зважаючи на це, системний ризик доречно розглядати як ризик порушення процесу надання фінансових послуг, що зумовлює порушення всієї фінансової системи або її частини, а також несе в собі загрозу негативних наслідків для реального сектора економіки (див. табл. Додаток Г).

Таким чином, на нашу думку, більш точним визначенням поняття «системний ризик», яке відображає його сутність можна вважати наступне: системний ризик банківської діяльності це - ймовірність появи несприятливих явищ (подій) в реальному секторі (національної, світової) економіки, які мають значний (системний) масштаб внаслідок порушення функціонування банківської системи, через банкрутство (дефолт) окремих її елементів (банків), що призводить до ланцюгової реакції (ефекту доміно) в банківській сфері.

Характеризуючи сутність та особливість системного ризику в банківському секторі слід також розглянути причини, передумови та джерела його виникнення, чинники, що на нього впливають, а також негативні наслідки його прояву. Так, головною причиною появи системного ризику необхідно вважати макроекономічні дисбаланси, які доречно розглядати як: 1) дисбаланс між розвитком фінансової сфери та реальним сектором економіки на світовому рівні; 2) дисбаланс у розвитку матеріального виробництва та споживання окремих країн.

За твердженням Ю. Заруби і В. Чемериса, джерелом системного ризику є характеристики, властивості фінансового сектору як системи, що можуть негативно вплинути на його функціональність та стійкість, ускладнити або унеможливити реалізацію основних цілей при зміні ситуації. У цьому випадку їх роль виконують системні дисбаланси в діяльності національного фінансового сектору (інституційні, структурні, фінансові тощо), що є результатом конструктивних особливостей національної фінансової системи» [49]. На мікрорівні джерелом системного ризику є концентрація конкретних ризиків у діяльності фінансових посередників (див. Додаток Д) – зосередження ризиків, що формує вірогідність отримання втрат в обсягах, що

потенційно загрожують фінансовій стійкості економічних суб'єктів або їх спроможності виконувати базові операції (функції) [49].

До переліку основних передумов реалізації системного ризику у фінансовому секторі, що об'єктивно роблять його вразливим до фінансових потрясінь, можемо віднести: “традиційну” асиметрію інформації, що скорочує аналітичний та інформаційний потенціал окремих учасників фінансових ринків і створює стимули для колективних дій економічних суб'єктів; зростання вимог та навантаження на фінансовий сектор як інструмент фінансово-інвестиційної підтримки економічних процесів (зростання обсягу операцій фінансових посередників у вартісному та кількісному вимірах); збереження суперечностей у розвитку фінансового сектору (нерозвинутість фінансової інфраструктури, використання відпрацьованих технологій управління ризиками, застарілих механізмів співпраці всередині банківського співтовариства тощо).

Характеризуючи СВБ як носіїв системного ризику слід визначити, що їх діяльність потенційно може впливати на його зростання. Потенційний вплив на системний ризик результатів діяльності СВБ представлено в додатку К (Див. Додаток К).

Слід зазначити, що системний ризик це лише імовірність появи або прояву негативних (небажаних) подій або наслідків. Його реальний прояв залежить від дії певних чинників (факторів) – умов, обставин розвитку системи, в рамках яких джерела ризику призводять до небажаних подій.

До головних факторів, що сприяють прояву системних ризиків банківської діяльності можна віднести : концентрація банківських активів у незначної кількості банків, що призводить до їх монопольного або олігопольного стану на банківському ринку; глобалізація економічного розвитку (транскордонна діяльність /фінансова інтеграція), що призводить до зростання потоків капіталу; залежність реального та фінансового секторів економіки країни від імпорту товарів та капіталів, що призводить до її схильності до іноземних шоків – шоку від іноземних цін та шоку від

іноземної процентної ставки; зниження рівня ліквідності банків, що рівень негативно впливає на їх платоспроможність та призводить до втрати довіри, як клієнтів, так і контрагентів.

Серед інших факторів, які стимулюють прояв системного ризику в банківській діяльності також можна визначити: низькі темпи економічного розвитку країни або його відсутність; зростаюча однорідність у проведенні операцій фінансовими інститутами; поширення тіньового банкінгу в банківській сфері; аномальне збільшення фінансової системи країни; низький рівень конкуренції на банківському ринку; зменшення курсу національної валюти; непропорційне збільшення обсягів кредитування у порівнянні із зростанням доходів підприємств та населення країни; переоцінка активів банку.

Розуміння причин, передумов та джерел виникнення системного ризику у банківській сфері, а також виявлення чинники, що впливають на його прояв та зростання, дозволило виокремити основні негативні наслідки реалізації системного ризику для фінансової стабільності та економіки в цілому (див. Додаток Л). Розглядаючи СВБ як носіїв системного ризику, особливу увагу слід звернути на схильність системно важливих банків України до нього. В цьому зв'язку, слід зазначити, що в Україні на сьогодні не існує методики комплексної оцінки рівня системного ризику.

В якості основи аналізу можна використовувати дослідження Лавренюка В. В. та Шевчука В. В., в якому оцінка ролі СВБ в формуванні системного ризику базується на припущенні, що фінансова стабільність банківської системи насамперед залежить від стійкості банків і належного виконання ними своїх функцій фінансового посередника [20].

Оскільки виконання функції фінансового посередника залежить від його ліквідності то головним системним ризиком, носієм якого є СВБ, є ризик ліквідності СВБ для банківської системи в цілому. В цьому зв'язку варто зазначити, що негативний вплив на діяльність має як надлишкова, так і недостатня ліквідність. Низький рівень ліквідності знижує рівень

платоспроможності, призводить до втрати довіри, як клієнтів, так і контрагентів, а отже, і до фінансових проблем. Надлишкова ліквідність сигналізує про неефективне використання вільних фінансових ресурсів, призводить до збитків, «простоювання» коштів та проїдання капіталу. Порушення рівня ліквідності банківської системи впливає на дієвість монетарних інструментів, а отже, і їх ефективність щодо досягнення поставлених цілей [14].

Рівень системного ризику ліквідності розраховується за показником, що вимірює вклад окремого банку / групи банків у сукупний системний ризик ліквідності. Останній означає здатність системи досягти стану, за якого її елементи можуть зіткнутися з проблемою знаходження додаткових джерел ліквідності. Оцінка вкладу банку в системний ризик ґрунтується на визначенні надлишку ліквідних активів банку над зобов'язаннями за формулою: [45]: банківська система / група банків:

$$AS(t) = \sum_i c_i(t) - \sum_i o_i(t), \quad (1.1)$$

$$\text{банк } i: as_i(t) = c_i(t) - o_i(t), \quad (1.2)$$

де, $AS(t)$ – абсолютний надлишок ліквідності банківської системи в момент t ;

$c_i(t)$ – ліквідні активи банку i ;

$o_i(t)$ – короткострокові зобов'язання банку i (до 1 місяця);

$as_i(t)$ – абсолютний надлишок ліквідності банку i .

Враховуючи, що взаємопов'язаність між банками відіграє важливу роль у поширенні системного ризику, до ліквідних активів ($c_i(t)$) і короткострокових зобов'язань банку ($o_i(t)$) слід також включити як кошти СББ в інших банках так і кошти інших банків в СББ.

Внесок системно важливого банку в системний ризик визначається згідно з коваріаційним підходом, який заснований на принципі розподілу капіталу Ейлера. Розподіл капіталу за умови, що функція ризику позитивно однорідна та неперервно диференційована, визначається як:

$$rc(i) = \frac{cov(X_i; X)}{var(X)} \quad (1.3)$$

де, X_i – прибуток / збиток субпортфеля i ;

X_i – прибуток / збиток всього портфеля.

У рамках цієї моделі як загальний портфель розглядається банківська система, в той час як окремі системно важливі банки виступають як субпортфелі. Відповідно, формула обчислення рівня внеску банку/групи банків у загальний рівень системного ризику є:

$$SLRC_i = \frac{\text{cov}(as_i; AS)}{\text{var}(AS)} \quad (1.4)$$

де, $SLRC_i$ – внесок у системний ризик ліквідності;

as_i – абсолютний надлишок ліквідності банку/групи банків i ;

AS – абсолютний надлишок ліквідності банківської системи.

Грунтуючись на даних кореляційного аналізу показників as_i та AS , визначається рівень системного ризику ліквідності банківської системи України із застосуванням показника $SLRC_i$.

Отже, сутнісне розуміння системного ризику дозволило виділити ключові аспекти цього поняття: а) системний ризик не є сумою всіх індивідуальних ризиків банку чи банківської системи; б) поширюється за рахунок реалізації механізму трансмісії ризиків і взаємопов'язаності між фінансовими інститутами; в) виникає у результаті накопичених структурних диспропорцій; г) впливає на реальний сектор економіки, порушує стабільність і функціонування фінансової / банківської системи.

Враховуючи особливості СББ визначено, що важливу роль у забезпеченні стабільності банківської системи відіграє їх ліквідність. На основі оцінки внеску системно важливого банку в системний ризик ліквідності встановлено, що значний внесок у системний ризик ліквідності роблять системно важливі державні банки.

1.3. Зміст основних положень регулювання діяльності СББ

Сучасні умови розвитку світової фінансової системи генерують ризики, які пов'язані з недостатнім регулюванням банківського сектору і, в першу чергу, діяльності системно важливих банків. Відсутність механізму регулювання СББ загрожує стабільності як фінансовій системі так і економіці країни в цілому. Банківське регулювання слід розглядати як впорядковану систему дій уповноваженого органу щодо розробки та впровадження регуляторних норм, контролю за їх дотриманням та застосуванням відповідних засобів впливу [24].

В той же час, регулювання діяльності СББ має певну особливість, яка полягає в специфіці та негативних наслідках прояву системного ризику в банківській сфері. Тому, основними пріоритетними напрямками регулювання діяльності системно важливих фінансових установ на сучасному етапі є такі: підвищення інтенсивності та ефективності контролю та нагляду; ефективне врегулювання неплатоспроможності фінансових інститутів (банків, страхових компаній, об'єктів інфраструктури фінансових ринків) без залучення коштів платників податків; введення додаткових вимог до достатності капіталу системно важливих фінансових інститутів; підвищення стійкості системно значимих об'єктів інфраструктури фінансового ринку [73].

Регулювання як глобальних так і національних СББ здійснюється на основі пруденційного (від англ. «prudential» - «розсудливий») підходу. Пруденційне регулювання - це вид державного управління банківською діяльністю, що передбачає використання певних вимог до банку, які покликані мінімізувати ризик його банкрутства. Розрізняють два взаємодоповнюючі рівні пруденційного регулювання: макро- і мікропруденційний підходи. Бураковський І.В. описує макропруденційний підхід як такий, що виходить з необхідності мінімізувати ризики, пов'язані з екстерналіями, у той час як мікропруденційне регулювання підпорядковано меті забезпечення стійкості фінансового інституту[11].

Регулювання діяльності СВБ базується, головним чином, на макропруденційному регулюванні. Міжнародні організації часто використовують таке визначення макропруденційного регулювання: «це концепція політики державних органів по відношенню до попередження та подолання фінансової нестабільності і запобігання негативних наслідків» [57].

Беручи за основу визначення, що використовується міжнародними організаціями, характеризуємо макропруденційний підхід як регулювання банківської системи в цілому у безпосередньому зв'язку з іншими секторами економіки, що має на меті зниження системного ризику шляхом попередження фінансової вразливості, моніторингу рівня системного ризику та оцінки макропруденційних індикаторів. Макропруденційне регулювання СВБ відбувається шляхом проведення державними органами управління ефективної макропруденційної політики яка спрямована на виявлення та оцінку системних ризиків для фінансової стабільності та вжиття заходів щодо мінімізації цих ризиків [57].

Необхідність проведення макропруденційної політики, виникла після глобальної кризи 2008-2009 рр. та боргової кризи в ЄС, які показали, що: монетарної політики та нагляду за окремо взятими установами недостатньо для попередження криз; проблеми відносно невеликого сегменту ринку (як американська іпотека subprime) можуть справити руйнівний вплив на всю систему; необхідність аналізу трансмісії ризиків між секторами економіки, сегментами ринку та установами; необхідність згладжування проциклічних коливань та екстерналій (надмірного зростання кредитування, розростання банків до масштабів too big to fail); фокусування на платоспроможності та недооцінювання ризику ліквідності з боку регуляторів; недооцінювання ризику ліквідності банками та надмірне покладання на кредиторів останньої інстанції.

Макропруденційна політика передбачає, що системні ризики можуть викликатися різними факторами (екзогенними і ендегенними), але часто

виникають унаслідок колективних дій окремих фінансових установ. Практика свідчить, що країни, які запровадили елементи макропруденційної політики на початку 2000-х, менше постраждали від кризи (зокрема країни Азії раніше інших почали вживати заходи, пов'язані з ринком нерухомості). Еволюція розвитку макропруденційної політики представлена на рисунку додатку Е.

Основними регуляторами діяльності СВБ як на національному так і на глобальному рівні є міжнародні фінансові інститути до складу яких можна віднести наступні організації: Рада з фінансової стабільності при G20 (FSB); Міжнародний валютний фонд (МВФ); Європейська банківська організація (ЕБА). Банк міжнародних розрахунків (BIS) (Базельський комітет з банківського нагляду)¹;

Здебільшого, ці організації здійснюють регулювання глобальних фінансових диспропорцій на рівні розробки методичних рекомендацій щодо побудови ефективної системи регулювання. У відповідності до цих рекомендацій регулювання системно важливих банків поділено на дві групи: регулювання системно важливих банків глобального (G-SIBs) та національного рівнів (D-SIBs). Ключовими методичними документами Базельського комітету та Ради з фінансової стабільності щодо регулювання діяльності глобальних СВБ (G-SIBs) та зменшення їх впливу на світову банківську систему є пояснювальна записка «Системно важливі банки на глобальному рівні: методологія оцінювання та вимоги до додаткового поглинання втрат (HLA)» [65], яка містить ключові моменти побудови регулювання СВБ;

До банків з цього переліку висуваються особливо суворі вимоги щодо достатності власного капіталу. Регулювання глобальних системно важливих банків передбачає встановлення підвищеного нормативу власного капіталу.

¹ Базельський комітет з питань банківського нагляду – це комітет наглядових установ, заснований керівниками центральних банків країн-членів Групи 10 у 1975 році. Він складається з представників вищого керівництва наглядових органів та центральних банків Бельгії, Канади, Франції, Німеччини, Італії, Японії, Люксембургу, Нідерландів, Іспанії, Швеції, Швейцарії, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії та Сполучених Штатів Америки. Зазвичай його засідання відбуваються у Банку Міжнародних Розрахунків, у Базелі, де знаходиться постійний секретаріат.

Крім нормативу у 7%, який пред'являється до всіх фінансових установ, встановлюються додаткові вимоги в залежності від того, наскільки банк значущий для світової економіки. Так, на підставі кластерного аналізу Базельським комітетом з банківського нагляду були сформовані 5 груп G-SIBs для встановлення значень показника додаткових вимог до величини їхнього капіталу. Додаткові вимоги до капіталу почали використовуватись з 2014 р. з їх поетапним запровадженням до 2019 р. [86]. Розподіл глобальних СВБ згідно до визначених умов щодо необхідного розміру їхнього капіталу приведено в додатку У (див. Додаток У).

При регулюванні СВБ національного рівня (D-SIBs), використовуються розроблені Базельським комітетом та Радою з фінансової стабільності рекомендації «Основи для роботи з системно важливими банками на національному рівні» [51], які уточнюють основні принципи побудови регулювання національних системно важливих банків, що мають ґрунтуватися на методології визначення глобальних системно важливих банків, тобто враховувати такі фактори, як розмір, взаємопов'язаність, заміненість та складність операцій, включаючи міжнародну діяльність, але в той же час враховувати специфічні особливості економік окремих країн.

Так, методологія оцінки системної важливості банків на національних рівнях має бути розроблена окремими національними наглядовими органами, що на власний розсуд повинні визначати заходи для мінімізації ризиків функціонування на ринку потужних банківських установ [72].

Цими рекомендаціями також передбачено, що з метою забезпечення стабільності банківської системи, нагляд за системно важливими

фінансовими інститутами (СВФІ) повинен ґрунтуватися на таких основних передумовах: зниження морального ризику через забезпечення ефективного регулювання; здатність до підвищеного поглинання збитків; інтенсивний та ефективний банківський нагляд; застосування превентивних заходів регулювання та нагляду за СВБ; забезпечення стабільності банківської системи. Основні напрямки регулювання національних СВБ за

рекомендаціями Базельським комітетом та Радою з фінансової стабільності представлено на рисунку 1.1. (Див. рис. 1.1)

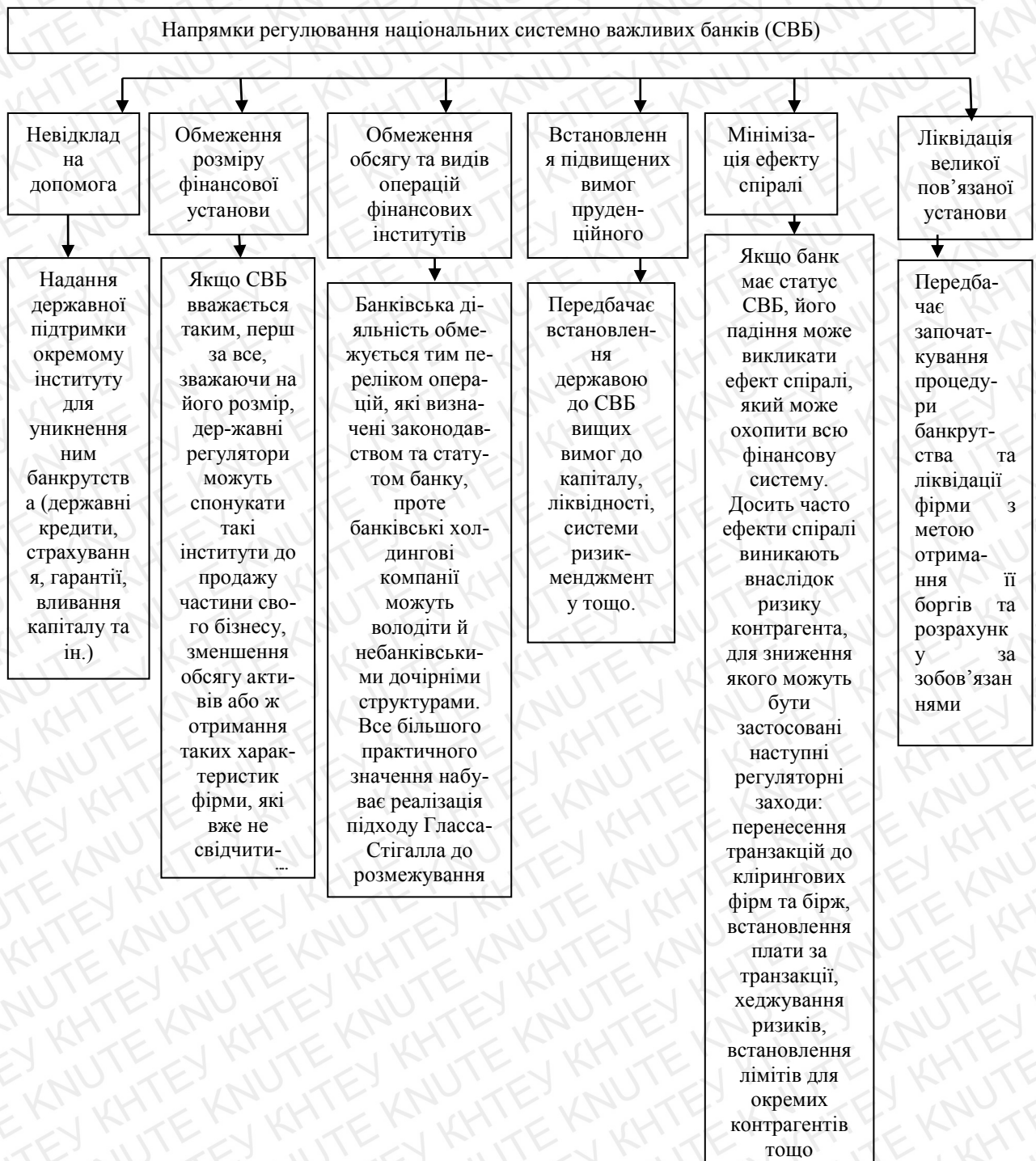

Рис.1.1. Напрямки регулювання національних системно важливих банків
Джерело: [11].

Банківський нагляд здійснюється також і за певними принципами, які отримали назву «Основні принципи ефективного банківського нагляду», які виступають мінімальними стандартами надійного пруденційного регулювання та нагляду за банками і банківськими системами. Основні принципи також використовуються Міжнародним валютним фондом (МВФ) та Світовим банком в контексті Програми оцінки фінансового сектору (FSAP) для оцінки ефективності систем і практики банківського нагляду в різних країнах. На сьогодні визначено 29 основних принципів банківського нагляду, які окреслюють повноваження, які повинні мати органи нагляду, щоб вирішувати проблеми, пов'язані з безпекою та надійністю.

В контексті регулювання Системно важливих банків (SIBs), основні принципи окремо не визначають проблематику системно важливих установ, оскільки Банківський комітет дійшов висновку, що системно важливі банки, які вимагають більш інтенсивного нагляду, а отже і ресурсів, являють собою один кінець усього спектру банків, за якими здійснюється нагляд, тому Основний принцип застосовується у процесі нагляду за усіма типами банків. Очікування органів нагляду та очікування щодо нагляду повинні бути більш пріоритетними стосовно системно важливих банківських установ, узгоджуватися з профілем ризику та важливістю цих банків для системи загалом.

Регуляторами по координації питань щодо національних СВБ виступають обрані владними структурами країни органи. На етапі організації регулювання за діяльністю СВБ важливим аспектом є координація та узгодженість між державними органами у компетенції яких знаходяться СВБ.

В цілому, заходи, розроблені Базельським Комітетом з банківського нагляду, дозволяють розмежовувати структурні характеристики національної банківської системи і виділити системно важливі фінансові інститути, для яких необхідно встановити підвищені пруденційні стандарти [60].

Певні підходи до регулювання СВБ були розроблені і Радою з фінансової стабільності при G20 (FSB). Так, у ході роботи самітів Великої

двадцятки протягом 2009 – 2011 рр. було розроблено основні напрями роботи щодо своєчасного вирішення проблем надпотужних фінансових інститутів (в тому числі і банків) шляхом їх оздоровлення чи виведення з ринку, підтримки безперебійної діяльності без перекладання витрат для їх порятунку на платників податків, захисту вкладників тощо. Описана в цих документах система регулювання діяльності СББ складається з 4-х основних елементів: I-й елемент - організація та побудова системи ефективного регулювання діяльності СББ. II-й елемент - розробка методики та проведення процедури ідентифікації СББ з метою подальшого регулювання їх діяльності. III-й елемент - встановлення підвищених вимог до капіталу СББ для додаткового покриття втрат. IV-й елемент - впровадження превентивних заходів щодо забезпечення ефективного моніторингу та оперативного контролю за діяльністю СББ.

В своїх рекомендаціях керівникам групи країн Великої 20, Рада з фінансової стабільності запропонувала заходи на подолання проблеми занадто великих фінансових установ та відповідне зміцнення фінансової системи, її стійкості до стресів. Заходи, що пропонуються Радою фінансової стабільності, включають посилення ефективності рад директорів та органів нагляду в контролі ризик-менеджменту установ, особливо щодо нових фінансових продуктів та кількісних моделей, поліпшення співпраці між органами нагляду країн походження та перебування СББ. Що стосується запровадження додаткових пруденційних вимог та інших змін в правовій і організаційні структурах СББ то Радою фінансової стабільності пропонується на національному рівні встановити підвищені вимоги до рівня капіталізації, ліквідності, лімітів на великі кредитні ризики. Світова практика свідчить, що на сьогодні існує декілька варіантів державного регулювання діяльності СББ на національному рівні. Перший варіант: недопущення існування занадто великих СББ, а в разі їх появи – примусова реорганізація з поділом на менші за розміром (наприклад, за видами бізнесу або регіонами). З цією метою використовуються такі заходи як обмеження розміру фінансової

установи та обмеження обсягу та видів операцій фінансових інститутів. В цьому зв'язку, все більшого практичного значення набуває реалізація підходу Гласса-Стігалла до розмежування банківської та інвестиційної діяльності. Зважаючи на розмір СВБ, державні регулятори можуть спонукати такі інститути до продажу частини свого бізнесу, зменшення обсягу активів. Другий варіант: запровадження додаткових вимог до управління ризиками в таких установах, проведення більш прискіпливого і частого моніторингу, наприклад, шляхом призначення кураторів та відстеження роботи на щоденній основі. Цей варіант також передбачає надання державної підтримки окремому інституту для уникнення ним банкрутства (державні кредити, страхування, гарантії, вливання капіталу та ін.). Для запобігання або зниження «ефекту спіралі» який часто виникає внаслідок ризику контрагента, можуть бути застосовані наступні регуляторні заходи: перенесення транзакцій до клірингових фірм та бірж, встановлення плати за транзакції, хеджування ризиків, встановлення лімітів для окремих контрагентів тощо. Третій варіант: прийняття більш суворих обмежень, нормативів, включаючи ліміти на концентрацію, додатковий буфер регулятивного капіталу, оподаткування за підвищеними ставками. Цей варіант також передбачає встановлення державою до СВБ вищих вимог до капіталу, ліквідності, системи ризик-менеджменту тощо. Четвертий варіант: допущення краху таких установ, відмова держави від допомоги СВБ та наступна їх ліквідація з передачею активів і зобов'язань іншим менш великим установам. Цей варіант передбачає відмову від дотримання державою принципу «занадто велике, щоб збанкрутувати» та започаткування процедури банкрутства та ліквідації фірми з метою отримання її боргів та розрахунку за зобов'язаннями [47].

РОЗДІЛ II

ДІАГНОСТИКА СТАНУ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз методичних підходів до ідентифікації СВБ

У міжнародній банківській практиці існують різні методичні підходи до характеристики великих банківських інститутів, діяльність яких пов'язана з можливістю виникнення системних ризиків. Різноманітність підходів до класифікації методик, які дають змогу визначити важливість будь якого фінансового інституту, відображено на рис. 2.1.

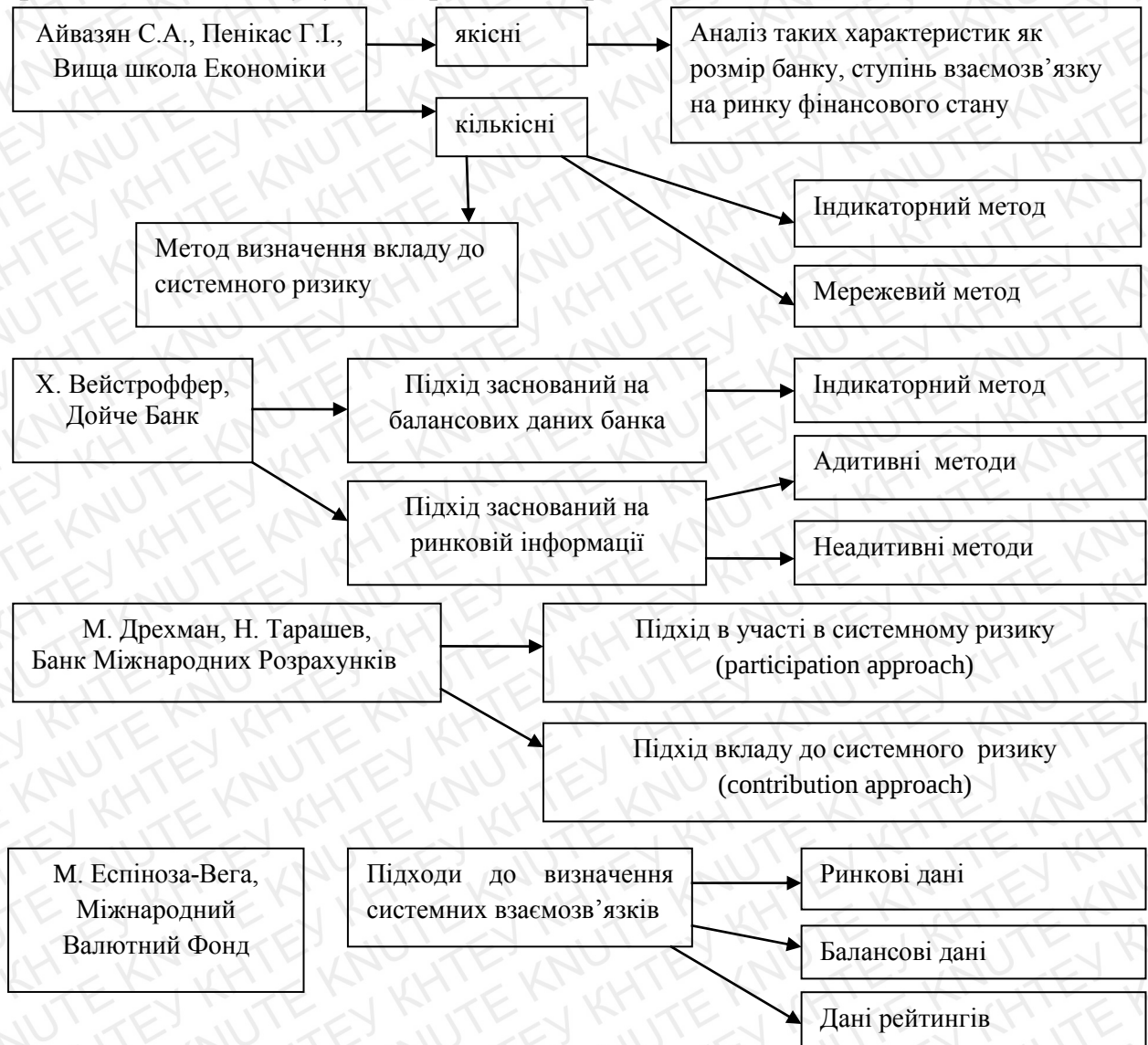

Рис. 2.1. Класифікація методичних підходів до визначення

системно важливих банків

Джерело: власна розробка за даними : [22, 36, 44].

За якісного аналізу його основою є кілька базових характеристик, визнаних міжнародними регуляторами як основні при ідентифікації системної важливості, а саме: розмір банку, ступінь заміненості, ступінь взаємозв'язку та структура організації [67]. Безумовно, що одного якісного аналізу недостатньо, і він доповнюється кількісним аналізом, основними підходами якого є: індикаторний, мережевий та оцінка частки ризиків банку в загальносистемному ризику. [18].

Індикаторний підхід передбачає формування системи репрезентативних показників, які найточніше визначають системну важливість банку. В межах цього підходу якісні характеристики набувають кількісного вираження. З практичної точки зору це дає змогу порівнювати, ранжувати і класифікувати банківські установи за ступенем системної важливості. [44]. Згідно з практикою МВФ, ЄЦБ та регуляторних органів багатьох країн світу для опису тієї або іншої якісної характеристики використовується набір показників (індикаторів). Зокрема, розмір банку визначають за такими показниками: частка сукупних активів банку в активах усієї банківської системи або у відсотках до ВВП; розмір кредитного портфеля; ринкова частка філіальної мережі; депозити у відсотках від сукупних активів. Ступінь взаємопов'язаності визначається часткою міжбанківських кредитів, ринковою часткою участі в платіжних системах. [67]. Індикаторний метод як один із найбільш простих у застосуванні для визначення системно важливих банків, набув поширення як на рівні світової фінансової системи, так і на рівні національних фінансових систем (США, Австралія, країни ЄС, Україна).

Мережевий підхід використовується для оцінки наслідків порушення ліквідності та / або платоспроможності банку для всієї фінансової системи на основі прямих зв'язків між елементами системи [82]. Відсутність необхідної інформації для вивчення мереж є головною перепорою при проведенні аналізу цього типу. До найбільш використовуваних методів ідентифікації СВБ

належать: метод умовної вартості під ризиком (Conditional Value at Risk - CoVaR), - який належить до адитивних методів та метод граничних очікуваних втрат (Marginal Expected Shortfall - MES). Підхід оцінювання ролі банку в загальному системному ризику під час визначення системної важливості розглядається в роботах учених Андріана і Бруннермейера. В них, зокрема, для виявлення системно важливих банків пропонується використовувати міру вартості під ризиком (Conditional Value of Risk - CoVar). За визначенням, яке пропонується в даній роботі, CoVar - це оцінка граничних втрат ризику всієї банківської системи за умови банкрутства певного банку [55].

Метод граничних очікуваних втрат (Marginal Expected Shortfall- MES) визначається як очікуваний збиток, з яким стикається кожний банк, коли обсяг сукупних втрат є досить значним, а ринкові показники набувають значень нижче визначеного порогу (рівня) протягом заданого проміжку часу. Беручи до уваги леверидж (кредитне плече), системний очікуваний дефіцит (Systemic Expected Shortfall -SES) можна оцінити, коли він починає зростати разом із левериджем та граничними очікуваними втратами. Базовий момент полягає у тому, що установи з найвищим MES є основними «вкладниками» у падіння ринку. Отже, банки з найвищим MES є головними рушійними силами системного ризику.

Важливість ідентифікації СББ у межах банківської системи країни, застосування особливих підходів до регулювання їх діяльності, визначено в документах Базельського комітету з банківського нагляду, ЄС, Ради з фінансової стабільності, провідних консалтингових агенцій. Так, в залежності від виду системно важливого банку (глобальні системно важливі банки (G-SIB) (Global Systemically Important Banks, G-SIBs), або національні системно важливі банки (D-SIB) (Domestic Systemically Important Banks, D-SIBs), Базельським комітетом із банківського нагляду в 2011р. було розроблено методичний документ «Глобальні системно важливі банки: методологія оцінки і вимоги щодо додаткового покриття збитків» [66], що

були допрацьовані в 2013р., де описано загальні фундаментальні положення ідентифікації глобальних системно важливих банків.

Для ідентифікації національних системно важливих банків Базельським комітетом із банківського нагляду розроблено «методичні рекомендації щодо ідентифікації національних СВБ «Основи для роботи з системно важливими банками на національному рівні» - які уточнюють основні принципи побудови регулювання національних системно важливих банків. [51]

Методика ідентифікації системно важливих банків, встановлена Базельським комітетом, передбачає застосування індикаторного підходу. Базуючись на цьому підході, Базельський комітет виокремлює певні категорії та індикатори для ідентифікації системно важливих банків на глобальному рівні. Так, до ідентифікованих глобальних СВБ Базельський комітет застосовує підхід розподілу глобальних СВБ на основі кошиків, за яким виокремлюється 5 кошиків різних категорій системної важливості. До банків розподілених по кошиках застосовуються різні вимоги до капіталу, з метою додаткового поглинання збитків. Дослідження методичних рекомендацій Базельського комітету щодо ідентифікації глобальних системно важливих банків, дозволяє виділити основні етапи цього процесу: 1) виділення основних категорій та індикаторів, що у повній мірі характеризують ймовірний негативний вплив глобальних СВБ на стабільність фінансової системи; 2) визначення частки кожної категорії та кожного включеного в неї індикатора; 3) обрахунок показника системної важливості для кожного банку вибірки; 4) визначення граничного значення показника системної важливості; 5) розподіл ідентифікованих СВБ по блоках, виходячи із рівня системної важливості.

Впроваджені індикатори характеризують різні аспекти банківської діяльності, які можуть спричиняти нестабільність фінансової системи. Кожна категорія має однакову частку (вагу) 20% і складається (крім категорії “розмір”) із декількох показників, що також мають однакову частку в цій категорії (табл. 2.1). Значення того чи іншого індикатора для кожного банку є

відносною величиною, яка розраховується шляхом поділу цього показника для конкретної банківської установи на сумарне значення всіх банків вибірки. Всі індикатори зважуються відповідно до належних їм часток.

Таблиця 2.1

Індикатори системної важливості банків

Категорія (і частка (вага))	Індикатори	Частка (вага) індикатора (%)
Міжнародна діяльність (20%)	Міжнародні вимоги - включають вимоги банку в одній країні до позичальників в іншій країні.	10
	Міжнародні зобов'язання - включають всі зобов'язання банківської організації по відношенню до юридичних осіб за межами внутрішнього ринку і до нерезидентів на внутрішньому ринку.	10
Розмір (20%)	Сукупні активи (згідно Базеля III, для розрахунку коефіцієнта левериджу)	20
Взаємопов'язаність (20%)	Фінансові активи	6,67
	Фінансові пасиви	6,67
	Частка ринкового фінансування у сукупних зобов'язаннях	6,67
Замінність/Інфраструктура фінансової установи (20%)	Активи на зберіганні у банку	6,67
	Обсяг розрахунків, здійснюваних через платіжні системи	6,67
	Обсяг заявок на ринку цінних паперів	6,67
Ступінь складності установи (20%)	Номінальна вартість похідних фінансових інструментів на позабіржовому ринку	6,67
	Активи третього рівня	6,67
	Обсяг торгового портфеля та портфеля цінних паперів на продаж	6,67

Джерело: складено за матеріалами [65, 51].

У 2012 р. Базельський комітет опублікував і рекомендував до впровадження з січня 2016 р. набір принципів щодо оцінки та підвищених вимог, пов'язаних з абсорбцією можливих втрат, які потенційно можуть виникнути D-SIB [51]. Кожна країна, з огляду на зазначені принципи, та з урахуванням національного законодавства, а також специфіки своєї фінансової системи може розширити мінімальні вимоги до D-SIB.

Так, у країнах ЄС основні вимоги до системно важливих банків сформульовано в Директиві 2013/36/ЄС Європейського парламенту та Ради Європи "Про доступ до діяльності кредитних організацій та пруденційний нагляд за діяльністю кредитних організацій та інвестиційних компаній" [62], яка набула чинності 17.06.2013р. Зазначену Директиву доповнено документом Європейського банківського регулюючого органу (European Banking Authority, ЕВА), а саме – Вказівками щодо критеріїв та визначення умов застосування статей Директиви стосовно оцінки системно важливих фінансових установ [69], яка діє з 01.01.2015 р. СББ національного рівня (D-SIBs) представлено загальним переліком "Інші системно важливі інститути"

(Other systemically important institutions, O-SIIs), до якого входять як банківські установи, так і інвестиційні компанії.

Методичні засади регулювання СВБ національного рівня (D-SIBs) у країнах ЄС, США, Японії та інших розвинених країнах також базуються на принципах Базельського комітету щодо визначення системно і значущості фінансових установ. Слід також зазначити, що деякі країни використовують не тільки вищезазначені коефіцієнти але і власні національні показники які допомагають виявити потенційні проблеми в банківській системі країни. Такими показниками можуть бути розмір вітчизняної економіки (Австралія, Китай), ступінь довіри вкладників (Австралія), вплив великих груп (Маврикія), співвідношення розміру активів банку до ВВП країни (Чехія) і т.д. Слід також зазначити і значну диференційованість ваги показників системної важливості в різних країнах (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Структура індикаторів системної важливості в різних країнах світу, (%)

Країна	Розмір	Взаємозв'язок	Взаємозамінність	Складність	Національний показник
Австралія	20	20	20	20	20
Гонконг	50	25	25	-	-
Індія	40	20	20	20	-
Китай	20	20	20	20	20
Маврикій	20	20	20	20	20
Нігерія	30	30	25	15	-
Оман	20	20	20	20	20
Пакистан	25	25	25	25	-
Словаччина	25	25	25	25	-
Туреччина	20	20	20	20	20

Джерело: складено за матеріалами: [44].

Аналізуючи методичні підходи до ідентифікації СВБ в Україні необхідно зазначити, питання ідентифікації СВБ в Україні довгий час були невирішені. Так, лише наприкінці 2014 року Постановою Правління Національного банку України "Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків" від 25 грудня 2014 року № 863 було визначено методику ідентифікації СВБ за міжнародними вимогами щодо ідентифікації національних системно важливих банків (НСВБ). [3]

Ключовим показником системної важливості є розмір. Чим більшим є банк, тим вагомішим є розповсюдження впливу раптового вилучення послуг цього банку й, отже, тим більша ймовірність того, що його тяжке становище або банкрутство стане причиною руйнування фінансових ринків і систем, у яких він здійснює свою діяльність, і вплине на функціонування економіки. Фактор розміру широко вимірює об'єм банківської діяльності національних системно важливих банків у межах банківської системи й економіки країни й, отже, забезпечує якісне визначення потенційного системного впливу в тому випадку, якщо банк збанкрутує [44]. Взаємопов'язаність охоплює оцінку ступеню взаємозв'язку банку з іншими фінансовими установами, що могли призвести до зовнішніх факторів, які вразять фінансову систему й національну економіку країни [44]. Замінність - це такі послуги банку, які важко або неможливо замінити в короткі терміни. У той час як надання більш загальних послуг і функцій, таких як прийом депозитів і кредитування клієнтів, можна розглядати як більш легко взаємозамінні, ураховуючи, що практично всі банки виконують ці ролі та продукти можна вважати в значній мірі однорідними. Проте, може бути так, що певна «критична маса» з точки зору частки ринку в дійсності може створити труднощі заміни значного гравця ринку [44]. Ступінь складності банку, як правило, буде пропорційно пов'язана з системним впливом проблемного банку. Складність банку можливо визначити за допомогою оцінювання числа ієрархічних «шарів», дочірніх і залежних товариств, що входять до групи, масштаб надання традиційних банківських і спеціалізованих небанківських послуг (брокерські і страхування) і таке інше [44]. Таким чином, системно важливим банком можна вважати банк основними рисами якого є, з одного боку має спроможність генерувати системні ризики для банківської системи, а з іншого боку, для неї має ознаку системної важливості.

Слід зазначити, що глобальні системно важливі інститути (G-SIIs) є учасниками певної банківської групи, тому характерною ознакою їх системної важливості є не тільки розмір самої фінансової установи але і

розмір групи до якої вона відноситься та її закордонна діяльність. Для інших системно важливих інститутів (O-SIIs), такою особливістю є значущість міжнародної діяльності для цієї установи для країни. Так, Директивою ЄС 2013/36/EU для ідентифікації (G-SIIs) було визнано такі критерії: розмір групи; взаємопов'язаність групи з фінансовою системою; взаємозамінність послуг або фінансової інфраструктури; складність групи; закордонна діяльність групи, включаючи діяльність між державами-членами ЄС і між державою-членом ЄС і третьою країною. Критеріями віднесення інших фінансових інститутів в ЄС до категорії системно важливих (O-SIIs) є такі: розмір; значення для економіки Євросоюзу або відповідної держави-члена ЄС; значущість міжнародної діяльності; взаємопов'язаність установи або групи з фінансовою системою [74].

Як свідчать дані табл. 2.3, при встановленні системної важливості банків НБУ надає перевагу масштабам їх діяльності. Кожному з показників у межах цього критерію надається вага 35 %.

Таблиця 2.3

Коефіцієнти зважування показників за критеріями важливості банків України

Критерій	Назва показника Пі	Коефіцієнт (W)%
Розмір	Загальні активи (РА)	35
	Кошти фізичних осіб, суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ (РВфю)	35
Напрямок діяльності	Кредити, надані суб'єктам господарювання за видами економічної діяльності, що класифікуються за секцією "А" (сільське господарство), "В"- "Е"(промисловість) "Р"(будівництво) КВЕД (ДКРю)	15
Взаємопов'язаність	Кошти, залучені від інших банків ($^{BK}_6$)	7.5
	Кошти, розміщені в інших банках ($^{BK}_{p6}$)	7.5

Джерело: складено за матеріалами [3].

НБУ для віднесення банку до системно важливих визначає показник його системної важливості. Середньоарифметичний показник системної важливості банків розраховується як співвідношення суми показників системної важливості банків до кількості банків, загальна сума показників системної важливості яких становить не менше 80% показників у банківській системі. Розрахунок показника системної важливості банку здійснюється за такою формулою:

$$CB = \sum_{i=1}^5 P_i \times W_i \times 100\% \quad (2.1)$$

де, СВ– показник системної важливості банку;

W_i – коефіцієнти зважування i -х показників (РА, РВфю, ВКрб, ВКб, ДКрю);

P_i – частка i -го показника банку (РА, РВфю, ВКрб, ВКб, ДКрю), яка розраховується як співвідношення розміру показника банку до розміру відповідного показника по банківській системі за формулою:

$$P_i = \frac{I_b}{I_c} \quad (2.2)$$

де, I_b – i -й показник банку; I_c – i -й показник по банківській системі.

За визначеною методикою ідентифікації СВБ, починаючи з 01.01. 2016 року, згідно до рішення Комітету з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем Національного банку України №78 від 16 лютого 2016 р., статус СВБ встановлено за трьома банками: ПАТ “Приватбанк”, ПАТ “Ощадбанк” та ПАТ “Укрексімбанк”. НБУ зберіг без змін перелік СВБ, відтак у 2018 році цей статус, як і два попередні роки зберігся за АТ “Приватбанк”, ПАТ “Ощадбанк” та ПАТ “Укрексімбанк”.

2.2. Місце СВБ в банківській системі України

Системно важливі банки займають провідне місце в банківській системі України. Про це свідчить обсяги їх активів в загальних активах банківської системи України. Так, станом на 01.08.2018 року активи СВБ склали 658,106 млрд грн, що на 199,417 млрд. грн. більше ніж на початок 2015 року (див табл. 2.4). Характеризуючи роль СВБ в активах банківської системи України, слід звернути увагу на стійку тенденцію до їх зростання. Протягом 2016-2017 років, загальні активи СВБ зросли на 70%. В цьому зв'язку, доречно зауважити, що активи СВБ зростали значно швидше на фоні зміни активів інших банків. Так, за відповідний період, загальні активи інших банків зросли лише на 26 %. За темпами зростання активів СВБ у 2017 році май же

на 44% випереджали інші банки. Така ж тенденція спостерігається і у першій половині 2018 році.

Таблиця 2.4

Місце СВБ в активах банків України з 01.01.2016 р. по 01.01.2018 р.

Банки	01.01.2016		01.01.2017		01.01.2018		01.08.2018	
	Сума, млн.грн	Питома вага, %	Сума, млн.грн	Питома вага, %	Сума, млн.грн	Питома вага, %	Сума, млн.грн	Питома вага, %
Банки України всього:	1287,798	100	1274,732	100	1867,663	100	1136,339	100
В тому числі:								
СВБ	614,783	47,74	590,421	46,32	1005,199	53,82	658,106	57,91
Інші банки	673,014	52,26	684,311	53,68	862,463	46,18	478,233	42,09

Джерело: Матеріали НБУ: [32]

Більш активний ріст активів по СВБ у 2017 році свідчить про їх інтенсивний розвиток, що пов'язано з нарощенням потенціалу цих банків. Головною причиною їх зростання є до капіталізація активів СВБ з боку НБУ.

Проведений в роботі аналіз структури активів показав певні структурні зрушення в загальних активах банківської системи. Так, протягом 2015-2018 рр, частка СВБ в загальних активах банківської системи України зросла на 10,2% і складає у першій половині 2018 року більш ніж половину всіх банківських активів - 58%, що свідчить про зростання місця СВБ в банківській системі країни в цілому.

Визначаючи роль та значення СВБ у загальних активах банків України слід звернути увагу, що їх основу складають кредити та заборгованість клієнтів. В той же час, необхідно зазначити, що обсяг кредитування банками України, в тому числі і СВБ, як фізичних так і юридичних осіб за останні три роки значно скоротився. За даними, наведеними в таблиці 2.5, можна побачити, що обсяг наданих банками України кредитів скоротився за останні чотири роки, з 2015 по 2018 роки, на 312,47 млрд. грн, або на 64,2%. Майже 32,7 % в цьому скороченні або 102,08 млрд. грн. припадало на СВБ. (див. табл. 2.6)

Характеризуючи зміни в кредитному портфелі СББ, зазначимо, що головним чинником його скорочення стало зменшення попиту на кредити з боку юридичних осіб, обсяг кредитування яких скоротився, протягом визначеного періоду, на 112,1 млрд. грн. або на 43,5%.

Таблиця 2.5

Обсяги кредитів та заборгованості клієнтів банків України в цілому та СББ з 01.01.2016 р. по 01.08.2018 р.

Банки	01.01.2016		01.01.2017		01.01.2018		01.08.2018	
	Сума, млн.грн	Питома вага, %	Сума, млн.грн	Питома вага, %	Сума, млн.грн	Питома вага, %	Сума, млн.грн	Питома вага, %
Банки України в цілому	720,207	100	566,512	100	561,132	100	321,852	100
СББ	312,201	43,35	179,313	31,65	180,622	32,19	95,154	29,56
кредити та заборгованість юридичних осіб	282,731	39,26	179,313	31,65	145,704	25,97	55,880	17,36
кредити та заборгованість фізичних осіб	29,471	4,09	22,836	4,03	34,917	6,22	39,275	12,20
Інші банки	408,006	56,65	387,199	68,35	380,510	67,81	226,698	70,44
кредити та заборгованість юридичних осіб	342,042	47,49	300,081	52,97	323,471	57,65	172,688	53,65
кредити та заборгованість фізичних осіб	65,964	9,16	64,282	11,35	57,039	10,17	54,010	16,78

Джерело: Матеріали НБУ: [32]

В той же час, можна спостерігати, що за останні чотири роки, кредитування фізичних осіб з боку СББ, навпаки, зросло на 10,34 млрд. грн, або на 40%. Аналогічні тенденції в кредитуванні СББ спостерігаються і у 2018 році. Так, станом на 01.08. 2018 року, загальний обсяг наданих кредитів скоротився на 85,46, або на 47% порівняно зі станом на 01.10.2018 року. Скорочення кредитування юридичних осіб СББ протягом 7 місяців поточного року склало 89, 82 млрд. грн, тоді як кредитування фізичних осіб, зросло на 4,35 млрд. грн, або на 12%.

В цьому контексті, акцентуємо увагу на тому, що зростання кредитування СББ фізичних осіб, спостерігається на фоні скорочення їх кредитування іншими банками України. Проявом, зазначених тенденцій в обсягах кредитування банків України стали певні структурні зрушення, як в цілому в банківській системі України, так і в структурі їх кредитного портфелю. Так, данні, що наведені в таблиці 2.5 свідчать про те, що частка кредитів СББ України у загальних кредитах банків України протягом 2016- 7 місяців 2018 років коливається в межах 30%. В той же час, частка кредитів та

заборгованості фізичних осіб в загальному обсязі банківських кредитів, зросла майже на 10%, тоді як частка кредитів та заборгованості юридичних осіб скоротилась на 3%. Аналізуючи місце та значення кредитів в активах СВБ можна спостерігати, що частка кредитів та заборгованості клієнтів в загальній структурі активів СВБ має чітку тенденцію до зниження. Так, частка кредитів в активах СВБ за період 2016- 8 місяців 2018 років скоротилась на 36,32% і складає станом на 01.08. 2018 лише 14,46%, що майже в чотири рази є меншою, порівняно з іншими банками. (табл. 2.6)

Таблиця 2.6

Частка кредитів та заборгованості клієнтів СВБ в банківській системі
України
з 01.01.2016 р. по 01.08.2018 р.,%

Банки	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.08.2018
Банків України в цілому	55,93	44,44	30,04	28,32
В тому числі:				
СВБ	50,78	30,37	17,97	14,46
Інших банків	60,62	56,58	44,12	47,40

Джерело: розраховано автором за матеріалами НБУ: [32]

Оцінюючи значення, та місце окремих СВБ банків в активах банківської системи, можна констатувати, що найбільшу роль в загальних активах банківської системи України відіграють активи АТ КБ "ПРИВАТБАНК", які протягом останніх трьох з половиною років зросли на 15% та склали станом на 01.08.2018 року 36,38% від загальних активів банків України (див. табл. 2.7). Що стосується інших СВБ, то частка АТ "ОЩАДБАНК" в активах банківської системи України, за даний період часу, майже не змінилась, в той час, як частка АТ "Укрексімбанк" скоротилась на 4,4%. Аналіз впливу окремих СВБ на процес кредитування в Україні показує, що головну роль в цьому процесі, станом на 01.08.2018 року, відіграє АТ КБ "ПРИВАТБАНК", частка якого в загальних кредитах та зобов'язаннях банківської системи України складає 13,33%.

Таблиця 2.7

Частка активів окремих СВБ в активах банківської системи України з
01.01.2016 р. по 01.08.2018 р.

Банки	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.08.2018
Банки України всього:	100	100	100	100
В тому числі:				
АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	21,47	17,26	25,96	36,38
АТ "ОЩАДБАНК"	14,05	16,48	15,84	13,74
АТ "Укресімбанк"	12,21	12,58	12,02	7,80

Джерело: розраховано автором за матеріалами НБУ: [32]

На другому місці, знаходиться кредитний портфель АТ "ОЩАДБАНК" -11,67%. Менш за все, кредитує АТ "Укресімбанк"- 4,57% (див. табл. 2.8)

Таблиця 2.8

Частка кредитів та заборгованості клієнтів окремих СВБ в у банківській
системі України з 01.01.2016 р. по 01.08.2018 р., %

Банки	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.08.2018
Банки України в цілому	100	100	100	100
В тому числі:				
АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	25,87	9,65	6,87	13,33
кредити та заборгованість юридичних осіб	22,24	9,65	1,37	2,62
кредити та заборгованість фізичних осіб	3,64	3,48	5,50	10,71
АТ "ОЩАДБАНК"	9,58	11,68	13,28	11,67
кредити та заборгованість юридичних осіб	9,16	11,68	12,59	10,22
кредити та заборгованість фізичних осіб	0,42	0,51	0,69	1,45
АТ "Укресімбанк"	7,89	10,31	12,04	4,57
кредити та заборгованість юридичних осіб	7,86	10,31	12,01	4,52
кредити та заборгованість фізичних осіб	0,03	0,04	0,04	0,05

Джерело: розраховано автором за матеріалами НБУ: [32]

Визначаючи роль кредитів окремих СВБ в кредитуванні банками України, слід зазначити, що за останні три з половиною роки відбулись в цьому процесі, значні структурні зрушення. Так, частка АТ КБ "ПРИВАТБАНК" в загальному кредитуванні банками України скоротилась на 12%. Основною причиною цього стало скорочення майже на 20% частки цього банку в кредитуванні юридичних осіб. В той же час, в кредитуванні АТ КБ "ПРИВАТБАНК" фізичних осіб, частка кредитів в загальному обсязі кредитів банківської системи зросла на 7%. Цей факт свідчить про сегментну переорієнтацію в кредитуванні даного банку. Що стосується інших СВБ, то значних структурних коливань в сфері кредитування як юридичних так і

фізичних осіб не спостерігається за виключенням АТ "Укрексімбанк", частка якого в кредитуванні юридичних осіб, протягом 2016-2018 років зросла майже на 5%, а за останні півроку, навпаки, скоротилось аж на 7,5%.

Характеризуючи роль та місце зобов'язань СББ в загальних зобов'язаннях банків України можна побачити, що їх частка протягом 2015-2018 років коливалась в межах 50% від загального обсягу зобов'язань банків України. В той же час, протягом останнього півріччя, спостерігається низьке (більше ніж вдвічі), скорочення зобов'язань СББ на суму 301,46 млрд. грн., внаслідок чого, частка СББ в загальних зобов'язаннях банків України зменшилась до 44,2 %. (див. табл. 2.9)

Таблиця 2.9

Частка зобов'язань СББ в банківській системі України з 01.01.2016 р. по 01.08.2018 р.

Банки	01.01.2016		01.01.2017		01.01.2018		01.08.2018	
	Сума, млрд. грн	Питома вага, %	Сума, млрд. грн	Питома вага, %	Сума, млрд. грн	Питома вага, %	Сума, млрд. грн	Питома вага, %
Банки України всього:	1126,66	100	1112,27	100	1163,00	100	615,10	100
В тому числі:								
СББ	533,86	47,38	558,30	50,19	573,32	49,30	271,86	44,20
Інші банки	592,80	52,62	553,97	49,81	589,68	50,70	343,25	55,80

Джерело: Матеріали НБУ: [32]

Оскільки головним чинником, який впливає на зміну зобов'язань банків є залучені кошти клієнтів, то проаналізуємо ситуацію із залученням коштів СББ протягом останніх трьох з половиною років. Як свідчать дані, що наведені в таблиці 2.11 (див. табл. 2.10) обсяги коштів клієнтів СББ, у 2018 році, скоротились в цілому на 89,467 млрд. грн., або на 23,45% у порівнянні з 2016 роком. В цьому зв'язку слід зазначити, що на фоні загального скорочення коштів клієнтів в банківській системі України протягом 2016-2018 років у 223,747 млрд. грн., на частку СББ в цьому скороченні, припадає майже 40%.

Скорочення коштів клієнтів СББ спостерігається як за суб'єктами господарювання та небанковими фінансовими установами, так і за фізичними особами. Так, обсяги коштів суб'єктів господарювання та небанківських

фінансових установ, протягом визначеного періоду, скоротились на 32,256 млрд. грн, або на 19,61%, тоді як обсяги коштів фізичних осіб скоротились на 57,211 млрд. грн. або на 26,36%.

Таблиця 2.10

Обсяги та частка залучених коштів клієнтів СВБ у банківській системі
України
з 01.01.2016 р. по 01.08.2018 р.

Банки	01.01.2016		01.01.2017		01.01.2018		01.08.2018	
	Сума, млрд. грн	Питома вага, %	Сума, млрд. грн	Питома вага, %	Сума, млрд. грн	Питома вага, %	Сума, млрд. грн	Питома вага, %
Банки України в цілому	749,057	100	847,686	100	887,103	100	525,31	100
СВБ	381,494	50,93	373,372	44,05	44,05	39,77	244,499	55,59
у тому числі кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ	164,491	21,96	128,722	15,19	15,19	8,35	132,235	25,17
у тому числі кошти фізичних осіб	217,003	28,97	244,65	28,86	28,86	31,42	159,792	30,42
Інші банки	367,563	49,07	474,314	55,95	55,95	60,23	233,283	44,41
у тому числі кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ	191,924	25,62	290,976	34,33	34,33	37,72	137,246	26,13
у тому числі кошти фізичних осіб	175,639	23,45	183,338	21,63	21,63	22,51	96,037	18,28

Джерело: розраховано автором за матеріалами НБУ: [32]

Аналіз структури залучених коштів клієнтів банків України за період 2016- I-ї половини 2018 рр. показує, що кошти клієнтів СВБ складають станом на 01.08.2018 року 55,59% від загального обсягу залучених коштів банками України, з яких частка кошти фізичних осіб складає 30,4%, а частка кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ - 25,17%. Аналіз місця того чи іншого СВБ в структурі зобов'язань банків України показує, що станом на 01.08.2018 року, найбільша їх частка припадає на АТ КБ «ПРИВАТБАНК»- 24,36% від загального обсягу зобов'язань банків України. Найменшу частку в зобов'язаннях СВБ має АТ "Укресімбанк" - 5,16%. (див. табл. 2.11)

Таблиця 2.11

Обсяги та частка зобов'язань СВБ у банківській системі України з 01.01.2016
р. по 01.08.2018 р.

Банки	01.01.2016		01.01.2017		01.01.2018		01.08.2018	
	Сума, млрд. грн	Питома вага, %	Сума, млрд. грн	Питома вага, %	Сума, млрд. грн	Питома вага, %	Сума, млрд. грн	Питома вага, %
Банки України всього:	1126,66	100	1112,27	100	1163,00	100	615,10	100
В тому числі:								
АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	237,40	21,07	207,71	18,67	228,99	19,69	149,81	24,36
АТ "ОЩАДБАНК"	152,05	13,50	195,54	17,58	192,16	16,52	90,32	14,68
АТ "Укресімбанк"	144,41	12,82	155,04	13,94	152,17	13,08	31,73	5,16

Джерело: Матеріали НБУ: [32]

Визначаючи місце окремих СВБ банків в залученні коштів, можна констатувати, що найбільшу роль в залученні коштів клієнтів відіграє АТ КБ "ПРИВАТБАНК", на який, станом на 01.08.2018 року припадає 24,11 % від загальних обсягів залучених коштів банками України (див. табл. 2.12)

Біля 79% від залучених коштів АТ КБ "ПРИВАТБАНК" припадає на кошти фізичних осіб. Частка АТ "ОЩАДБАНК" в залученні коштів складає 15,89% від загального їх залучення в банківську систему України, з яких 10% - це кошти фізичних осіб. Найменшу роль серед СВБ у залученні коштів в банківську систему України відіграє АТ "Укресімбанк". Його частка, на сьогодні, в залученні коштів складає 4,53% з яких лише 1,45% - є коштами фізичних осіб.

Таблиця 2.12

Обсяги та частка залучених коштів СВБ у банківській системі України
з 01.01.2016 р. по 01.08.2018 р.

Банки	01.01.2016		01.01.2017		01.01.2018		01.08.2018	
	Сума, млрд.грн.	Питома вага, %	Сума, млрд.грн.	Питома вага, %	Сума, млрд.грн.	Питома вага, %	Сума, млрд.грн.	Питома вага, %
Банки України всього:	749,057	100	847,686	100	887,103	100	525,31	100
у тому числі	392,642	52,42	427,988	50,49	478,402	53,93	255,829	48,70
АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	178,121	23,78	180,952	21,35	203,935	22,99	126,662	24,11
у тому числі кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ	39,442	5,27	29,906	3,53	36,726	4,14	26,32	5,01
у тому числі кошти фізичних осіб	138,679	18,51	151,046	17,82	167,209	18,85	100,342	19,10
АТ "ОЩАДБАНК"	93,438	12,47	144,419	17,04	125,369	14,13	83,449	15,89

Закінчення табл.2.12

у тому числі кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ	39,490	5,27	75,271	8,88	38,675	4,36	31,616	6,02
у тому числі кошти фізичних осіб	53,948	7,20	69,148	8,16	86,694	9,77	51,833	9,87
АТ "Укрексімбанк"	77,679	10,37	83,771	9,88	78,14	8,81	23,79	4,53
у тому числі кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ	53,303	7,12	59,314	7,00	53,321	6,01	16,172	3,08
у тому числі кошти фізичних осіб	24,376	3,25	24,457	2,89	24,819	2,80	7,618	1,45

Джерело: Матеріали НБУ: [32]

Важливим показником, який характеризує фінансову стійкість окремого банку і банківської системи загалом, є власний капітал банку. Оцінюючи місце СББ у власному капіталі банків України, слід зазначити, що їх обсяг протягом 2018-I-ї половини 2018 років практично не зазнав суттєвих змін і станом на 01.08.2018 року становив 37,39% від загального обсягу власного капіталу банків України. Найбільша частка серед СББ у власному капіталі банків України припадає на власний капітал АТ КБ "ПРИВАТБАНК", - 21,03%. Частка АТ "ОЩАДБАНК" у власному капіталі банків України складає 10,31%. Менш за все, серед СББ, частка власного капіталу у АТ "Укрексімбанк" - 6,05% від загального обсягу власного капіталу банків України станом на 01.08.2018 року.

Проведений в роботі аналіз власного капіталу СББ, протягом останніх трьох з половиною років, свідчить про стійку тенденцію, щодо його зростання. Так, за період 2016-I половини 2018 рр., власний капітал всіх СББ зріс на 33,8%. Головна роль в цьому зростанні належить АТ "ОЩАДБАНК", чий обсяг власного капіталу за аналогічний період збільшився більш ніж в два рази та АТ "Укрексімбанк", власний капітал якого за даний період зріс в 2,7 рази (див табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Обсяги та частка власного капіталу СВБ у банківській системі України з
01.01.2016 р.по 01.08.2018 р.

Банки	01.01.2016		01.01.2017		01.01.2018		01.08.2018	
	Сума, млрд.грн	Питома вага, %	Сума, млрд.грн	Питома вага, %	Сума, млрд.грн	Питома вага, %	Сума, млрд.грн	Питома вага, %
Банки України всього:	94,914	100	124,674	100	152,414	100	135,843	100
у тому числі СВБ	37,955	39,99	32,857	26,35	63,860	41,90	50,795	37,39
АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	27,487	28,96	12,664	10,16	24,399	16,01	28,568	21,03
АТ "ОЩАДБАНК"	7,340	7,73	5,260	4,22	31,411	20,61	14,006	10,31
АТ "Укресімбанк"	3,127	3,29	14,933	11,98	8,050	5,28	8,220	6,05
Інші банки	56,959	60,01	91,817	73,65	88,554	58,10	85,048	62,61

Джерело: Матеріали НБУ: [32]

Збільшення частки власного капіталу СВБ свідчить про зростання рівня їх фінансової незалежності і підвищення резервного позикового потенціалу СВБ, тобто здатності банків залучати позикові кошти на вигідніших умовах, що є позитивним явищем. Водночас варто відзначити, що якщо нарощування власного капіталу відбувається за рахунок субординованого боргу, то в результаті його амортизації, погіршується співвідношення між власним капіталом і зобов'язаннями банку, а це знижує його надійність і обмежує можливості збільшення доходів та прибутку.

Завершальною складовою аналізу діяльності СВБ є аналіз їх фінансового результату. До показників які, в першу чергу, характеризують результативність діяльності СВБ слід віднести доходи банків, їх витрати.

Станом на 01.08.2018 року, частка доходів СВБ в загальних до доходах банків України складає 32%. Найбільшу роль в утворенні доходів СВБ грає АТ КБ "ПРИВАТБАНК", частка якого в загальних доходах банківської системи становить 24,53%. Менш за все у формуванні доходів банківської системи відіграє АТ "Укресімбанк", частка якого у загальних доходах банків складає станом на 01.08.2018 року 2,77%. (див. табл. 2.14).

Аналіз витрат СВБ показує, що їх розподіл є пропорційним доходам. Так, частка витрат СВБ в загальних витратах банків України, станом на 01.08.2018 року становить 22%, з яких більша частина - 14,4% припадає на

витрати АТ КБ "ПРИВАТБАНК", а найменша їх частка - 2,27% на витрати АТ "Укрексімбанк".

Таблиця 2.14

Обсяги доходів та витрат СВБ у банківській системі України
з 01.01.2016 р. по 01.08.2018 р.

Банки	01.01.2016		01.01.2017		01.01.2018		01.08.2018	
	Сума, млрд.грн	Питома вага, %	Сума, млрд.грн	Питома вага, %	Сума, млрд.грн	Питома вага, %	Сума, млрд.грн	Питома вага, %
Банки України всього доходів:	73,898	100	90,774	100	99,456	100	62,886	100
у тому числі СВБ	25,774	34,88	32,421	35,72	32,883	33,06	20,092	31,95
АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	15,877	21,48	17,906	19,73	20,287	20,40	15,425	24,53
АТ "ОЩАДБАНК"	9,131	12,36	8,171	9,00	9,096	9,15	2,927	4,65
АТ "Укрексімбанк"	0,767	1,04	6,344	6,99	3,500	3,52	1,740	2,77
Інші банки	48,124	65,12	58,353	64,28	66,573	66,94	42,794	68,05
Банки України всього витрат:	46,485	100	251,317	100	122,135	100	55,690	100
у тому числі СВБ	13,976	30,07	168,791	67,16	54,229	44,40	12,195	21,90
АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	8,181	17,60	153,734	61,17	43,233	35,40	8,021	14,40
АТ "ОЩАДБАНК"	4,246	9,13	7,703	3,07	8,537	6,99	2,800	5,03
АТ "Укрексімбанк"	1,549	3,33	7,355	2,93	2,458	2,01	1,374	2,47
Інші банки	32,509	69,93	82,525	32,84	67,906	55,60	43,495	78,10

Джерело: Матеріали НБУ: [32]

Головним показником, який підсумовує результати діяльності СВБ та виступає індикатором їх ефективності, є прибуток, який свідчить про характер, зміст, функціональну спрямованість та обсяг діяльності окремого СВБ. Проведене дослідження чистих прибутків/збитків банків України за останні три з половиною роки, свідчить про існування певної тенденції до покращення їх фінансових результатів та поступового виходу з фінансово-економічної кризи 2015-2016 років. Так, збитків зазнали усі групи банків, а сумарні збитки банківської системи в цілому склали за період 2015-2017 рр. - 264 млрд. грн. Варто відмітити, що найбільших збитків зазнали СВБ, частка збитків яких упродовж 2016-2018 років коливалася в межах 80% від всіх отриманих банківською системою збитків (див. табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Прибуток (збиток) після оподаткування СВБ банків та банківської системи України
з 01.01.2016 р. по 01.08.2018 р.

Банки	Прибуток (збиток) у млрд. грн. станом на			
	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.08.2018
Банки України всього:	-77,935	-160,143	-25,972	4,455
у тому числі СВБ	-26,189	-135,852	-21,478	7,898
АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	0,216	-135,309	-22,966	7,405
АТ "ОЩАДБАНК"	-12,273	0,468	0,559	0,127
АТ "Укресімбанк"	-14,132	-1,011	0,929	0,366

Джерело: розраховано автором за матеріалами НБУ [32]

Аналіз фінансових результатів СВБ показав, що найбільш збиткову діяльність, протягом визначеного періоду, проводив АТ КБ "ПРИВАТБАНК", збитки якого, станом на 01.01.2018 р., склали 86% від загальних збитків СВБ. Найменш збитковою була діяльність АТ "ОЩАДБАНК", частка збитків якого склала 6% від загальних збитків СВБ. Основною причиною таких великих збитків у СВБ стало посилення проблем з поверненням кредитів юридичними особами (особливо у ПРИВАТБАНКУ), що примусило банки нараховувати резерви під проблемні кредити, що і призвело до зростання збитків. Так, основним фактором збиткової діяльності Приватбанку є резервування його коштів у розмірі 143 млрд. грн у четвертому кварталі 2016 року.

В той же час, в першій половині 2018 року СВБ України демонструють прибуток у розмірі 7,9 млрд. грн, 94% якого склав прибуток АТ КБ "ПРИВАТБАНК". Найменший прибуток у 2018 році показує АТ "ОЩАДБАНК", частка якого в загальному прибутку СВБ склала лише 1%. Таким чином, можна прийти до висновку, що СВБ, на сьогодні, ведуть достатньо ефективну діяльність та грають стабілізуючу роль у банківській системі України.

З метою виявлення залежності банківської системи України від СВБ, в першу чергу, необхідно визначити показники, що характеризують рівень розвитку банківської системи. До них можна віднести наступні:

-по-перше, це показник фінансової глибини, який вимірюється як відношення загальних активів банків до ВВП, що фактично характеризує загальний розмір банківської системи країни. Даний показник коливається в країнах з розвинутим фінансовим ринком залежно від того, який тип моделі сформувався – банкоцентричний чи ринково орієнтований;

-по-друге, рівень розвитку банківської системи характеризується показником рівня кредитної глибини, який вимірюється відношенням кредитів, що надані банками до ВВП. Даний показник характеризує рівень активності банків на кредитному ринку. Він також залежить від типу моделі фінансового ринка, який може бути орієнтований на фондовий ринок, або на банківський ринок.

-по-третє, рівень довіри населення до банківської системи характеризує показник співвідношення коштів клієнтів до ВВП, що відображає наскільки населення країни схильне нести свої збереження до банку, тобто характеризує рівень розвитку депозитного ринку;

-по-четверте, при аналізі рівня розвитку банківської системи важливе значення має оцінка ефективності діяльності банків, що традиційно розраховуються як відношення фінансового результату банку (чистого прибутку) до величини ресурсів, витрачених на формування цього результату. В якості основних показників за банками більшість фахівців виокремлюють рентабельність власного капіталу (ROE, формула 2.1) і рентабельність активів (ROA, формула 2.2).

$$ROE = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}} \quad (2.1)$$

$$ROA = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи банку}} \quad (2.2)$$

Показник рентабельності власного капіталу – це відношення чистого прибутку банку до середньої за період величиною власного капіталу банку та

характеризує ефективність власних коштів (сформованих акціонерним і додатковим капіталом, а також резервним фондом і нерозподіленим прибутком), вкладених в бізнес банку. Значення показника ROE полягає у визначенні рівня віддачі (у вигляді чистого прибутку) від вкладених в банк коштів акціонерів, а також нерозподіленого прибутку, спрямованого банком на розвиток бізнесу.

Показник рентабельності активів – це відношення чистого прибутку до середньої за період величині активів банку та дозволяє оцінити ефективність активних операцій банку: скільки гривень чистого прибутку банк заробляє на кожну гривню, вкладену в його активи, як фінансові (кредити фізичним і юридичним особам, міжбанківські кредити, цінні папери), так і не фінансові (основні засоби та нематеріальні активи). Його використання дає можливість оцінки ефективності вкладень банку в базу для формування прибутку його активів. Обидва вищевказаних показника пов'язані з розглядом діяльності банку в цілому, як господарюючого суб'єкта. Цей підхід проявляється як в розрахунку чисельника показників (чистий прибуток – підсумковий фінансовий результат діяльності банку після обліку процентних та непроцентних витрат, списання резервів і результату переоцінки активів, а також податкових платежів), так і в розрахунку знаменника (активи банку - його вкладення в різні інструменти фінансового ринку, а також основні засоби і нематеріальні активи). Отже, в якості результативних показників для кореляційно-регресійного аналізу будуть виступати: показник співвідношення загальних активів до ВВП, співвідношення кредитного портфелю до ВВП, співвідношення коштів клієнтів до ВВП, показники ROA та ROE. В якості показників за системними банками, що впливають на розвиток банківської системи України, запропоновано використовувати показники, що використовуються в методиці визначення СВБ в банківській системі України, а саме: сума часток активів СВБ в банківській системі України (X_1), сума часток кредитних портфелів СВБ в банківській системі

України (X2), сума часток коштів клієнтів СББ в банківській системі України (X3). Для побудови моделі залежності банківської системи України від СББ було використано метод кореляційно-регресійного аналізу за допомогою пакету редактора MS Excel [95]. Результати моделювання залежності представлено в таблиці 2.16. Як видно з таблиці, із п'яти побудованих моделей лише дві моделі за всіма критеріями виявились надійними, точними, адекватними, з достатньо тісними взаємозв'язками між факторами, які увійшли в модель. Дослідження довело, що немає необхідності намагатися коригувати побудовані моделі – вони цілком придатні для практичного застосування. Проведене дослідження виявило, що моделі з показниками, які виділяються Національним банком України для виявлення СББ (сума часток активів СББ в банківській системі України, сума часток кредитних портфелів СББ в банківській системі України та сума часток коштів клієнтів СББ в банківській системі України), при точності моделей вище 50% та показнику множинної кореляції вище 70% виявились не адекватними та не впливають на виділені результативні показники: – на показник співвідношення загальних активів банків до ВВП, та відображає наскільки банківська система забезпечує розвиток економіки; – на показник співвідношенням кредитів, що надані банками до ВВП, та відображає скільки ресурсів банківської системи спрямовані у вигляді кредитів в розвиток економіки країни; – на показник рентабельності активів, який розраховується як співвідношення чистого прибутку до активів банку (див. Додаток Р).

Таблиця 2.16

Оцінка математичних моделей залежності банківської системи України від СВБ

Показник	Рівняння регресії	Статистичні параметри моделі			
		Показник множинної кореляції (R)	Точність R^2	Критерій Фішера ($F_{кр}$)	$F_{роз}$
Загальні активи, у % до ВВП	$Y=1,11+3,51X_1-7,46X_2+1,52X_3^*$	0,77	0,59	4,35	3,42
Кредитний портфель, у % до ВВП	$Y=0,93+2,34X_1-7,05X_2+1,76X_3^*$	0,7	0,48	4,35	2,23
Кошти клієнтів, у % до ВВП	$Y=0,39+0,91X_1-0,69X_2-0,41X_3^*$	0,82	0,67	4,35	4,92
ROA	$Y=0,02+0,01X_1+0,01X_2-0,002X_3^*$	0,78	0,62	4,35	3,84
ROE	$Y=0,246+0,01X_1+0,01X_2-0,39X_3^*$	0,83	0,70	4,35	5,47

Джерело: Складено автором за матеріалами [95]

Розглянемо тепер вплив зазначених факторів на результативні показники, що представлено в таблиці 2.17.

Таблиця 2.17

Оцінка впливу СВБ на банківську систему України

Результуючий показник	Чинники		
	X_1	X_2	X_3
	сума часток активів СВБ	сума часток кредитних портфелів СВБ	сума часток коштів клієнтів СВБ
Кошти клієнтів, у % до ВВП	позитивний	негативний	негативний
ROE	позитивний	позитивний	негативний

Джерело: Складено автором за матеріалами [95]

Так, за даними таблиці можна зробити висновок, що перший чинник – сума часток активів СББ має позитивний вплив при зростанні на частку коштів клієнтів у ВВП та рентабельність власного капіталу. Другий чинник – сума часток кредитних портфелів СББ має позитивний вплив при зростанні тільки на рентабельність власного капіталу, але негативний на співвідношення коштів клієнтів до ВВП. Третій показник – сума часток коштів клієнтів СББ має негативний вплив як на рентабельність власного капіталу, так і на частку коштів клієнтів до ВВП. Отже, варто підкреслити, такі фактори, як сума часток активів СББ в банківській системі України, сума часток кредитних портфелів СББ в банківській системі України та сума часток коштів клієнтів СББ в банківській системі України впливають на рівень рентабельності капіталу за всіма банками, при чому чим більше частка активів системно важливих банків та сума часток кредитних портфелів системно-важливих банків, тим вище рентабельність капіталу.

2.3. Аналіз виконання СББ економічних нормативів НБУ

Основою регулювання діяльності банків в Україні, в тому числі і СББ, є здійснення НБУ банківського нагляду та контролю що до дотримання ними економічних нормативів, які встановлені відповідно до вимог Законів України «Про Національний банк України» та «Про банки і банківську діяльність», Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні та Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні.

Економічні нормативи встановлені з метою забезпечення стабільної діяльності банків і своєчасного виконання ними зобов'язань перед їх вкладниками, а також запобігання неправильному розподілу ресурсів і втраті капіталу через ризики, що притаманні банківській діяльності. В практиці макропруденційного регулювання СББ України, на сьогодні використовуються десять економічних нормативів. Значення економічних нормативів по системі банків України наведено в таблиці (див. Додаток С).

Основним нормативним показником є показник регуляторного капіталу (Н1), головним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності банків. За даними наведеними в додатку (див. Додаток Т) найбільший обсяг регуляторного капіталу СББ, протягом 9-ти місяців 2018 року - 46,67% від загального обсягу регуляторного капіталу СББ припадає на АТ КБ «ПРИВАТБАНК».

Частки інших СББ в регуляторному капіталі є приблизно однаковими - у АТ "Укресімбанк" - 24,70%, у АТ "ОЩАДБАНК" - 28,63%. В цілому, за обсягами регуляторного капіталу всі СББ України значно перевищують норматив Н1, значення якого з 11.07.2018 складає 300 млн. грн. Так, регулятивний капітал АТ КБ «ПРИВАТБАНК» перевищує нормативне значення в 68 разів, АТ "Укресімбанк" в 36 разів, АТ "ОЩАДБАНК" в 42 рази.

Характеризуючи нормативні показники СББ, слід, в першу чергу, звернути увагу на показники, які визначають якість кредитного портфелю, оскільки саме вона суттєво впливає на рівень ризиковості та надійності банку. З цією метою, НБУ встановлено вимоги щодо порядку надання кредитів та обов'язкові нормативи кредитного ризику: норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7); норматив великих кредитних ризиків (Н8); норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9).

Розрахований на основі нормативу Н1, норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) в Україні показує, що всі СББ України мають достатній рівень регуляторного капіталу для покриття кредитних ризиків за активними банківськими операціями. Найбільше перевищення нормативу Н2 станом на 01.10.2018 року має АТ КБ «ПРИВАТБАНК» (+8,03%), у АТ "ОЩАДБАНК" (+5,47%), у АТ "Укресімбанк" (+1,57%). Також всі СББ відповідають нормативу Н9, який

визначає максимальний розмір кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (не більше 25 %). Це свідчить про те, що банки проводять операції з інсайдерами на умовах, вигідних для банку, та здійснюють оцінку платоспроможності контрагента достатньо об'єктивно.

Що стосується інших нормативних показників, які розраховані на основі нормативу Н1, то слід зазначити, що не всі СВБ України їм відповідають у повній мірі. Так, за нормативом Н7, що визначає максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента, нормативному значенню відповідають два СВБ - АТ КБ «ПРИВАТБАНК» та АТ "ОЩАДБАНК", тоді як у АТ "Укрексімбанк" він на 8,56% перевищує граничне значення цього нормативу. Норматив Н7 встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань і не має перевищувати 25 відсотків.

Особлива невідповідність СВБ спостерігається за нормативом Н8, який характеризує стан великих кредитних ризиків. Так, станом на 01.07.2018, тільки у АТ КБ «ПРИВАТБАНК» він відповідає нормативному значенню. В той же час, його значення в тричі перевищує норматив у АТ "ОЩАДБАНК" та в півтора рази у АТ "Укрексімбанк". Причому у останнього спостерігається протягом 2018 року тенденція до його зростання. Оскільки норматив Н8 устанавлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів, то якщо норматив великих кредитних ризиків перевищує 8-кратний розмір регулятивного капіталу, то вимоги до нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) мають бути підвищені. Так, у випадку, якщо перевищення більше ніж 50 відсотків, то вимоги до нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) АТ "ОЩАДБАНК" та АТ "Укрексімбанк" мають потроїтись.

Щоб підтримати певний рівень ліквідності всієї банківської системи, НБУ встановлює відповідні нормативи ліквідності: норматив миттєвої ліквідності (Н4); норматив поточної ліквідності (Н5), норматив короткострокової ліквідності (Н6). Використання перелічених нормативів

допомагає всебічно аналізувати стан ліквідності, а також точніше оцінювати ризик незбалансованої ліквідності банку.

Аналіз відповідності даним нормативам станом на 01.08.2018 року СББ України свідчить про їх дотримання всіма СББ. Так, за нормативом Н4, що характеризує стан миттєвої ліквідності, найкращий показник має АТ "Укрексімбанк", в якого значення цього показника в 3,7 рази перевищує мінімальне нормативне значення. Більш ніж в двічі даний показник вищий за нормативне значення у АТ "ОЩАДБАНК" та майже в двічі у АТ КБ «ПРИВАТБАНК». За нормативом Н5, який характеризує стан поточної ліквідності (враховуються вимоги і зобов'язання банку з кінцевим строком погашення до 31 дня (включно), всі СББ України перевищують даний норматив (не менше 40 %) більш, ніж в три рази. Аналіз дотримання СББ України нормативу Н6 здійснюється з метою контролю за здатністю банку виконувати взяті ним короткострокові зобов'язання за рахунок ліквідних активів. До розрахунку нормативу короткострокової ліквідності включаються ліквідні активи та короткострокові зобов'язання з початковим строком погашення до одного року. Нормативне значення нормативу Н6 має бути не менше, ніж 60 відсотків. Так, станом на 01.08.2018 року, за всіма банками спостерігалось значне перевищення даного нормативу: у АТ "Укрексімбанк" в двічі, у АТ "ОЩАДБАНК та АТ КБ «ПРИВАТБАНК» більш ніж в півтора рази, що показує високий ступінь їх короткострокової ліквідності.

В той же час, слід зазначити, що перевищення нормативів ліквідності СББ свідчать про високий рівень резервування коштів СББ на рахунках в НБУ та інших банках, з метою покриття ризику неплатоспроможності банків, що в свою чергу негативно впливає на їх рентабельності. У зв'язку з цим, СББ повинні постійно управляти ліквідністю, підтримуючи її на достатньому рівні з одного боку, для своєчасного виконання всіх взятих на себе зобов'язань з урахуванням їх обсягів, строковості й валюти платежів, а з іншого зменшувати обсяги резервування активів та їх ефективно використовувати. З цією метою, СББ мають забезпечувати потрібне

співвідношення між власними та залученими коштами, формувати оптимальну структуру активів зі збільшенням частки високоякісних активів з прийнятним рівнем кредитного ризику для виконання правомірних вимог вкладників, кредиторів і всіх інших клієнтів.

Наступною групою нормативних показників, є нормативи інвестування. Нормативи інвестування характеризують використання капіталу банку для придбання акцій, корпоративних боргових зобов'язань, вкладень в асоційовані та дочірні компанії (часток, паїв). Згідно з чинними в Україні нормативними вимогами банки мають право здійснювати прямі інвестиції за рахунок власних коштів і від власного імені лише на підставі письмового дозволу НБУ. Групу економічних нормативів інвестування становлять такі показники: норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11) та норматив загальної суми інвестування (Н12). Нормативи інвестування спрямовано на реалізацію такого методу зниження ризиків як диверсифікація. Норматив (Н11) встановлюється для обмеження ризику, пов'язаного з операціями вкладання коштів банку до статутних фондів установ, що може призвести до втрати капіталу банку. Нормативне значення не має перевищувати 15%. Норматив Н12 встановлюється для обмеження ризику, пов'язаного з операціями вкладання (прямого чи опосередкованого) коштів банку до статутних фондів будь-яких юридичних осіб, що може призвести до втрати капіталу банку. Цей норматив характеризує використання капіталу банку для придбання акцій (паїв/часток) будь-якої юридичної особи. Нормативне значення не має перевищувати 60%.

За даними НБУ, станом на 01.07.2018 року, всі СББ України дотримуються цих нормативів зі значним їх перевищенням. Так, за нормативом Н11, що характеризує ризик інвестування в цінні папери окремо за кожною установою, показники СББ більш ніж в 20 разів перевищують нормативне значення. Перевищення, за нормативом Н12, що визначає граничну межу загального обсягу інвестування, складає від 11 разів у АТ КБ «ПРИВАТБАНК» до 36 разів у АТ "Укрексімбанк".

Діяльність комерційних банків на валютному ринку регулюється НБУ через ліцензування валютних операцій та встановлення обов'язкових нормативів. При проведенні комерційними банками зовнішньоторговельних, валютних кредитних операцій, операцій на фондових і товарних біржах виникає валютний ризик у зв'язку з переходом (при розрахунках) від однієї валюти до іншої та зміною курсу національної валюти щодо іноземних валют. З метою зменшення валютного ризику НБУ встановлює певні його нормативи. Серед них: норматив загальної довгої відкритої валютної позиції (Л13-1) та норматив загальної короткої валютної позиції (Л13-2).

Валютна позиція – це співвідношення вимог (балансових і позабалансових) банку в кожній іноземній валюті. За їхньої рівності позиція вважається закритою, у разі нерівності – відкритою. Відкрита позиція є короткою, якщо обсяг зобов'язань за проданою валютою перевищує обсяг вимог, і довгою, якщо обсяг вимог за купленою валютою перевищує обсяг зобов'язань. Норматив ризику загальної довгої відкритої валютної позиції має бути не більше 1%. Норматив ризику загальної короткої відкритої валютної позиції має бути не більше 10%.

Аналіз СВБ на відповідність нормативам Л13-1, та Л13-2, показує, що станом на 01.07.2018 року, не всі СВБ відповідають зазначеним нормативам. Найбільшу невідповідність нормативним значенням можна спостерігати у СВБ за нормативом Л13-1, що характеризує граничну верхню межу ризику загальної довгої відкритої валютної позиції. За цим показником тільки АТ "Укрексімбанк" відповідає нормативу. У АТ КБ «ПРИВАТБАНК» перевищення дозволеного нормативу складає 167 разів, а у АТ "ОЩАДБАНК" - 87 разів, що свідчить про дуже великий рівень валютного ризику в цих банках при проведенні конвертаційних операцій, оскільки обсяг вимог за купленою валютою значно перевищує обсяг зобов'язань. Норматив Л13-2, що характеризує верхню межу ризику загальної короткої відкритої валютної позиції станом на 01.10.2018 року дотримано за всіма СВБ.

Підсумовуючи аналіз дотримання СВБ України економічних нормативів, дамо бальну оцінку дотримання нормативних показників СВБ України станом на 01.10.2018 року використовуючи методику багатомірного порівняльного аналізу. Для цього, за даними додатку С, побудуємо матрицю вихідних даних стосовно нормативних показників СВБ станом на 01.10.2018 року (див. табл.2.18). Слід зазначити, що кожний банк може набрати один бал за той чи інший нормативний показник. Таким чином СВБ можуть набрати максимально 12 балів.

Таблиця 2.18

Дані нормативів ризику СВБ станом на 01.10.2018 р.

Норматив	АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	АТ "ОЩАДБАНК"	АТ "Укресімбанк"
H1	20 626 693	13 077 986	10 073 893
H2	18,03	15,47	11,55
H4	37,64	113,21	103,70
H5	149,26	153,54	130,87
H6	101,13	94,70	123,64
H7	9,47	22,89	34,68
H8	0,00	309,96	219,14
H9	0,22	0,46	0,10
H11	0,06	0,05	0,03
H12	0,07	0,14	0,22
L13-1	167,6930	87,8846	1,1636
L13-2	0,0009	0,1144	0,0009

Джерело: Матеріали НБУ: [32]

Наступним етапом аналізу є побудова матриці стандартизованих коефіцієнтів. Для цього в кожній строчці вибираємо максимальне значення нормативного показника того чи іншого СВБ, який визначається як одиниця. Потім всі нормативні показники всіх СВБ даної строки ділимо на максимальний показник. Таким чином визначимо значення стандартизованих коефіцієнтів для нормативів: H1,H2,H4,H5,H6. У випадку, якщо кращим є найменше значення показника, то він визначається за одиницю, і всі інші елементи даної строки визначаються від нього. Таким чином, визначимо значення стандартизованих коефіцієнтів для нормативів: H7,H9,H11,H12,L13-2. У випадку, коли нормативний показник окремого СВБ, а бо всіх СВБ не відповідають нормативному значенню, то він приймається за 0. Таким чином, визначимо значення стандартизованих коефіцієнтів для нормативів: H8,L13-1

На наступному етапі всі значення стандартизованих коефіцієнтів приводимо у квадрат та сумуємо за колонками. Отримані рейтингові оцінки порівнюємо з максимально можливою кількістю балів та визначаємо ступінь дотримання банками економічних нормативів. Результати розрахунків показано в таблиці 2.19. За результатами проведеної комплексної оцінки, щодо дотримання СВБ економічних нормативів НБУ, можна прийти до висновку, що жоден з банків в повній мірі, станом на 01.10.2018 року повністю на 100% не дотримувався встановлених нормативів.

Таблиця 2.19

Ступінь дотримання СВБ України нормативних значень НБУ станом на
01.01.2018 р., %

Норматив	АТ КБ «ПРИВАТ БАНК»	АТ "ОЩАД БАНК"	АТ "Укресім банк"	АТ КБ «ПРИВАТБАНК »	АТ "ОЩАДБАНК"	АТ "Укресімбанк"
	Стандартизовані коефіцієнти			Результат розрахунку		
H1	1,00	0,63	0,49	1	0,3969	0,2401
H2	1,00	0,86	0,64	1	0,7396	0,4096
H4	0,33	1,00	0,92	0,1089	1	0,8464
H5	0,97	1,00	0,85	0,9409	1	0,7225
H6	0,82	0,77	1,00	0,6724	0,5929	1
H7	1,00	0,41	0,00	1	0,1681	0
H8	0,00	0,00	0,00	0	0	0
H9	0,45	0,22	1,00	0,2025	0,0484	1
H11	0,50	0,60	1,00	0,25	0,36	1
H12	1,00	0,50	0,32	1	0,25	0,1024
L13-1	0,00	0,00	0,00	0	0	0
L13-2	1,00	0,01	1,00	1	0,0001	1
Сума балів				7,1747	4,556	6,321
Ступінь дотримання нормативних значень, %				59,79	37,97	52,68

Джерело: Матеріали НБУ: [32]

Найбільше відповідає встановленим нормативам діяльність АТ КБ «ПРИВАТБАНК», ступінь виконання яким нормативів складає 59,79%. Найбільш не відповідає нормативним показникам діяльність АТ "Укресімбанк", в якому нормативні значення дотримуються лише на 38%.

РОЗДІЛ III

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМНО- ВАЖЛИВИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

3.1. Бізнес-моделі СВБ та їх характеристика

На стабільність СВБ впливає вибрана ними бізнес-модель їх діяльності. Зауважимо, що усталеної термінології по частині поняття "бізнес-модель" в даний час не існує. Дослідники на сьогодні, при визначенні сутності поняття «бізнес-модель» виділяють 2 підходи: 1) орієнтований на бізнес-процеси/ролі (підхід, спрямований всередину підприємства); 2) орієнтований на цінність/клієнта (підхід, спрямований на зовнішнє оточення підприємства) [37]. Перший підхід пов'язаний з розглядом діяльності підприємства з точки зору бізнес-процесів і технологій (фокус уваги спрямований всередину підприємства). Другий підхід, навпаки, передбачає орієнтацію на цінність, яку підприємство створює для зовнішніх клієнтів, а також на результати його діяльності. У таблиці згруповано основні підходи, щодо визначення «бізнес-модель» (див. Додаток X).

Характеризуючи бізнес-моделі банків, їх за видами, слід зазначити, що НБУ розробив власний підхід до визначення бізнес-моделей банків, оскільки розуміння переважних бізнес-моделей та їхніх відповідних ризиків допомагає в здійсненні належної макропруденційної політики [46]. При визначенні бізнес-моделі СВБ, НБУ використовує ряд показників до яких відносяться наступні показники: кредити, надані суб'єктам господарювання; кредити, надані фізичним особам; кошти, розміщені в інших банках; кошти суб'єктів господарювання; кошти фізичних осіб; кошти інших банків і міжнародних фінансових організацій.

В залежності від частки наданих та отриманих коштів в активах та зобов'язаннях СВБ визначають п'ять видів бізнес-моделей СВБ: універсальна, роздрібна, корпоративна, корпоративна з роздрібним

фінансуванням, обмежене кредитне посередництво. Класифікація бізнес-моделей СББ за їх характерними ознаками наведено в таблиці 3.1.

У 2018 році Нацбанк почав впровадження в Україні нових оцінок ризиків при обстеженні системно важливих банків (risk-based approach), які базуються на аналізі та оцінці бізнес-моделей банків. Аналіз та оцінка бізнес-моделей банків характеризує загрози для життєздатності банку і вказує на потребу прийняття наглядових дій, в залежності від ризиків діяльності.

Таблиця 3.1

Класифікація бізнес-моделей банків НБУ

Вид бізнес-моделі	Характерні ознаки бізнес-моделі
універсальна	суттєві частки в активах та зобов'язаннях займають операції з юридичними, фізичними особами, іншими банками та небанківськими фінансовими установами;
роздрібна	основну частку в активах та зобов'язаннях займають операції з фізичними особами
корпоративна	основну частку в активах становлять кредити, надані юридичним особам, у зобов'язаннях превалюють кошти, залучені від юридичних осіб
корпоративна з роздрібним фінансуванням	основну частку в активах становлять кредити, надані юридичним особам, у зобов'язаннях превалюють кошти, залучені від юридичних осіб
обмежене кредитне посередництво	частка наданих кредитів юридичним та фізичним особам є незначною (менше 30 відсотків), або основна частка кредитів надана обмеженому колу осіб, або активні операції профінансовано власними коштами.

Джерело: Складено автором за матеріалами НБУ [46]

З цією метою, НБУ вже розробив методику оцінки банків на підставі європейської методології. Так, у 2018 році була схвалена Постанова Правління НБУ № 59 від 30.01.2018р. «Методика оцінки банків під час здійснення безвиїзного банківського нагляду» яка базується на концепції SREP «Supervisory review and evaluation process».²

Загальна оцінка SREP враховує наявну в НБУ інформацію про банк: звітність, результати перевірок та моніторингу, самооцінку банку щодо якості корпоративного управління та зовнішнього контролю (опитувальник). До того це вона впливає на стратегію нагляду за банком, розподіл наглядових ресурсів, в тому числі і формування плану інспекційних перевірок. За результатами буде аналізу SREP буде визначатися: стратегія нагляду за

² Концепція SREP «Supervisory review and evaluation process» була вперше введена у 2004 році за положеннями Базельської конвенції, визначеної Базельським комітетом з банківського нагляду (Pillar I). Оновлені правила впроваджені у 2006р. (Pillar II). Ця система будуватиметься у значній мірі на професійному судженні, із урахуванням певних визначених правил. SREP впроваджено у 19 країнах Європи.

банком, в тому числі потреба в заходах раннього втручання; життєздатність банку на подальші 12 місяців і стійкість його стратегії на 3 роки; достатність капіталу і ліквідності для покриття ризиків; потреба в проведенні інспектування. Методологія SREP базується на результатах оцінки 4 елементів:

1. Аналіз та оцінка бізнес-моделі СББ. Оцінка бізнес-моделі банку передбачає проведення оцінки життєздатності бізнес-моделі та визначення стійкості його стратегії розвитку. Життєздатність бізнес-моделі банку визначається на підставі оцінки її спроможності до генерації прийняттого рівня доходів протягом наступних 12 місяців. Стійкість стратегії банку визначається на підставі оцінки її спроможності до генерації прийняттого рівня доходів упродовж мінімум наступних 3-х років;

2. Оцінка рівня організації корпоративного управління та внутрішнього контролю. Оцінка ґрунтується на результатах оцінювання ефективності функціонування, у т.ч.: системи корпоративного управління в цілому; корпоративної культури та культури прийняття ризику; організаційної структури та функціонування органів управління системи управління ризиками; системи внутрішнього контролю;

3. Ризик капіталу. Метою здійснення оцінки ризиків капіталу є визначення достатності капіталу (його розміру та структури) для покриття основних видів ризиків у діяльності банку, протягом наступних 12 місяців.

4. Ризик ліквідності та фінансування. Оцінка ризиків ліквідності та фінансування включає: оцінку можливих ризиків ліквідності та фінансування; оцінку управління ризиком ліквідності та фінансування.

Оцінка бізнес-моделі (BMA) в рамках SREP буде здійснюватися за двома напрямками: за життєдіяльністю бізнес-моделі та стійкістю бізнес-моделі (рис. 3.1). Згідно методики НБУ, оцінка бізнес моделі банку визначається окремо за кількісними та якісними показниками за шкалою від 1 до 4, із урахуванням додаткових факторів впливу. До кількісних показників оцінки бізнес-моделі банку відносяться наступні показники: прибутковість /

ризика, концентрації. Якісними характеристиками оцінки бізнес-моделі банку є: досягнення планових показників; реалістичність прогнозів щодо розвитку; репутація банку та якість менеджменту банку; дотримання банком пруденційних вимог; оцінка ризику операцій з пов'язаними особами.

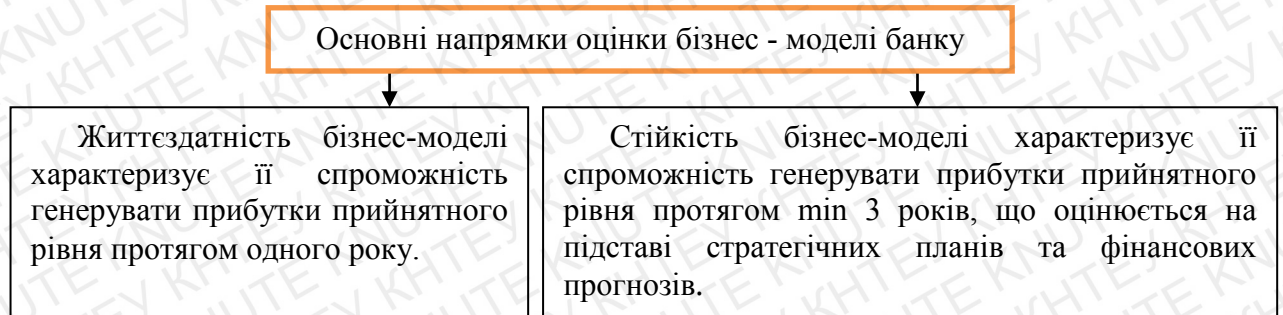

Рис. 3.1. Основні напрямки оцінки бізнес - моделі банку
Джерело: матеріали НБУ [46]

Розподіл кількісних показників та якісних характеристик оцінки бізнес-моделі банку за їх ваговим значенням надано в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Вагові значення кількісних та якісних показників оцінки бізнес-моделі СВБ

№	Група кількісних показників	Вага групи показників	Якісні характеристики	Вага показника
1	прибутковість / ризики	0,60	досягнення планових показників	0,25
2	концентрації	0,30	реалістичність прогнозів щодо розвитку	0,20
3	конкурентоспроможність та ефективність витрат	0,10	репутація банку, якість та менеджменту банку	0,15
			дотримання пруденційних вимог	0,15
			оцінка ризику операцій з пов'язаними особами	0,25

Джерело: матеріали НБУ [46]

Додаткові фактори впливу на оцінку бізнес-моделі - це додаткові експертні коригування, зроблені на основі професійного судження. Після урахування додаткових факторів впливу фінальна оцінка визначається матричним засобом (табл. 3.3).

В цьому зв'язку, слід зазначити, що фінальна оцінка бізнес-моделі СВБ може приймати граничні значення діапазону, визначеного матрицею, або погіршуватися на "1" у разі співпадіння кількісної оцінки та якісної характеристики.

Таблиця 3.3

Визначення оцінки (score) життєздатності та стійкості бізнес – моделі СВБ

		Бальна оцінка життєздатності та стійкості бізнес моделі за якісними характеристиками			
		1	2	3	4
Бальна оцінка життєздатності та стійкості бізнес моделі за кількісними показниками	1	1	1-2	2-3	3-4
	2	1-2	2	2-3	3-4
	3	2-3	2-3	3	3-4
	4	3-4	3-4	3-4	4

Джерело: матеріали НБУ [46].

Використання вище наведеної матриці задає діапазон оцінки бізнес-моделі банку з урахуванням наведених граничних значень діапазону балів. Отримання комбінації, виділеної підкресленням, свідчить про недостатнє врахування кількісних або якісних показників та вказує на необхідність детального аналізу з метою виявлення причин отриманої комбінації.

При оцінці життєдіяльності бізнес-моделі системно важливих банків, вважаємо доцільним також використовувати методику щорічного визначення рейтингу, яку застосовує Forbes. Мета рейтингу — відфільтрувати банки з найвищою внутрішньою здатністю пережити період системної нестабільності [36]. Рейтинг життєздатності банків Forbes — інформаційний проект оцінки надійності найбільших банків України. Він враховує найважливіші фактори фінансової стійкості, які можна розрахувати на основі публічної інформації для платоспроможних банків. Здатність банку переживати періоди системних дисбалансів визначається як загальна сума балів факторів стабільності — від 1 до 4, зважених на важливість кожного фактора — від 0 до 1. Залежно від загального заліку, банки розподіляються за групами — А, В, С або D. При підготовці методики рейтингу беруться до уваги такі фактори, що визначають життєздатність банків: відповідність капіталу активам; проблемність кредитів; підтримка і ризики власників; рентабельність; ліквідність банку; безперебійність виплат; системне значення банку. Джерелами даних аналізу є показники фінансової звітності, опубліковані на офіційних сайті НБУ і на корпоративних сайтах банків, що беруть участь у рейтингу. Для визначення фактора «Підтримка та ризики власників» використовується офіційна інформація НБУ про власників істотної частки

банку, а також дані інформагентств та Forbes. Рівень важливості кожного із запропонованих факторів визначається через присвоєння ваг-множників, сума яких дорівнює одиниці. За наявного рівня прозорості банківської системи методика розрахунку факторів максимально адекватно відображає здатність фінансових установ вижити в умовах економічної турбулентності. Формули розрахунку факторів наведено в Додатку М (див. Додаток М).

Кожному фактору, перед тим як зважити на його важливість, присвоюється бал від 1 до 4. Бали залежать від діапазону, в який потрапляє значення показника, що відображає кількісний вміст фактору. Потім отриманий бал множиться на вагу фактору. Сума загального заліку для банку розраховується шляхом додавання чисел, отриманих від множення балів на вагу кожного фактору. Чим більше значення загального заліку, тим вищі шанси у банку вистояти в кризові часи. При визначенні рейтингової категорії слід побудувати рейтингову таблицю, яка будується шляхом ранжування банків, які беруть участь у рейтингу, в порядку зниження суми їх загального заліку - 33. Після цього, залежно від діапазону, в який потрапляє кожен банк, виділяються чотири рейтингові групи банків. Групам присвоюється категорія у вигляді латинських букв А, В, С або D (див. табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Критерії присвоєння рейтингових категорій СВБ

Значення суми загального заліку – 33	Рейтингова категорія	Зміст категорії
3,1 і більше	А	Високий рівень життєздатності
від 2,4 до 3,09	В	Середній рівень життєздатності
від 1,7 до 2,39	С	Задовільний рівень життєздатності
від 1,00 до 1,69	Д	Низький рівень життєздатності

Джерело: Див.: Матеріали статті [36]

Проведений за цією методикою аналіз найбільших банків України експертною групою Forbes у 2014-2016 роках, показує, що всі системно важливі банки України протягом цього періоду мали рейтингову оцінку В. Лише у 2015 році Ощадбанк отримав оцінку А. [36]

Слід зазначити, що окрім методики оцінки життєдіяльності банків Forbes, аналогічну методику оцінки використовує незалежний інформаційний

бізнес-портал Mind.ua. В своєму рейтингу він враховує найважливіші фактори фінансової стійкості, які можна розрахувати на основі публічної інформації для платоспроможних банків. Так, під час підготовки методики рейтингу беруться до уваги фактори, що визначають життєздатність банків: достатність капіталу; якість кредитного портфеля, рентабельність діяльності банку, ліквідність, підтримка та ризики власників, безперебійність виплат, системне значення банку, ризик відкритої валютної позиції [94].

Mind за допомогою аналізу та дослідження історичної важливості кожного з факторів, а також шляхом опитування банківських експертів визначив рівень кожного з факторів через присвоєння ваг-множників, сума яких дорівнює одиниці. Кожному фактору, перед тим як визначити його важливість, присвоюється бал від 1 до 4. Бали залежать від діапазону, в який потрапляє значення показника, що відображає кількісний вміст фактору. Сума загального заліку для банку розраховується шляхом додавання чисел, отриманих від множення балів на вагу кожного фактора. Чим більше значення загального заліку, тим вищі шанси у банку вистояти в кризові часи. Джерелами даних при оцінці життєдіяльності банків є показники фінансової звітності, опубліковані на офіційних сайтах НАБУ, НБУ і на корпоративних сайтах банків, що беруть участь у рейтингу. Для визначення фактора «Підтримка та ризики власників» використовується офіційна інформація НБУ про власників істотної частки банку, а також дані інформангентств та інформація Mind [94]. Перевагою цієї методики є те, що вона, на відміну від методики Forbes, враховує найважливіші фактори фінансової стійкості, які можна розрахувати на основі публічної інформації для платоспроможних банків основою яких є економічні нормативи діяльності банків. Так, у розрахунку фактору «достатності» капіталу враховується значення нормативу Н2. При розрахунку рівня проблемності кредитів враховуються нормативи Н7-Н9. У розрахунку ліквідності також враховані показники нормативів НБУ Н4-Н6, найбільша вага надається фактору, що має найменше

значення. У розрахунку також тепер враховується норматив ризику загальної відкритої валютної позиції. [94].

Здатність банку переживати періоди системних дисбалансів визначається як загальна сума балів факторів стабільності - від 1 до 4, зважених на важливість кожного фактору - від 0 до 1. Згодом отриманий бал помножується на вагу фактору. присвоюється бал від 1 до 4. Бали залежать від діапазону, в який потрапляє значення показника, що відображає кількісний вміст фактору. Фактори та формули їх розрахунку наведено в Додатку П. Сума загального заліку для банку розраховується шляхом додавання чисел, отриманих від множення балів на вагу кожного фактору. Чим більше значення загального заліку, тим вищі шанси у банку вистояти в кризові часи. Залежно від загального заліку банк отримує певну кількість зірок – від 0,5 до 5. Рівень життєздатності: 5 – високий, 4 – стабільний, 3 – задовільний, 2 – низький, 1 – катастрофічний.

На підставі отриманих даних у загальному заліку визначається рейтингова категорія банку за допомогою рейтингової таблиці. Рейтингова таблиця будується шляхом ранжування банків, які беруть участь у рейтингу, в порядку зниження суми їхнього загального заліку - 33. Після цього, залежно від діапазону, в який потрапляє кожен банк, виділяються 10 рейтингових груп банків. Групам присвоюється кількість зірок від 0,5 до 5 з кроком 0,5 зірки (див. табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Критерії присвоєння рейтингових категорій за методикою оцінки життєдіяльності банків Mind

Значення суми загального заліку – 33	Зірки банку від Mind	Зміст категорії
3,70 і більше	*****	Високий рівень життєздатності
від 3,10 до 3,69	****	Стабільний рівень життєздатності
від 2,50 до 3,09	***	Задовільний рівень життєздатності
від 1,90 до 2,49	**	Низький рівень життєздатності
від 1,30 до 1,89	*	Катастрофічний рівень життєздатності

Джерело: [94]

На сьогодні, за наявного рівня прозорості банківської системи та фінансової звітності банків, методика Mind для розрахунку факторів

максимально адекватно відображає здатність фінансових установ вижити в умовах економічної турбулентності. Так згідно до цього рейтингу за 12 місяців 2017 року найбільший рейтинг життєдіяльності серед СББ отримав АТ "Укрексімбанк" - 4 зірки, що свідчить про його високий рівень життєдіяльності. АТ КБ "ПРИВАТБАНК" та АТ "ОЩАДБАНК" отримали по 3,5 зірки, що характеризує стан їх життєдіяльності як стабільний (див. табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Стан життєдіяльності СББ України за 12 місяців 2017 року

Показник	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"		АТ "ОЩАДБАНК"		АТ "Укрексімбанк"	
	Значення	зірки	Значення	зірки	Значення	зірки
Рентабельність активів, %	-4,94	1	0.17	3	0.54	3
Рентабельність статутного капіталу, %	-6.37	1	0.7	3	2.25	3
Миттєва ліквідність, %	9.58	4	6.75	3	3.75	2
Адекватність капіталу, %	10.54	3	6.67	2	5.39	2
Процентний спред, %	2.82	4	4.48	5	2.17	4
Проблемні кредити, %	66.35	1	42.19	2	36.65	2
Леввередж, %	11.79	3	7.15	2	5.69	2
Ризики власників		3,5		4		2
Загальний залік		3.5		3,5		4

Джерело: [94]

Використовуючи методику оцінки Mind, що наведена в додатку П та критерії присвоєння рейтингових категорій наведені в таблиці 3.5, а також економічні нормативи та ліміти відкритої валютної позиції СББ України, що приведені в Додатку Я, визначимо рейтинг СББ у 2018 році. Результати розрахунку рейтингу життєдіяльності СББ приведено в таблиці 3.7 та додатку Н. Згідно до даних таблиці 3.7 можна прийти до висновку, що всі СББ України мають високий показник життєздатності.

Таблиця 3.7

Рейтинг життєздатності СББ України станом на 01.10.2018 р.

Сума показників	Відповідність капіталу активам	Проблемність кредитів	Підтримка і ризики власників	Ефективність діяльності банку	Ліквідність банку	Безперервність виплат	Системне значення банку	Ризик відкритої валютної позиції	Сума загального заліку
АТКБ "ПРИВАТБАНК"	0,4	0,6	0,48	0,45	2	0,4	0,4	0,25	4,98
АТ "ОЩАДБАНК"	0,5	0,4	0,48	0,45	2,4	0,4	0,4	0,25	5,28
АТ "Укрексімбанк"	0,5	0,4	0,48	0,45	2,6	0,4	0,4	0,25	5,48
В цілому за СББ	0,47	0,47	0,48	0,45	2,33	0,40	0,40	0,25	5,25

Джерело: розраховано автором за методикою Mind.

Методика рейтингу банків у майбутньому може частково змінюватися в розрахунковій частині чи доповнюватися новими факторами, з огляду на динаміку показників діяльності банківської системи, а також внаслідок підвищення рівня розкриття фінансової інформації банками.

3.2. Досвід зарубіжних країн щодо регулювання діяльності національних СББ

Світова фінансова криза 2008-2011 рр. виявила занадто високу залежність фінансового сектору більшості країн світу від стану їх СББ. Після кризи 2008-2011 років питання визначення та регулювання діяльності системних банків в банківських системах світу стало практично першочерговим. З метою ліквідації негативних наслідків прояву системного ризику, а також щоб попередити ескалацію фінансової кризи, уряди багатьох країн світу застосували виняткові, екстраординарні заходи регулювання системно важливих фінансових установ. В цілому, протягом 2008-2011 років, докорінно була змінена політика урядів країн по відношенню до системно важливих банків - відбувся перехід від політики лібералізації до політики посилення регулювання діяльності СББ у світі як на національному, так і наднаціональному рівнях [28].

Сьогодні в світі найчастіше застосовуваними є шість стратегічних груп заходів, пов'язаних з регулюванням діяльності СББ у світі національними регуляторами, а саме: структурне регулювання, спрямоване на обмеження розміру та/або бізнесів тих СББ, які визначені як надто великі, щоб збанкрутувати; поведінкове регулювання – вимоги щодо розміру капіталу, рівня ліквідності (Базель III), які накладаються на банки або інші фінансові інституції задля забезпечення нижчої вірогідності банкрутства; інтервенційні заходи (наприклад, режими резолюцій (англ. SEIR), структурні інтервенції на ранніх етапах), розроблені підтримувати збанкрутілий банк як діюче підприємство. Ці заходи концентруються на корегувальних діях, вироблених наглядовими органами у випадку погіршення позицій СББ; податкові та

страхові заходи, за яких банки сплачують по факту для компенсування витрат минулого порятунку свого становища за рахунок допомоги третіх сторін (податки), та з перспективою задля покриття можливих майбутніх інтервенцій (страхування); дозвільні заходи для закриття банків (наприклад, закони щодо банкрутства, дії у разі банкрутства банку, спрямовані на мінімізацію витрат); плани по оздоровленню розроблені задля планування заздалегідь чітких дій як відповідь на проблеми, що загрожують платоспроможності [56].

Пріоритетними напрямками регулювання діяльності системно важливих фінансових установ на національному рівні стали: підвищення інтенсивності та ефективності контролю та нагляду за діяльністю СББ; ефективне врегулювання неспроможності фінансових інститутів (банків, страхових компаній, об'єктів інфраструктури фінансових ринків) без залучення коштів платників податків; введення додаткових вимог до достатності капіталу системно важливих фінансових інститутів; підвищення стійкості системно значимих об'єктів інфраструктури фінансового ринку [73].

Аналіз регулювання СББ більшості країн показує, що головне місце в ньому посідає процес моніторингу їх діяльності. Найбільш поширеною є практика моніторингу за діяльністю національних системних банків є в США, де банківський сектор найбільше постраждав від фінансової кризи спричиненою крахом ринку нерухомості й іпотечного кредитування. Організацію моніторингу за діяльністю СББ у США здійснюють такі установи: Правління Федеральної резервної системи (Board of Governors of the Federal Reserve System); Відділ нагляду за ощадними установами Міністерства фінансів США (Office of Thrift Supervision Department of Treasury); Федеральна корпорація страхування депозитів (Federal Deposit Insurance Corporation); Офіс інспектора грошового обігу (The Office of the Comptroller of the Currency); Федеральна Рада з питань контролю за фінансовими установами. Щодо методів здійснення моніторингу, зокрема проведення оцінки рівня та якості управління банківською ліквідністю,

названі вище органи нагляду та регулювання відповідно до їх функцій мають певні особливості та відмінності. Розподіл органів регулювання та нагляду за діяльністю фінансової системи в США за об'єктами контролю, функціями та методами регулювання наведено в додатку Ж.

В той же час, слід зазначити, що в процесі проведення моніторингу діяльності системно важливих банків з метою контролю за їх діяльністю, органи регулювання банківської діяльності в США використовують однакові системи оцінювання стану банку, які відрізняються тим, що одні з них є системами рейтингування, тобто визначення бальної оцінки для кожного банку, що слугує порівнянням його з іншими банками; інші – системи раннього попередження, змішані системи, де застосовуються як бальні оцінки, так опитування керівництва щодо прогнозування та забезпечення можливостей виконання планів фінансування на випадок непередбачуваних подій. Групування систем оцінювання стану банків, їх склад та область застосування представлено в Додатку П [4].

Згідно до цих систем моніторингу кожна фінансова установа (СВБ) отримує комбіновану оцінку, що ґрунтується на оцінюванні шести основних елементів банківських фінансових умов та процесів, а саме: адекватність капіталу, якість активів, управлінський потенціал, якість і рівень доходів банку, адекватність ліквідності та чутливість та ринкового ризику. Одним з таких основних елементів є оцінка адекватності ліквідності банку, яка ґрунтується, але не обмежується, на визначенні вартості таких факторів: адекватність джерел ліквідності порівняно з теперішніми та майбутніми потребами; спроможність банку забезпечувати відповідні потреби без негативного впливу на умови діяльності; здатність активів без затримки, легко та без втрат бути конвертованими в готівку; оцінка грошового ринку та інших джерел фінансування; рівень диверсифікації джерел фінансування як балансових, так і позабалансових; ступінь короткострокової надійності, нестабільні джерела фінансування, включаючи запозичення та депозити, що набуті через посередників, для фінансування довгострокових активів;

тенденції депозитів та рівень їх стабільності; здатність до сек'юритизації та продажу певних фондів активів; потенційна здатність управлінського персоналу правильно ідентифікувати, виміряти, здійснювати моніторинг та контролювати позицію ліквідності банку, включаючи ефективність стратегії управління джерелами фінансування, політики щодо ліквідності, управління інформаційними системами та планування фінансування на випадок непередбачуваних подій.

Оцінка адекватності банківської ліквідності залежить від розміру та складності банку та передбачає підтримання відповідного рівня банківської ліквідності і тому банки повинні тримати мінімальні суми ліквідних активів, які визначені відповідним органом нагляду. Ліквідність оцінюється від 1 балу (добре) до 5 (критичний стан). Всі системно важливі банки, що зареєстровані на федеральному рівні, отримують оцінку ліквідності, наприклад через систему рейтингу CAMELS (див. Додаток П).

Вдосконалення системи контролю за діяльністю системно важливих банків також відбувається і в ЄС. Так, з метою мінімізації ризиковості системно важливих банків, восени 2012 р. прийнято рішення про запровадження Єдиного механізму контролю за діяльністю банків Єврозони, яке передбачає, що близько 130 найбільших банків (банківські установи з активами більш, ніж 30 млрд. євро або інститути з активами, еквівалентними 20% ВВП країни та три найбільші банки кожної країни-члена ЄС) підпадають під контроль регулятора з кінця 2014 р. [85].

У контексті проблеми, що досліджується, слід відзначити низку додаткових структурних заходів, що розробляються нині на національних рівнях, зокрема в країнах ЄС і США, задля мінімізації ризиковості діяльності СВБ. Так, основу реформи фінансового регулювання складає ініціатива по відокремленню традиційної (комерційної) банківської діяльності від операцій з цінними паперами з метою зменшити ризик «зараження» між комерційною та інвестиційною діяльністю СВБ та обмежити дії гарантій сферою традиційних банківських операцій. Зокрема, розроблені дві основні моделі

змін у банківській діяльності: у межах першої моделі накладається пряма заборона на певні поєднання фінансових операцій (так зване, «правило Волкера», стаття 619 закону Додда-Френка), що дозволить звести до мінімуму конфлікти інтересів між банками та клієнтами за рахунок відокремлення інвестиційно-банківських послуг, приватного капіталу і власних хедж-фондів фінансових установ від споживчого кредитування [19].

У другій моделі, з метою захисту вкладників та платників податків від негативних наслідків у випадку банкрутства надвеликих банків, пропонується відокремити операції з депозитами від інвестиційного бізнесу, тобто банкам, які приймають вклади, забороняється здійснювати операції з цінними паперами і деривативами, інвестувати в хедж-фонди та акціонерний капітал, а також розміщувати кошти на рахунках інших фінансових посередників, («правило Вікерса» - нормативний акт Банку Англії на основі пропозиції Незалежної банківської комісії під керівництвом Дж. Вікерса і проект закону на основі пропозиції Експертної групи з реформування банківського сектора Євросоюзу під керівництвом голови банку Фінляндії Е. Лііканена) [26].

Особливістю регулювання діяльності СВБ в ЄС є також заснування Єдиного механізму врегулювання банківських банкрутств та створення спеціального фонду для його фінансування, що розпочав роботу з 01 січня 2015 р., та прийняття та застосування європейськими країнами складної схеми гарантування депозитів, покликаної не допустити масових панічних вилучень банківських вкладів. З цією метою передбачено створення єдиного фонду рекапіталізації та ліквідації банків загальним обсягом 55 млрд. євро, або близько 1% гарантованих вкладів клієнтів планується здійснити за рахунок коштів банків, що перебуватимуть під наглядом Єдиного механізму нагляду за діяльністю банків Єврозони, протягом 2016–2026 рр. У разі, якщо для порятунку банків будуть потрібні більші суми, участь фонду Єдиного механізму врегулювання банківських банкрутств обмежуватиметься 10–20%, причому в будь-якому випадку сума не повинна перевищувати 5 млрд євро.

За необхідності допомоги в більших обсягах, рішення приймається шляхом голосування державних органів кожної країни.

Крім того, з 2016 р. відповідно до Директиви про реструктуризацію та банкрутство банків набула чинності процедура порятунку банків за моделлю «bail-in» (кіпрський варіант), тобто порятунок СББ за рахунок акціонерів і кредиторів банку, а не процедури «bail-out», яка відбувається за рахунок держави (досвід порятунку банків під час глобальної фінансово-економічної кризи 2007-2010 рр.). Ця процедура полягає у використанні для порятунку банків спочатку коштів акціонерів, потім кредиторів за облігаціями і, в останню чергу, власників великих вкладів на суму понад 100 тис. євро. Вклади до 100 тис. євро будуть гарантовані державами. Участь держави має бути обмеженою і складати не більше 8% збитків банківської установи [47].

Оскільки за своєю природою СББ носять транснаціональний характер, системні ризики можуть поширюватись через систему закордонних дочірніх банків та філій цих банків. З метою запобігання транс-національного впливу СББ на національну банківську систему уряди приймаючих країн все більше використовують різноманітні заходи стосовно обмеження участі іноземного капіталу в банківському секторі країни.

Аналізуючи підходи до обмеження участі іноземного капіталу в банківських системах країн світу, варто відзначити Китай (КНР), де введено досить жорсткі обмеження на групи клієнтів та види діяльності банків з іноземним капіталом. Слід зауважити, що така практика є виправданою, адже Китай створює умови для розвитку насамперед вітчизняної банківської системи і сприяє розвитку внутрішнього ринку капіталів, регулює надходження капіталу в ті чи інші галузі промисловості, створюючи стимули для економічного зростання. Жорстка політика обмеження участі іноземного капіталу в банківській системі Китаю не створює перешкод для його економічного розвитку, а тим більше – для національної банківської системи [84].

Загальне уявлення про регулювання іноземного капіталу в країнах реципієнтах надає таблиця 3.8.

Таблиця 3.8

Складові механізму державного регулювання іноземного банківського капіталу у країнах світу

Елементи механізму державного регулювання іноземного банківського капіталу	Країни запровадження
Квотування частки банків-нерезидентів у загальному статутному капіталі або в активах національної банківської системи	Індія, Індонезія, Малайзія, Республіка Корея, Філіппіни
Встановлення максимального рівня участі банку-нерезидента в статутних капіталах національних банків	Бразилія, Індія, Малайзія, Мексика, Норвегія, Таїланд
Встановлення мінімального розміру капіталу для банку- нерезидента, який бажає відкрити філію або дочірню установу	Китай, Росія, Білорусь
Встановлення мінімального розміру капіталу дочірнього банку або філії банку-нерезидента	Практикується в більшості країн
Квотування ліцензій на відкриття дочірнього банку або філії банку-нерезидента	Індія, Філіппіни, низка штатів США
Оцінювання економічної доцільності відкриття банку- нерезидента	Бразилія, Малайзія, Республіка Корея, Чилі
Встановлення обмежень на проведення окремих банківських операцій у національній або іноземній валюті для дочірніх банків або філій банку-нерезидента	Бразилія, Індонезія, Канада, Китай, Республіка Корея
Встановлення обмежень на проведення окремих транскордонних банківських операцій	Словаччина, Таїланд, Чехія, Чилі
Квотування частки фізичних осіб-нерезидентів у складі працівників дочірнього банку та філії банку-нерезидента	Практикується в більшості країн

Джерело: [48, с. 253-259]

Підсумовуючи практику регулювання діяльності СВБ в розрізі останньої світової фінансової кризи, можна зробити наступні висновки:

- 1) ключовими тенденціями регулювання діяльності системно важливих банків на національному та наднаціональному рівнях є переорієнтація країн світу на посилення регулювання діяльності СВБ, виникнення тиску на банківські установи зі сторони національних регуляторів;
- 2) внаслідок, посилення регулюючого тиску на системно важливі банки сталося декілька важливих поліпшень у наступних сферах: зріс коефіцієнт достатності капіталу (особливо серед країн, які уникнули прямого удару кризи), схеми страхування депозитів стали більш інтенсивними; в той же час, слід звернути увагу на те, що заходів, вже прийнятих провідними країнами світу з метою вирішення проблем у регулюванні СВБ, не є достатніми задля забезпечення стану цілковитої глобальної фінансової стабільності та недопущення виникнення кризи світового масштабу знову.

3.3. Розробка рекомендацій щодо удосконалення регулювання діяльності СББ в Україні

Одним з головних напрямків удосконалення регулювання СББ з боку НБУ, є підтримання фінансової стабільності в банківській сфері шляхом проведення ефективної макропруденційної політики, яка має бути спрямована на виявлення та оцінку системних ризиків та вжиття заходів щодо мінімізації цих ризиків. У процесі регулювання СББ слід використовувати як існуючі так і інші інструменти, які мають на меті упередження системних ризиків або, принаймні, зменшення їхнього впливу. До таких інструментів відносяться інструменти макропруденційної політики, що визначенні в рекомендаціях Базельського комітету з банківського нагляду [83]. У відповідності до чинників виникнення системних ризиків, інструменти макропруденційної політики поділяються на такі групи : інструменти для подолання надмірного зростання кредитування та кредитного плеча; інструменти для подолання надмірної невідповідності строків погашення та неліквідності ринку; інструменти для прямого та непрямого контролю концентрації впливу СББ. Використання першої групи інструментів доцільно в періоди надмірного зростання кредитування, яке в свою чергу є ключовим фактором фінансової кризи. Особливо їх застосування є необхідним в періоди, коли надмірне зростання кредитування збігається з нестабільністю розвитку ринків нерухомості, що призводить до збільшення важелів у приватному секторі [83].

З метою пом'якшення та запобігання надмірному зростанню кредитів та важелів кредитування, пропонуємо використовувати наступні інструменти макро-пруденційної політики: коефіцієнт кредитування до вартості Loan-to-value ratio (LTV); ставка позики до доходу loan-to-income limit (LTI); обслуговування заборгованості з доходів Debt-Service-to-Income (DSTI). Ці інструменти обмежують кредит у відношенні вартості основної нерухомості (максимальна ставка ліміту) або доходу позичальника (loan-to-income limit) LTI / DSTI (Debt-Service-to-Income). На відміну від інструментів на основі капіталу, вони спрямовані на позичальників, які беруть кредит, а не банки, що

його надають. Галузеві вимоги. Галузеві вимоги дозволять накладати більш жорсткі регуляторні вимоги до банків, шляхом збільшення ваги ризику для конкретних галузей економіки, таким чином, сприяють покращенню стійкості банків до виникнення ризиків у відповідних секторах. Буфер системного ризику *systemic risk buffer (SRB)* призначений для запобігання та пом'якшення системних ризиків, включаючи надмірність важелів впливу шляхом підвищення буферної ставки до 3%. Додаткові вимоги до власних коштів та буфер збереження капіталу. Цей інструмент доцільно використовувати, коли вищезгадані інструменти не є достатніми для подолання надмірного зростання кредитування. Коефіцієнт використання кредитного плеча. Коефіцієнт використання кредитного плеча ускладнює перевищення балансових та позабалансових ставок ліквідного кредитного ліміту, обмежуючи загальні активи банку (включаючи позабалансові) у відношенні його власного капіталу [69].

Світова фінансова криза показала, що пруденційних правил, які спрямовані виключно на зміцнення резервів капіталу недостатньо для підтримки певного рівня ліквідності, оскільки обидві частини балансу СББ підлягають ризику ліквідності: ризику ринкової неліквідності в частині активу та ризику фінансування з боку зобов'язань. Матеріалізація цих ризиків може призвести, серед іншого, до зараження активів та раптового відпливу коштів вкладників та інвесторів. Отже, існує потреба у спеціальних інструментах ліквідності, в тому числі на рівні макропруденційного рівня, який може вирішити ці ризики. Орієнтуючись на структуру фінансування системно важливих банків, інструменти ліквідності, також можуть допомогти звернути увагу на надмірний ріст кредитів та важелів впливу.

До групи інструментів для подолання надмірної невідповідності строків погашення зобов'язань та неліквідності активів можна віднести: Коефіцієнт чистого стабільного фінансування *Net Stable Funding Ratio (NSFR)*- КЧСФ, який є мікропруденційною мірою, що спрямована на обмеження однорічної зрілості банків та невідповідностей їх ліквідності

нормативному значенню. Використання цього показника встановлює додаткову пруденційну вимогу на певний часовий період - до підвищення стабільності фінансування банків та їх готовності до раптових відпливів коштів вкладників. Коефіцієнт покриття ліквідності Liquidity Coverage Ratio (LCR). Використання коефіцієнту покриття ліквідності, може підвищити стійкість до потрясінь ліквідності, збільшенню запасів ліквідних активів, доступних для покриття раптових відпливів, через накладання, на певний час або постійно, додаткової вимоги до мінімальної вимоги щодо рівня ліквідності. Витрати на ліквідність. Витрати на ліквідність можуть доповнювати перераховані вище кількісні показники. Вони також можуть стати пігувським податком, на діяльність тих СББ, які залежать від оптового фінансування. Інші стабільні вимоги до фінансування. До них можна віднести наступні інструменти: ліміт кредитування до депозиту lending limit to deposit (LTD), ставка довгострокового стабільного фінансування Long-term stable funding rate (LTSF), коефіцієнт відношення високоліквідних активів до загальних активів [83].

Надмірна концентрація впливу СББ робить значні частини фінансового сектора вразливими до загальних потрясінь. Прямі концентраційні ризики виникають у зв'язку з кредитуванням окремих секторів (наприклад, нерухомість), або класів активів (наприклад, цінні папери). Вони є прямими в тому сенсі, що є шоком для певного сектора або класу активів і буде впливати на баланс усіх банків із загальними ризиками для даного сектора чи класу активів. Непрямі концентраційні ризики виникають, коли існує взаємозв'язок, між продажом СББ термінових активів та загальним зниженням їх ліквідності. Ці ризики є непрямі в тому сенсі, що вони можуть бути результатом невідповідної якості банківських активів. В цьому випадку, НБУ більш доцільно використовувати інструменти для прямого та непрямого контролю концентрації впливу СББ на банківську систему, такі як: G-SII буфер - є макропруденційним інструментом, який встановлює обов'язковий резервний фонд для банку, визначеного як глобальний системно важливий

банк. Доплата може становити від 1% до 3,5% до нормативного значення резервного фонду. O-SII буфер - є ще одним макро-пруденційним інструментом, який дає змогу владі накладати додаткові доплати до резервного фонду на національні системно важливі банки. Доплата може становити не більше 2% нормативного значення резервного фонду.

Для реалізації макропруденційних інструментів, пропонуємо НБУ розробити макропруденційну стратегію. Стратегія макро-пруденційної політики стосується цілей для показників та інструментів. Показники допомагають визначити ризики та оцінити їх ступінь тяжкості, а інструменти допомагають запобіганню та пом'якшенню їх матеріалізації. Стратегія макропруденційної політики виконується на чотирьох етапах. Ці етапи включають: етап ідентифікації ризиків; етап вибору інструментів; етап оцінки впливу інструментів з урахуванням можливого їх коригування.

Так, на першому етапі, макропруденційні органи повинні оцінити, чи може виникнути загроза фінансовій стабільності та чи є підстава для макропруденційного втручання. Оцінку загрози фінансової стабільності доцільно проводити за порівняльними показниками ідентифікації системних ризиків. До таких ідентифікаторів слід віднести порівняльні показники, що характеризують взаємозв'язок між певними економічними явищами, що відбуваються як в реальному так і грошовому секторах національної економіки. Такими показниками можуть бути, наприклад, показники, що характеризують непропорційність змін між зростанням цін на нерухомість та збільшенням іпотечного кредитування та кредитного плеча, зміни в структурних показниках ліквідності СББ, що пов'язані зі непропорційністю скороченням частки високоліквідних активів при одночасному зростанні частки одного джерела в структурі зобов'язань банку. Такі показники також можуть відображати ймовірність виникнення шоків в національній фінансовій системі внаслідок непропорційної зміни світової або національної процентної ставки, інституціональні структурні зрушення в банківському секторі, що пов'язані з посиленням непропорційності між зростанням

банківських активів та їх концентрацією. Поєднання інформації, отриманої від кількох показників, швидше за все, забезпечить краще уявлення про посилення ймовірності загрози фінансовій стабільності з боку СВБ [83].

На другому етапі, відбувається вибір макропруденційних інструментів, який повинен відображати основні джерела ризику. При виборі інструментів НБУ слід розглянути економічні, правові та транскордонні аспекти. Економічний аспект полягає у тому, що макропруденційна політика має відповідати фінансовому циклу, оскільки зростання системних ризиків, здебільшого, посилюється проциклическістю. В цьому зв'язку, НБУ повинен мати можливість відкоригувати свою політичну позицію шляхом використання макропруденційних інструментів які можуть зменшити як підйом, так і падіння фінансового циклу. Найбільш адекватним інструментом для вирішення цієї проблеми є Антициклічний буфер капіталу (ССВ). Так, збільшення вартості резервного капіталу СВБ призведе до накопичення буфера, що в свою чергу, уповільнить зростання кредитування та затухання циклу у фазі підйому. Звільнення буфера допомагає зменшити спад циклу, оскільки дозволяє банкам мати більшу стійкість та згладити негативний ефект від скорочення надання кредитів для економіки.

На третьому етапі, після активації макропруденційного інструменту, НБУ має контролювати і оцінити його наслідки. Такі оцінки повинні включати відповіді на питання, чи виникає системний ризик та в якій мірі системний ризик був пом'якшений, які будуть суттєві небажані наслідки від поглинання всередині країни або від транскордонного впливу. Якщо НБУ вважає, що в наслідок використання макропруденційного інструменту, системний ризик знижується з часом, то він має планувати релаксацію макропруденційної політики. Якщо, навпаки, інструмент виявиться недостатнім для ефективного вирішення проміжної цілі, макропруденційна політика повинна бути переглянута та посилена шляхом підвищення вимог до активованого інструмента. Аналіз політики також має відігравати певну роль

у вдосконаленні інших етапів політичного циклу, включаючи оцінку ризиків, вибір інструментів та впровадження політики в цілому [83].

При оцінці макропруденційної політики, також слід звернути увагу на те, що використання комбінації інструментів може бути більш ефективним, ніж використання одного інструменту, особливо в ситуації, коли системний ризик має структурні та циклічні виміри. Це також може бути у ситуаціях, коли один інструмент, сам по собі, не може бути достатньо ефективним засобом. Окрім того, поєднання інструментів дає можливість ефективно обмежувати арбітражні можливості.

Виділення кластера системно важливих банків та розробка методики їх ідентифікації НБУ є позитивним кроком на шляху забезпечення стабільності вітчизняної банківської системи. Водночас для забезпечення ефективності аналізу діяльності НСВБ доцільним є структурувати СВБ з визначенням рівнів їхньої системної важливості; розробити нормативну базу щодо регулювання діяльності НСВБ, якою б враховувалися особливості вітчизняного банкінгу, а також розробити чіткий план імплементації вказаних заходів. До ідентифікованих системно важливих банків України НБУ необхідно вживати спеціальні інструменти банківського нагляду, зокрема: збільшити вимоги до якості капіталу та нормативи достатності капіталу; збільшити вимоги до нормативів ліквідності; підвищити прозорість системно важливих банків, шляхом підвищення вимог до розкриття інформації; посилити контроль за ризиками репутації та операційним ризиком; здійснити модернізацію системи ризик-менеджменту; провести спеціальне стрес-тестування (розробити спеціальні стрес-сценарії для НСВБ) [83].

Оскільки питанню ідентифікації СВБ в Україні приділено досить мало уваги, то це дає підстави для подальших теоретичних та емпіричних досліджень цієї проблеми, що дає змогу обґрунтувати пропозиції стосовно покращення існуючої методики ідентифікації системно важливості банків України. Проведений в п. 2.1. розгляд методики ідентифікації СВБ в Україні

дає можливість запропонувати додаткові показники, за допомогою яких можна буде ідентифікувати СББ не тільки за кількісними але і за якісними характеристиками, які розширюють методичний підхід до визначення системної важливості банків. Ідентифікація СББ національного рівня повинна проходити на консолідованій основі. Вплив діяльності НСББ необхідно оцінювати виходячи із базових банківських характеристик: величина, взаємопов'язаність, замінність, складність та довіра до населення. Методика ідентифікації та Інформація щодо ідентифікації НСББ має носити публічний характер. Так, з урахуванням зарубіжного досвіду та методики НБУ критерії ідентифікації системної важливості банків України з їхніми ваговими значеннями доцільно представити в наступний спосіб (див. табл. 3.9)

Таблиця 3.9

Методика ідентифікації національних системно важливих банків в Україні

Критерій	Показник	Вага %
Величина (20%)	Обсяг загальних активів банку	10
	Обсяг чистих активів банку	10
Замінність (20%)	Кредити фізичним особам	10
	Кредити юридичним особам	10
Взаємопов'язаність (15%)	Кошти інших банків	5
	Кошти в інших банках	5
	Кошти юридичних осіб	5
Складність (15%)	Портфель цінних паперів на продаж та до погашення	5
	Активи в іноземній валюті	5
	Зобов'язання в іноземній валюті	5
Довіра населення (20%)	Кошти фізичних осіб	20

Джерело: складено автором на основі джерел [36, 44].

Критерій «величина» покладений в основу принципу «занадто великий, щоб збанкрутувати», адже банкрутство великого банку може призвести до значних фінансових збурень, які спричиняють втрати для його вкладників. Критерій «замінність» показує наскільки швидко та з мінімальними втратами може бути замінений банк у разі його банкрутства іншими банками чи банком. Критерій «взаємопов'язаність» відображає ймовірність того, що банкрутство одного або декількох банків може призвести до краху

банківської системи. Критерій «складність (комплексність)» ілюструє вплив функціональної, структурної та оперативної складності банку на ймовірність його банкрутства. Критерій «довіра населення» виділений, оскільки банківському сектору України характерні активні рефлексорні дії вкладників у моменти фінансових коливань, що може негативно вплинути на стабільність банківської системи.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Сутність системно важливих банків безпосередньо пов'язана з поняттями “системного ризику”, та «системної важливості». В залежності від ступеня системного впливу та його наслідків як для економіки окремої країни так і для всієї світової (глобальної) економіки, системно важливі банки поділяються на глобальні системно важливі банки (G-SIBs) та національні системно важливі банки (D-SIBs).

Основними ознаками системно важливих банків (G-SIBs) є: розмір групи; взаємопов'язаність групи з фінансовою системою; взаємозамінність послуг або фінансової інфраструктури; складність групи; закордонна діяльність групи. Критеріями віднесення інших фінансових інститутів до категорії системно важливих (O-SIBs) є такі: розмір; значення для економіки країни; значущість міжнародної діяльності; взаємопов'язаність установи або групи з фінансовою системою країни. Основними ознаками системної важливості банку, згідно до законодавства України є : загальний розмір активів, зобов'язання юридичних і фізичних осіб, системні взаємозв'язки в банківській системі (обсяги міжбанківського кредитування) та обсяги кредитування найважливіших секторів економіки.

2. Головною причиною появи системного ризику в банківському секторі є макроекономічні дисбаланси: дисбаланс між розвитком фінансової сфери та реальним сектором економіки на світовому рівні; дисбаланс у розвитку матеріального виробництва та споживання окремих країн.

3. Регулювання діяльності системно важливих банків має певну особливість, яка полягає в специфіці та негативних наслідках прояву системного ризику в банківській сфері. Основними пріоритетними напрямками регулювання діяльності системно важливих фінансових установ на сучасному етапі є : підвищення інтенсивності та ефективності контролю та нагляду; ефективне врегулювання неспроможності фінансових інститутів (банків, страхових компаній, об'єктів інфраструктури фінансових ринків) без

залучення коштів платників податків; введення додаткових вимог до достатності капіталу системно важливих фінансових інститутів; підвищення стійкості системно значимих об'єктів інфраструктури фінансового ринку.

Регулювання діяльності СВБ базується, головним чином, на макропруденційному регулюванні яке відбувається шляхом проведення державними органами управління ефективної макропруденційної політики яка спрямована на виявлення та оцінку системних ризиків для фінансової стабільності та вжиття заходів щодо мінімізації цих ризиків.

Основними регуляторами діяльності СВБ як на національному так і на глобальному рівні є міжнародні фінансові інститути до складу яких можна віднести наступні організації: Рада з фінансової стабільності при G20 (FSB); Міжнародний валютний фонд (МВФ); Європейська банківська організація (ЕБА), Банк міжнародних розрахунків (BIS) (Базельський комітет з банківського нагляду);

4. Проведене в роботі дослідження теоретичних підходів щодо ідентифікації СВБ, дозволяє зробити висновок про те, що основним методом ідентифікації СВБ є індикаторний підхід, який передбачає формування системи репрезентативних показників, які найточніше визначають системну важливість банку. Національний банк України визначає системно важливі банки за трьома критеріями: розмір банку; ступінь фінансових взаємозв'язків; напрям діяльності. При встановленні ваги кожного критерію в оцінці, НБУ надає перевагу розміру банку. Згідно з методикою ідентифікації СВБ, починаючи з 01.01.2016 року, НБУ визначив статус СВБ за трьома банками: ПАТ "Приватбанк", ПАТ "Ощадбанк" та ПАТ "Укрексімбанк".

5. Підсумовуючи проведений аналіз діяльності СВБ за 2016-2018 роки, можна прийти до висновку, що СВБ, на сьогодні, ведуть не достатньо ефективну діяльність та грають значну роль у банківській системі України. Аналіз дотримання СВБ економічних нормативів свідчить, що станом на 01.10.2018 року АТ КБ «ПРИВАТБАНК» має значне недотримання нормативних значень за нормативом Л13-1, АТ "ОЩАДБАНК" за

нормативами Н8 та Л13-1, АТ "Укрексімбанк" за нормативами Н7, Н8, Л13-1 та Л13-2.

Проведена в роботі комплексна бальна оцінка ступеню виконання СВБ економічних нормативів дозволяє прийти до висновку, жоден з банків в повній мірі, станом на 01.10.2018 року повністю не дотримувався встановлених нормативів.

6. З метою зменшення системних ризиків, в роботі пропонується використовувати при регулюванні СВБ наступні інструменти макропруденційної політики: для подолання надмірного зростання кредитування та кредитного плеча: антициклічний буфер капіталу (CCB), коефіцієнт кредитування до вартості (LTV) та буфер системного ризику (SRB). Для подолання надмірної невідповідності строків погашення та неліквідності активів: коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR) та коефіцієнт покриття ліквідності (LCR). Для прямого та непрямого контролю концентрації впливу СВБ: O-SII буфер.

7. Для забезпечення ефективності аналізу діяльності НСВБ в роботі рекомендовано: структурувати СВБ з визначенням рівнів їхньої системної важливості; розробити нормативну базу щодо регулювання діяльності НСВБ, якою б враховувалися їх особливості, а також розробити чіткий план імплементації вказаних заходів.

До ідентифікованих системно важливих банків України НБУ необхідно вживати спеціальні інструменти банківського нагляду, зокрема: підвищити вимоги до якості капіталу та нормативи достатності капіталу, нормативів ліквідності; підвищити рівень транспарентності діяльності системно важливих банків; посилити контроль за ризиками репутації та операційним ризиком; здійснити модернізацію системи ризик-менеджменту; провести спеціальне стрес-тестування (розробити спеціальні стрес-сценарії для НСВБ).

В роботі також обґрунтовані пропозиції стосовно покращення існуючої методики ідентифікації системно важливості банків України. Так, оскільки в

банківському сектору України характерні активні рефлекторні дії вкладників у моменти фінансових коливань, що може негативно вплинути на стабільність банківської системи, запропоновано в процесі ідентифікації СВБ використовувати критерій «довіра населення».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 07.12.2000 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
2. Постанова НБУ № 368 від 28.08.2001 Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності. [Електронний ресурс]: http://kodeksy.com.ua/norm_akt/source%D0%9D%D0%91%D0%A3/
3. Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків” від 25.12.2014 р. № 863. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=13264040>.
4. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України» (Положення, Розд.2). – К. – № 114. – 20 березня 1998 р.].
5. Постанова Правління НБУ «Про затвердження Положення про забезпечення безперервного функціонування інформаційних систем Національного банку України та банків України» № 265 від 17.06.2004 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
6. Про затвердження Положення про порядок ідентифікації та визнання банківських груп [Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України від 09.04.2012 р. № 134. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0708-12>.
7. Рішення Правління Національного банку України від 01 листопада 2016 року № 393-рш "Про схвалення процедур інспектування". [Електронний ресурс]: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=40919990>
8. Барановський О.І. Сутність і різновиди фінансових криз// Фінанси України. – 2009. – № 5. – С. 3-20.
9. Бслова І. В. Системний фінансовий ризик : особливості регулювання у світовій практиці// ЕКОНОМІКА: реалії часу №3(19), 2015. – С. 104-109.

10. Большой экономический словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rahvaraamat.ee/>
11. Бураковский И.В. Мировая экономика: глобальный финансовый кризис / И.В. Бураковский, А.В. Плотников. – Харьков: Фолио, 2010. – 415 с.
12. Васильчишин, О. Б. Напрями впливу державного регулювання та нагляду на фінансову безпеку банківської системи України та шляхи їх удосконалення // Економічний аналіз: зб. наук. праць /Тернопільський національний економічний університет;– Тернопіль. ВПЦ центр ТНЕУ «Економічна думка», 2016. – Том 25. – № 2. – С. 7-20.
13. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org/>.
14. Дадашев Б. А. Регулювання ліквідності банківської системи. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». 2012. Вип. 6 (2). С. 70–77.
15. Інтернет-сторінка Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aub.org.ua>
16. Кияк А. Концептуальні засади регулювання системно важливих банків// Журнал «Ринок Цінних Паперів України», № 11-12/2015.- С. 43-51.
17. Ковалюк А.О. Фінансове регулювання банківництва в Україні: термінологія і систематизація / А.О. Ковалюк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.4. – С. 258-265.
18. Краснова І., Лавренюк В. Сутність та критерії ідентифікації системно важливих банків // Вісник Національного банку України, травень 2015. – С. 18-24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: economyandsociety.in.ua/journal/3_ukr/66.pdf
19. Л. С. Худякова, Е. А. Сидорова Реформа регулирования финансового сектора в Европейском союзе. Деньги и кредит – 2014. – № 4 – С. 28 – 34.
20. Лавренюк В. В., Шевчук В. В. Сутність та оцінка системного ризику з позиції ліквідності банківської системи// Проблеми економіки № 4, 2016 с. 213.

21. Матеріали семінару для викладачів вищих навчальних закладів України на тему: "Реформи у нагляді та запровадження макропруденційного регулювання в банківському секторі України". НБУ. 19 квітня 2017. https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=48044118
22. Міщенко В.І. Банківські операції: Підручник / В.І. Міщенко, Н.Г., Слав'янська, О.Г. Коренева. — 2-е вид., переробл. і доп. — К. : Знання, 2007. — С.155 — 175.
23. Набок Р. В. Системно важливі банки: підходи до побудови нагляду// Вісник НБУ. – 2014. – № 7. -С. 39-43.
24. Науменкова С., Цицик К., Ефективність пруденційного банківського нагляду: особливості методичних підходів// ВІСНИК Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2015, 10(175). - С. 46-54.
25. Науменкова С.В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури. – К. : УБС, ЦНДНБУ, 2009. – 384 с.
26. Обзор деятельности Совета по финансовой стабильности. Июль 2014 [Електронний ресурс] /. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.cbr.ru/analytics/fin_stab/OMSFR_2014-07.pdf
27. Обзор международной системы финансового регулирования, март 2013 [Электронный ресурс] / Центральный банк Российской Федерации (Банк России). – 20 с. – Режим доступа: http://www.cbr.ru/analytics/fin_stab/OMSFR_2013-03.pdf.
28. Оглобля Я.О., Основи стратегічного переформування регулювання діяльності транснаціональних банків у світі.// «Молодий вчений» , № 10 (25), Частина 2 ,жовтень, 2015 р с. 65
29. Отдельные показатели деятельности кредитных организаций (по группам кредитных организаций, ранжированных по величине активов) по состоянию на 1 января 2012 года. – Режим доступу: <http://www.cbr.ru>

30. Панталєєва Н.М. Інноваційні бізнес-моделі як відповідь на виклики та наслідки фінансової кризи [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://fp.cibs.ck.ua/files/1303/13pnmibb.pdf>
31. Періодичні видання Національного банку України. Огляд банківського сектору. Випуск 6. Лютий 2018. Електронний ресурс. <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=646>
32. Періодичні видання Національного банку України. Огляд банківського сектору. Випуск 6. Лютий 2018. Електронний ресурс. <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=646>
33. Перспективні сфери інноваційної діяльності банків [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://b-ko.com/book_277_glava_20_3.6_.html
34. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник /Л.О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.
35. Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків [Електронний ресурс] :постанова Правління Національного банку України від 25.12.2014 р. № 863. – Режим доступу:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0863500-14>.
36. Р. КОРНИЛЮК Є. ШПИТКО Рейтинг життєздатності банків – І півріччя 2015-го// Forbes Україна. 5 СЕРПНЯ 2015 [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/news/1416932-tehnichni-roboti-na-sajti-forbes-ukrayina>
37. Рашкован В., Покідін Д., КЛАСТЕРНИЙ АНАЛІЗ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ: ЗАСТОСУВАННЯ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ КОХОНЕНА// ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ, ГРУДЕНЬ 2016. С 13-40. <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=42352928>
38. Рисін В.В. Системний ризик банківського сектора : сутність, форми та чинники [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=184>.

39. Роджер Л. Миллер, Дэвид Д. Ван-Хуз Современные деньги и банковское дело: глоссарий [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.alleng.ru/d/econ-fin/econ-fin052.htm.
40. Самсонов М. І. Передумови та науково-методичні підходи до виокремлення системно важливих банків// Механізм регулювання економіки, 2013, № 1– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/37583/1/samsonov_surveillance.pdf
41. Сисоєва Л. Передумови розвитку наглядових підходів до регулювання системних ризиків у фінансовій сфері// Економічний часопис – XXI. – 2014. – № 1–2 (2). – С. 20–23.
42. Системо утворюючий банк. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. Глосарій банківської термінології. – [Електрон-ний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123655&cat_id=123321.
43. Словарь электронного бизнеса [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.intertech.ru/Dictionary/ebusiness.asp
44. Стегнієнко М. О. ОСОБЛИВОСТІ ПІДХОДІВ ДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ//Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. УБС Харківського навчально-наукового інституту. Харків. 2015. <http://fkd.org.ua/article/viewFile/56893/53701>
45. Сучкова Е. О., Здорова Н. В. Системно значимые банки: выявление критериев и оценка рисков для банковской системы. Банковское дело. № 33 (609). 2014. С. 17–24.
46. Т.Касаткіна, А.Плахота, Аналіз бізнес-моделей банків у рамках Supervisory review and evaluation process (SREP). Презинтація [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=69900832>

47. Трохименко В. Сучасна практика регулювання системно важливих банків / В. Трохименко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2014. – № 11 (164). – С. 65-69.
48. Філонова, І. Б. Державне регулювання іноземного капіталу в банківській системі: світовий досвід та українські реалії / І. Б. Філонова // Інноваційна економіка. – 2012. – № 6. – С. 253-259.
49. Чемерис В., Заруба Ю. Системний ризик у діяльності фінансового сектору: передумови, джерела та фактори // Вісник національного банку України. – 2012. – № 9(199). – С. 42-45.
50. Шульга Н., Колодізева С. Ідентифікація системно важливих банків// ВІСНИК КНТЕУ. 2016. № 5. – С. 82-98
51. A framework for dealing with domestic systemically important banks. October 2012. Basel Committee on Banking Supervision. 2012. 17 p. URL : <http://www.bis.org/publ/bcbs233.pdf>
52. 64-th Annual Report // Bank for International Settlements. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bis.org>
53. Addressing SIFIs [Electronic resource] // Financial Stability Board (FSB). – Available at: <http://www.financialstabilityboard.org/what-we-do/policy-development/systematically-important-financial-institutions-sifis/>.
54. Addressing the risks posed by systemically important banks. The end of too big to fail? [Електронний ресурс] / Deloitte, EMEA Centre for Regulatory Strategy. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.deloitte.com/assets/Dcom-UnitedKingdom/Local%20Assets/>
55. Adrian T., Brunnermeier M. CoVaR // Federal Reserve Bank of New York Staff
Aglietta M., Brender A. Globalisation financière et risque desystème // Cahiers Économiques et Monétaires (Banque de France), № 37 (1990).
56. Balling Morten. Regulation and banking after the crisis / Morten Balling and Ernest Gnan, Patrick Honohan, David T. Llewellyn, Nigel Jenkinson, Aerd

Houben and Jan Kakes, Pat Farrell, Patricia Jackson, Edward J. Kane, Alistair Milne // Vienna: SUERF (SUERF Studies: 2011/2) – May 2011. – 152 p.

57. Borio C. Towards a macroprudential framework for financial supervision and regulation?/ Claudio Borio// BIS Working Papers. – 2003. – No. 128. – Режим доступу: <http://www.bis.org>

58. Clement P. The term "macroprudential": origins and evolution/ Piet Clement. – BIS Quarterly Review. – March 2010. – p. 59-67

59. Continental Illinois and “Too Big to Fail” // Сайт Федеральної корпорації страхування депозитів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fdic.gov/bank/historical/history/235_258.pdf.

60. Core Principles for Effective Banking Supervision . [Електронний ресурс]: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=45251>

61. Deutsche Bundesbank Monthly Report. – March 2012. – Режим доступу: <http://www.bundesbank.de> 16. US Large Commercial Banks / Banking Data / Banking Information and Regulation. – Режим доступу: <http://www.federalreserve.gov>

62. Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms. 2013. June. Official Journal of the European Union. 2013. 99 p. URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013L0036>.

63. Evans O., Leone M., Gill M. Macroprudential indicators of financial system soundness/ Staff Team led by Owen Evans, Alfredo M. Leone, Mahinder Gill and Paul Hilbers// IMF Occasional Paper. – Washington DC. – April 2000. – 54 p., c. 9

64. Financial Stability Review // ECB. – 2006 (December). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/financialstabilityreview200612en.pdf>

65. Global systemically important banks: assessment methodology and the additional loss absorbency requirement (Covernote) // Basel Committee of

Banking Supervision. – 2011 (November). – [Електронний ре-сурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs207cn.pdf>.

66. Global systemically important banks: Assessment methodology and the additional loss absorbency requirement / Basel Committee on Banking Supervision // Bank for International Settlements. – July 2011. – Режим доступу: <http://bis.org>.

67. Globally systemically important banks: updated assessment methodology and the additional loss absorbency requirement // Сайт Банку міжнародних розрахунків. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs255.pdf>

68. Group of Ten «Report on consolidation in the financial sector», January 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/external/np/g10/2001/01/eng/pdf/file1.pdf>.

69. Guidelines On the criteria to determine the conditions of application of Article 131(3) of Directive 2013/36/EU (CRD) in relation to the assessment of other systemically important institutions (O-SIIs). 2014. December. European Banking Authority. 2014. 41 p. URL : [https://www.eba.europa.eu/documents/10180/930752/EBA-GL-2014-10+\(Guidelines+on+O-SIIs+Assessment\).pdf](https://www.eba.europa.eu/documents/10180/930752/EBA-GL-2014-10+(Guidelines+on+O-SIIs+Assessment).pdf).

70. Kaufman G.G. and Scott K.E. «What Is Systemic Risk, and Do Bank Regulators Retard or Contribute to It?» The Independent Review, v. VII, n. 3, 2003, pp. 371-391.

71. Lehar A. Measuring systemic risk: A risk management approach //Journal of Banking & Finance. – 29 (2005). – P. 2577-2603.

72. Progress and ext Steps Towards Ending "Too-Big-To-Fail" (TBTF), Report of the Financial Stability Board to the G20 [Електронний ресурс] / Financial Stability Board. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.financialstabilityboard.org/publications/r_130902.pdf

73. Reducing the moral hazard posed by systemically important financial institutions, FSB Recommendations and Time Lines [Електронний ресурс] / Financial Stability Board. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.financialstabilityboard.org/publications/r_101111a.pdf

74. Regulation (EU) No 575/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU) No 648/2012 [Electronic resource] // Official Journal of the European Union. – 2013. – 30.11. – P. 6–342. – Available at: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:321:0006:0342:EN:PDF>.
75. Regulatory Capital Rules: Implementation of Risk-Based Capital Surcharges for Global Systemically Important Bank Holding Companies: Final Rule. 2015. August. Federal Register. 36 p. URL : <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/FR-2015-08-14/pdf/2015-18702.pdf>
76. Regulatory Consistency Assessment Programme (RCAP). Assessment of Basel III G-SIB framework and review of D-SIB frameworks – European Union. 2016. June. Basel Committee on Banking Supervision. 2016. 26 p. URL : <https://www.bis.org/bcbs/publ/d372.pdf>.
77. Regulatory Consistency Assessment Programme (RCAP). Assessment of Basel III G-SIB framework and review of D-SIB frameworks – Switzerland. 2016. June. Basel Committee on Banking Supervision. 2016. 27 p. URL : <http://www.bis.org/bcbs/publ/d370.pdf>
78. Regulatory Consistency Assessment Programme (RCAP). Assessment of Basel III G-SIB framework and review of D-SIB frameworks – United States. 2016. June. Basel Committee on Banking Supervision. 2016. 26 p. URL : <http://www.bis.org/bcbs/publ/d369.pdf>
79. Regulatory Consistency Assessment Programme (RCAP). Assessment of Basel III G-SIB framework and review of D-SIB frameworks – Japan. 2016. Basel Committee on Banking Supervision. 2016. 25 p. URL : <http://www.bis.org/bcbs/publ/d371.pdf>
80. Soramäki K., Cook S. Algorithm for Identifying Systemically Important Banks Reports. – 2010. – 348 c.
81. Stefano Battiston, Michelangelo Puliga, Rahul Kaushik, Paolo Tasca & Guido Caldarelli. DebtRank: Too Central to Fail? Financial Networks, the FED and

- Systemic Risk// ScientificReports. – 2012. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nature.com/srep/2012/120802/srep00541/pdf/>
82. Summers L. Beware Moral Hazard Fundamentalists // Financial Times. – 2007 (23 September). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/5ffd2606-69e8-11dc-a570000779fd2ac.html#axzz>
83. The ESRB Handbook on Operationalising Macro-prudential Policy in the Banking Sector. Електронний ресурс. https://www.esrb.europa.eu/pub/pdf/other/140303_esrb_handbook_mp.en.pdf
84. The World's Largest Banks In 2016: China Keeps Top Three Spots But JP Morgan Rises <http://www.forbes.com/sites/antoinegara/2016/05/25/the-worlds-largest-banks-in-2016-china-keepstop-three-spots-but-jpmorganrises/?linkId=24865247#2fc631046230>.
85. Towards a banking union [Електронний ресурс] / European Commission. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-656_en.htm
86. Trokhymenko V. Too Big to Fail Banks: Causes, Contradictions and Consequences / Viktoriia Trokhymenko // Revista Economica – 2014. –Volume 66. – Issue 2. – P. 127 – 140
87. Офіційний сайт Банку міжнародних розрахунків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/>.
88. Офіційний сайт Європейського центрального банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ecb.int/pub/pdf/>.
89. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/>.
90. Офіційний сайт Міністерства фінансів Великобританії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.gov.uk/government/organisations/hm-treasury>.
91. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua/.

92. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nssmc.gov.ua/.
93. Офіційний сайт ФРС США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.federalreserve.gov/>. Сайт Словника фінансових термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.financeglossary.com>
94. Інформаційний портал Mind. <https://mind.ua/publications/20178327-rejting-bankiv-osin-2017>.
95. Кореляційно-регресійний аналіз засобами MS Excel [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://studopedia.org/1-53264.html>

ДОДАТКИ

Додаток А

Узагальнення підходів щодо визначення терміну “системно важливий банк”

Автор	Зміст
Базельський комітет з питань банківського нагляду	Фінансова установа, банкрутство або можливі проблеми якої призвели б до значних збитків для всієї фінансової системи та для економіки в цілому через їхній розмір, складність та системну взаємопов’язаність .
Міжнародний валютний фонд	Банк, діяльність якого може спровокувати ризик порушення процесу надання фінансових послуг, що призведе до погіршення функціонування частини чи всієї фінансової системи, та становить загрозу негативних наслідків для реального сектору економіки .
Рада з фінансової стабільності	Фінансова установа, чиє банкрутство або некоректна діяльність, через її розмір, складність та системну взаємопов’язаність, призведе до значних проблем у функціонуванні фінансової системи та економічній діяльності взагалі .
Новікова В.	Великі, тісно пов’язані з іншими банками, вихід яких з ринку може завдати значних збитків економіці
Алескеров Ф, Пенікас Г.	Велика кредитна організація, істотне погіршення стану або банкрутство якої може спричинити серйозні проблеми у фінансовій системі, що негативно позначиться на реальному секторі економіки
Праг П.	Банк або іншу фінансову установу можна вважати системно важливою, якщо її банкрутство або порушення її діяльності матиме значний негативний вплив на фінансову систему
Анвар Я.	Банк, банкрутство якого чи його проблемний стан можуть спричинити фінансову кризу при прямій дії або слугувати спусковим механізмом для поширення шоків

Джерело: складено за матеріалами [18]

Додаток Б

Підходи щодо трактування поняття «системний ризик» у науковій літературі

Рівень концентрації	Макроекономічний	Мікроекономічний	Комбінований
Широке розуміння	Сконцентрований на констатації негативних наслідків системного ризику для всієї суспільно-економічної системи.	Сконцентрований на констатації розвитку ланцюгової реакції негативних наслідків системного ризику для установ фінансової системи.	Сконцентрований як на горизонтальних, так і на вертикальних зв'язках між учасниками грошово-кредитних відносин.
Вузьке розуміння	Сконцентрований на констатації негативних наслідків системного ризику для фінансової системи	Сконцентрований на констатації процесів розвитку системного ризику в межах окремих фінансово-кредитних установ	Сконцентрований на горизонтальних зв'язках між учасниками грошово-кредитних відносин

Джерело: складено за матеріалами [31,52]

Визначення терміну «системний ризик»

№	Автори	Визначення
Іноземні науковці		
1	Дж.Г. Кауфман і К. Скотт	системний ризик - це ймовірність збою всієї системи у зв'язку з неісдатністю її окремих частин або компонентів; є наслідком паралельної кореляції між більшістю або всіма елементами системи [70]
2	А. Легар	системний ризик - це подія, у разі настання якої значна кількість фінансових установ одночасно виявляються неплатоспроможними. [71]
3	М. Аглієтта, А. Брендер	системний ризик - це потенційна небезпека появи ситуацій, при яких індивідуальна реакція економічних агентів на виникаючі ризики призводить не до кращого їх розподілу, диверсифікації, а навпаки – до підвищення загальної ненадійності. [55]
Вітчизняні науковці		
1	Л. Примостка	системний ризик - це частина загального ризику системи, що залежить від стану економіки в цілому і зумовлюється макро-економічними чинниками, такими як динаміка інвестицій, обсяги зовнішньої торгівлі, зміни податкової політики, стан платіжного балансу [34].
2	В.В. Рисін	системний ризик – це ймовірність настання системних подій несприятливого характеру, викликаних екзогенними чи ендегенними шоками, які спричиняють нестабільність фінансового ринку та можуть призвести до неплатоспроможності значної кількості взаємозалежних фінансових посередників» [38]
3	В. В. Лавренюк, В. В. Шевчук	системний ризик – це наявний або потенційний ризик, що генерується фінансовими інститутами чи окремими секторами, порушуючи їх діяльність/ функціонування через реалізацію механізмів трансмісії ризиків і потенційного взаємного зараження, досягаючи значних масштабів поширення, негативно впливає на стабільність фінансової системи, довіру населення та реальний сектор економіки [20].
Словники, довідники		
1	Вікіпедія	системний ризик, це ризик, при якому нездатність виконати свої зобов'язання одного з учасників системи розрахунків або фінансового ринку викликає нездатність інших учасників або фінансових установ виконати свої зобов'язання [13];
2	Словарь официальных определений терминов экономики и финансов по	системний ризик, це ризик того, що нездатність одного з учасників виконати свої зобов'язання або порушення у функціонуванні самої системи може призвести до нездатності інших учасників системи або інших фінансових установ [14];
3	Словарь электронного бизнеса	системний ризик, це ризик, при якому нездатність одного з учасників системи або фінансового ринку в цілому виконати свої зобов'язання викликає нездатність інших учасників або фінансових установ виконати свої зобов'язання [43];
4	Большой экономический словарь	системний ризик, це ризик того, що невиконання зобов'язань одним банком почне ланцюгову реакцію і призведе до кризи всієї банківської системи [10].
Міжнародні організації		
1	Група 10 (Group of Ten)	системний ризик – це ризик того, що якась подія викличе втрату економічної вартості активів або довіри до них, унаслідок чого невизначеність у фінансовій системі збільшиться до рівня, при якому цілком можливо буде значний несприятливий вплив на реальний сектор економіки [68].

Закінчення дод. В

2	Банк міжнародних розрахунків (БМР),	системний ризик – це ризик, що виникає внаслідок нездатності одного або декількох фінансових інститутів виконувати своєчасно і в повному обсязі свої зобов'язання перед контрагентами, що стає причиною банкрутства (неплатоспроможності) інших учасників грошово-фінансових відносин [87].
3	Міжнародний валютний фонд (МВФ)	системний ризик – це ризик, що пов'язаний з порушенням функціонування фінансової системи і може істотно негативно впливати на реальну економіку [89].
4	Європейський центральний банк (ЄЦБ)	системний ризик - це ризик настання і поширення істотної системної події, яка негативно впливає на велику кількість системоутворюючих фінансових посередників або ринків [88].
Іноземні регулятори		
1	Федеральна резервна система США (ФРС США)	системний ризик – це серйозні несприятливі наслідки для фінансової стабільності [93].
2	Міністерство фінансів Великобританії	системний ризик - це ризик дестабілізації фінансового сектора, викликаний особливостями будови фінансових ринків або розподілу ризиків у фінансовому секторі, а також нестійким рівнем зростання кредитного плеча, боргу або кредиту [90].
Національні регулятори		
1	Національний банк України (НБУ)	системний ризик - це неспроможність одного з учасників платіжної системи виконати свої зобов'язання або порушення функціонування самої системи, що призводить до нездатності інших учасників платіжної системи або фінансових інститутів виконати свої зобов'язання належним чином [91].
2	Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР)	системний ризик – це ризик виникнення збитків у інших учасників клірингу внаслідок неможливості виконання ними своїх зобов'язань у зв'язку з невиконанням (несвоєчасним виконанням) зобов'язань одним учасником унаслідок реалізації у нього кредитного ризику або ризику ліквідності, що може призвести до неможливості завершення усіх розрахунків [92].

Джерело: [10,13,20,34,43,55,68,70,71,87,88,89,90,91,92,93]

Додаток Г

Систематизація поглядів щодо визначення поняття «системний ризик»

Автор /джерело	Раптовість настання /Коливання/ шоки /дисбаланси	Порушення функціонування фінансової системи	Значний (системний) масштаб	Імовірність появи / прояву	Розвиток природи феномена системного ризику	Зараження (ланцюгова реакція / ефект доміно)	Взаємозв'язаність між елементами фінансової системи	Банкрутство / дефолт	Вплив на реальний сектор економіки	Втрача довіри
Міжнародні та закордонні фінансові інститути (Організації)										
G-10 (2001)[68].	+		+						+	+
БМР (2011)[87].		+			+		+		+	
МВФ (2010)[89].			+				+	+		
ЄЦБ (2004)[88].		+				+				+
РФС (2009)[93].		+	+		+			+	+	
Разом	1	3	3	-	2	1	2	2	3	2
Закордонні та вітчизняні науковці										
Кауфман (1995) [70]				+		+	+			
Адріан, Біркенмайер (2009)		+				+			+	
Ачарья (et al., 2010)		+	+					+	+	
Зігранд (2014)		+	+	+			+			
Смага (2014)	+	+	+	+		+			+	
Теорія систем			+		+		+			
Науменков а, Міщенко (2014) [24].	+	+				+				
Чемерис, Заруба (2012)[49].		+		+						
Лавренюк, Шевчук (2016) [20].		+	+	+		+	+	+	+	+
Разом	2	7	5	5	1	5	4	2	4	1
Ітого	3	10	8	5	3	6	6	4	7	3

Джерело: Складено автором за матеріалами: [20,24,49,68,70,87,88,89,93].

Додаток Д

Концентрація деяких індивідуальних ризиків у діяльності СББ як джерело системного ризику

Ризики	Сутність концентрації індивідуальних ризиків	Наслідки концентрації ризиків
Кредитні ризики	Кредитні вкладення, пов'язані з одним позичальником або групою пов'язаних осіб, в одну галузь, регіон, країну, або в однорідні активи (за видами інструментів, способами забезпечення, строками кредитних вкладень тощо)	Можливий негативний вплив подій на фінансових ринках (несприятливий рух процентних ставок, валютного курсу тощо) або подій нефінансового характеру (помилки персоналу, технологічні збої, шахрайство тощо) на: – вартість активів і зобов'язань фінансових посередників та учасників кредитного, валютного, фондового, страхового ринків тощо; – рівень фінансової активності, спроможність окремих фінансових посередників виконувати свої фінансові зобов'язання або розширювати масштаби активних операцій
Процентні ризики	Вкладення у фінансові активи, інструменти на ринках, процентна динаміка на яких характеризується підвищеною волатильністю	
Ризики ліквідності	Формування видів активів, що мають низьку ліквідність, або зобов'язань, які в окремі періоди часу не можуть бути покриті ліквідними активами для забезпечення миттєвої, поточної чи інших видів ліквідності	
Ринкові ризики	Зосередження фінансових вкладень в активах, динаміка ринкової вартості яких зростає на тлі оптимістичних очікувань інвесторів, спекулятивних потоків капіталу, інших факторів, які не мають фундаментальної основи	
Валютні ризики	Вкладення у валютні активи, що є переоціненими, або формування валютних зобов'язань, що є недооціненими з точки зору реальної ціни валюти на ринку	
Операційні ризики	Суттєві недоліки чи порушення в системі управління або внутрішнього контролю в роботі системоутворюючих фінансових інститутів (посередників). Використання обмеженої кількості технічних або інформаційних систем фінансових ринків, для яких характерні масштабні збої у функціонуванні. Зосередження фінансового бізнесу на територіях з підвищеною вірогідністю природних або техногенних катастроф	

Джерело: Розроблено автором за матеріалами: [49]

Еволюція розвитку макропруденційної політики

Рис. Становлення макропруденційної політики: ключові віхи

Джерело: матеріали НБУ. [21]

Додаток Ж

Органи нагляду та регулювання банків в США

Орган регулювання	Об'єкт контролю та нагляду	Функції регулювання	Методи регулювання
Правління Федеральної резервної системи (FED);	банки—члени Федеральної резервної системи; банки холдингових компаній; дочірні небанківські установи банків, що входять до холдингів; філії банків США за кордоном та міжнародних корпорацій; філії та агенції іноземних банківських установ, що діють на території США, та їх материнських банків;	виконує формальні дії примусового характеру стосовно названих об'єктів у випадку порушення ними законів, норм або правил, використання ненадійних або непрозорих методів у їхній діяльності, порушень фідучіарного обов'язку.	-порядок призупинення і припинення діяльності або підписання договорів, - порядок ліквідації та заборони подальшої діяльності; - порядок визначення розмірів штрафних санкцій.
Відділ нагляду за ощадними установами Міністерства фінансів США	федеральні ощадні установи; ощадні установи окремих штатів; холдингові компанії, діяльність яких пов'язана з прийомом заощаджень та наданням кредитів	відповідає за регулювання і здійснення нагляду за діяльністю федеральних ощадних установ та ощадних установ, які отримали дозвіл від органів влади окремих штатів, і всіх холдингових компаній, діяльність яких пов'язана з прийомом заощаджень та наданням кредитів.	надання дозволу на здійснення операцій федеральним ощадним установам
- Федеральна корпорація страхування депозитів (FDIC)	федеральні ощадні установи; ощадні установи окремих штатів; банки – члени Федеральної резервної системи; банки холдингових компаній; дочірні небанківські установи банків, що входять до холдингів;	зберігає і стимулює довіру вкладників до американської фінансової системи, здійснює ідентифікацію ризиків, їх моніторинг і переадресовує їх до фондів страхування депозитів; обмежує негативний ефект на економіку і фінансову систему випадків банкруства установ банку або ощадних установ.	- страхування депозитів в банках і ощадних установах щонайменше на 100 тис. дол
Офіс інспектора грошового обігу	банки—члени Федеральної резервної системи; банки холдингових компаній; дочірні небанківські установи банків, що входять до холдингів; філії банків США за кордоном та міжнародних корпорацій; філії та агенції іноземних банківських установ, що діють на території США, та їх материнських банків;	регулює і контролює всі внутрішні та міжнародні операції як федеральних банків так і банків штатів.	Надання дозволів на проведення банківських переказів втому числі за кордон.
Федеральна Рада з питань контролю за фінансовими установами	дочірні небанківські компанії банківських холдингових компаній, що працюють у сфері ринку цінних паперів, товарних бірж або страхової діяльності	Метою є, підтримка взаємодії щодо банківського нагляду між державними органами, які регулювали фінансові установи, підтримка координації щодо здійснення регуляторної діяльності на федеральному рівні та рівні штатів.	-підготовка уніфікованих державних принципів та стандартів здійснення контролю діяльності установ, які приймали депозити -розробка уніфікованої форми фінансових звітів для федерального нагляду за діяльністю банків

Джерело: розроблено автором за матеріалами [4]

Додаток К

Потенційний вплив діяльності СВБ на системний ризик

Результати діяльності СВБ	Потенційний вплив на системний ризик
Концентрація активів	зростання
Фінансування на міжбанківському ринку	Зростання (сприяння краху ринку)
Глобалізація / транскордонна діяльність / фінансова інтеграція/ зростання потоків капіталу	Схильність до іноземних шоків – збільшення, диверсифікація – зниження
Однорідність у проведенні операцій	Збільшення (загроза симетричного шоку)
Тіньовий банкінг	Збільшення
Збільшення частки у платіжній системі	Збільшення (у разі аномального збільшення)
Рівень конкуренції	Збільшення (у разі зменшення конкуренції) Зменшення(у разі зростання конкуренції)
Процентні ставки	Невизначено
Ліквідність	Збільшення (у разі зменшення ліквідності) Зменшення(у разі зростання ліквідності)
Фінансові інновації	Невизначено (значну роль відіграє характер інновацій)
Обсяги кредитування	Збільшення (у разі зростання кредитування) Зменшення (у разі зменшення кредитування)
Зміна ціни активів	Надмірне зростання (у разі зростання ціни)

Джерело: розроблено автором за матеріалами : [44]

Негативні наслідки прояву системного ризику в банківській сфері

Наслідок	Прояв
Відтік банківських депозитів	Неплатоспроможність деяких банків може привести до відтоку депозитів з інших банків, а реалізація «інерційних» банкрутств банків може привести до катастрофічного падіння довіри населення до банківського сектора
Неефективне використання фінансових ресурсів	Гальмування кредитування великих позичальників. Зростання кількості позичок уряду на грошовому ринку з метою покриття дефіциту бюджету, що веде до так званого ефекту витіснення
Підвищення процентних ставок	Нестабільність у банківській системі призведе до зростання процентних ставок, зменшення інвестицій та зростання інфляції, що негативно вплине на реальну економіку
Фіскальні та монетарні диспропорції	Націоналізація та / або фінансова підтримка проблемних банків призведе до зростання фінансових витрат і відобразиться на дефіциті бюджету
Неефективна макроекономічна політика	Заходи грошово-кредитної політики, прийняті центральним банком будуть неефективними або малоефективними у випадку ігнорування системного ризику

Джерело: розроблене автором за матеріалами: [20]

Додаток М

Розрахунок факторних показників за методикою Forbes

№	Фактор	Показник	Формула	Діапазони присвоєння балів	Вага фактора
1	Відповідність капіталу активам	Коефіцієнт достатності власного капіталу	$(EQ / NetA) * 100\%$	>17% – 4 б. 12% – 17% – 3 б. 8% – 12% – 2 б. 0% – 8% – 1 б.	0,1
2	Проблемність кредитів	Ставлення недіючих кредитів до кредитного портфелю	NPL / L	<10% – 4 б. 10% – 25% – 3 б. 25% – 35% – 2 б. > 35% – 1 б.	0,05
3	Підтримка і ризики власників	Власники: держава, іноземна корпоративна структура, фізична особа-нерезидент, резиденти України; рейтинги іноземних материнських структур; ризики походження акціонерів.		-Кінцевими акціонерами банку є уряд України, уряди або публічні компанії країн із суверенними рейтингами А і вище – 4 б. - Кінцеві (реальні) іноземні власники володіють контрольним пакетом, або входять в акціонерні фінансові групи країн з рейтингом нижче А – 3 б. - Іноземні власники мають менше 50% капіталу, або ж є фізичними особами-нерезидентами/ або рекапіталізовані державою банки/ або банк належить непублічним компаніям країни з рейтингом нижче А – 2 б. - Банк не належить державі, і немає реальних (не номінальних) іноземних власників/ або банк належить резидентам країни з високими ризиками – 1 б.	0,2
4	Ефективність діяльності банку	Рентабельність середньорічного власного капіталу	$(PROF_{yoy} / EQ_{avg}) * 100\%$	>5% – 4 б. 0% – 5% – 3 б. (-50%) – 0% – 2 б. <(-50%) – 1 б.	0,15
5	Ліквідність банку	Відношення високоліквідних активів до зобов'язань; відношення коштів на коррахунках банків до зобов'язань	$LiqA / LIAB$; $Corr / LIAB$	>15% – 4 б. 11% – 15% – 3 б. 7% – 11% – 2 б. 0% – 7% – 1 б. Коррекція: (+1), якщо $Corr / LIAB > 8\%$ (+0,5), якщо $Corr / LIAB > 2\%$ (0), якщо $Corr / LIAB > 0,2\%$ (-0,5), якщо $Corr / LIAB < 0,2\%$	0,2
6	Безперервність виплат	Масові випадки неповернення, наднизьких лімітів або затримки вкладів за останні 6 років		- Випадків не зафіксовано – 4 б. - Зафіксовано випадки неповернення чи затримки вкладів у минулому (останні 6 років) – 3 б. - Банківські ліміти на зняття коштів з рахунків значно нижчі за ліміти регулятора, часткові проблеми з виплатою вкладів – 2 б. - Поточні численні затримки і неповернення вкладів, в т.ч. масові протести вкладників і перебої в роботі платіжної системи – 1 б.	0,2
7	Системне значення банку	Визначення системної важливості з боку НБУ, обсяг активів		Банк визнано системно важливим з боку НБУ – 4 б. - Для інших банків присвоюються бали від 1 до 3 шляхом апроксимації місця банку в ранкінгу за обсягом активів	0,1
	Загальний залік	Сума балів факторів, зважених на відповідні ваги	$33 = \text{Сума факторів} * \text{ваг а фактора}^3$		1,0

Джерело:[36]

Додаток Н

Оцінка рівня життєдіяльності СББ України станом на 01.10.2018 р.

№	Фактор	Значення показника	Кількість балів	Вага фактору
1	Відповідність капіталу активам	H2 (адекватності регулятивного капіталу)		0,1
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	18,03	3	
	АТ "ОЩАДБАНК"	15,47	4	
	АТ "Укрексімбанк"	11,55	4	
		Коефіцієнт достатності власного капіталу		
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"		1	
	АТ "ОЩАДБАНК"		1	
	АТ "Укрексімбанк"		1	
	Сума показників			
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"		4	0,4
	АТ "ОЩАДБАНК"		5	0,5
	АТ "Укрексімбанк"		5	0,5
2	Проблемність кредитів	H7 (кредитного ризику одного контрагенту)		0,05
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	9,47	4	
	АТ "ОЩАДБАНК"	22,89	2	
	АТ "Укрексімбанк"	34,68	1	
		H8 (великих кредитних ризиків)		0,05
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	0,00	4	
	АТ "ОЩАДБАНК"	309,96	2	
	АТ "Укрексімбанк"	219,14	3	
		H9 (інсайдерських кредитів)		
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	0,22	4	
	АТ "ОЩАДБАНК"	0,46	4	
	АТ "Укрексімбанк"	0,10	4	
	Сума показників			
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"		12	0,6
	АТ "ОЩАДБАНК"		8	0,4
	АТ "Укрексімбанк"		8	0,4
3	Підтримка і ризики власників	Власники: держава		0,15
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"		3,2	
	АТ "ОЩАДБАНК"		3,2	
	АТ "Укрексімбанк"		3,2	
	Сума показників			0,48
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"			0,48
	АТ "ОЩАДБАНК"			0,48
	АТ "Укрексімбанк"			
4	Ефективність діяльності банку	Рентабельність середньорічного власного капіталу		0,15
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"		1	
	АТ "ОЩАДБАНК"		1	
	АТ "Укрексімбанк"		1	
		Операційна рентабельність капіталу		
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"		1	
	АТ "ОЩАДБАНК"		1	
	АТ "Укрексімбанк"		1	
		Чиста процентна маржа		
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"		1	
	АТ "ОЩАДБАНК"		1	
	АТ "Укрексімбанк"		1	
	Сума показників			
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"		3	0,45
	АТ "ОЩАДБАНК"		3	0,45

Закінчення дод. Н

	АТ "Укрексімбанк"		3	0,45
5	Ліквідність банку	Відношення високоліквідних активів до зобов'язань; відношення коштів на коррахунках банків до зобов'язань		0,2
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"		1	
	АТ "ОЩАДБАНК"		1	
	АТ "Укрексімбанк"		1	
		Н4 (Миттєва ліквідність)		
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	37,64	2	
	АТ "ОЩАДБАНК"	113,21	4	
	АТ "Укрексімбанк"	103,70	4	
		Н5 (Поточна ліквідність)		
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	149,26	4	
	АТ "ОЩАДБАНК"	153,54	4	
	АТ "Укрексімбанк"	130,87	4	
		Н6 (Короткострокова ліквідність)		
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	101,13	3	
	АТ "ОЩАДБАНК"	94,70	3	
	АТ "Укрексімбанк"	123,64	4	
	Сума показників			
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"		10	2
	АТ "ОЩАДБАНК"		12	2,4
	АТ "Укрексімбанк"		13	2,6
6	Безперервність виплат			0,2
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"		3	0,6
	АТ "ОЩАДБАНК"		3	0,6
	АТ "Укрексімбанк"		3	0,6
7	Системне значення банку	Визначення системної важливості з боку НБУ, обсяг активів		0,1
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"		4	0,4
	АТ "ОЩАДБАНК"		4	0,4
	АТ "Укрексімбанк"		4	0,4
8	Ризик відкритої валютної позиції	Л13-1 (ризик загальної довгої позиції)		0,05
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	167,6930	4	
	АТ "ОЩАДБАНК"	87,8846	4	
	АТ "Укрексімбанк"	1,1636	4	
		Л13-2 (ризик загальної короткої позиції)		
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	0,0009	1	
	АТ "ОЩАДБАНК"	0,1144	1	
	АТ "Укрексімбанк"	0,0009	1	
	Сума показників			
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"		5	0,25
	АТ "ОЩАДБАНК"		5	0,25
	АТ "Укрексімбанк"		5	0,25
	Загальний залік			
	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"			4,98
	АТ "ОЩАДБАНК"			5,28
	АТ "Укрексімбанк"			5,48

розроблене автором за матеріалами: [91]

Додаток П

Системи оцінювання стану банку

Системи	Орган нагляду	Склад та структура	Область застосування
Система «Canary»	Офіс інспектора грошового обігу (OCC)	складається з пакету інструментів, що зібрані в чотири компоненти: показники продуктивності, розмір кредитного портфеля, ринкові чинники і перспективні моделі. Показники продуктивності базуються на перевірці коефіцієнтів, для яких вказані нижні порогові значення ризику.	використовується для оцінки кредитного, процентного ризиків та ризику ліквідності. Оцінка ризиків здійснюється за моделлю відповідних груп ризику (PGRM), яка проектує повернення банківських активів через наступні три роки за різними економічними сценаріями. Оцінка рейтингу здійснюється за Системою для визначення оцінкового рейтингу (SEER)
Система для визначення оцінкового рейтингу (SEER)	Федеральна резервна система (FED);	складається з двох моделей: моделі "котирування ризику", що передбачає можливість виникнення проблем у банку та моделі "рейтингування", що оцінюється поточними балами	використовується при здійсненні перевірки дотримання законодавства та регулювання банківськими установами, в тому числі оцінка їх ліквідності та оцінка управління ризиком ліквідності.
Статистичний зовнішній рейтинг CAMELS (SCOR)	Федеральна корпорація страхування депозитів (FDIC)	складається з двох компонентів: прогнозне занижених показників CAMELS та прогнозне рейтингування (оцінювання).	використовується для прогнозування падіння - розрахунку можливості того, що банк з рейтингом 1 чи 2 отримає рейтинг 3, 4 або 5 при наступному оцінюванні.
Уніфікована на систему рейтингування фінансових установ (UFIRS),	Федеральна корпорація страхування депозитів (FDIC)	передбачає комбіновану оцінку, що ґрунтується на оцінюванні шести основних елементів банківських фінансових умов та процесів, а саме: адекватність капіталу, якість активів, управлінський потенціал, якість і рівень доходів банку, адекватність ліквідності та чутливість та ринкового ризику. Ліквідність оцінюється від 1 бала (добре) до 5 (критичний стан).	використовується з метою оцінки адекватності ліквідності банку, яка ґрунтується на визначенні вартості таких факторів: адекватність джерел ліквідності порівняно з теперішніми та майбутніми потребами; спроможність банку забезпечувати відповідні потреби без негативного впливу на умови діяльності; здатність активів без затримки, легко та без втрат бути конвертованими в готівку; оцінка грошового ринку та інших джерел фінансування; рівень диверсифікації джерел фінансування як балансових, так і позабалансових; ступінь короткострокової надійності, нестабільні джерела фінансування, включаючи запозичення та депозити, що набуті через посередників, для фінансування довгострокових активів; тенденції депозитів та рівень їх стабільності; здатність до сек'юритизації та продажу певних фондів активів; потенційна здатність управлінського персоналу правильно ідентифікувати, виміряти, здійснювати моніторинг та контролювати позицію ліквідності банку, включаючи ефективність стратегії управління джерелами фінансування, політики щодо ліквідності, управління інформаційними системами та планування фінансування на випадок непередбачуваних подій.

Джерело: розроблено автором за матеріалами [4]

Показники фінансової діяльності СВБ та інших банків на 01.01.2018 р.

НКВ	Банк	Загальні активи, млн.грн	Зобов'язання , млн. грн	Власний капітал, млн.грн	Фінансовий результат, млн.грн.
1	Всього по банківській системі	1 839 958,00	1 172 723,00	161 108,00	-2 267,00
	в т.ч. по СВБ:				
2	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	484 896,00	233 732,00	24 794,00	-23 914,00
3	АТ "ОЩАДБАНК"	295 880,00	202 822,00	31 419,00	559,00
4	АТ "Укрексімбанк"	224 423,00	156 555,00	14 036,00	784,00

Джерело розроблено автором: за матеріалами [91]

Значення економічних нормативів по системі банків України

№	Код	Назва нормативу	Нормативне значення
1	H1	Регулятивний капітал (млн. грн.)	
2	H2	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу	не менше 10 %
3	H3	Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів ⁴	не менше 9 %
4	H3-1	Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань ⁵	не менше 10 %
5	H4	Норматив миттєвої ліквідності	не менше 20 %
6	H5	Норматив поточної ліквідності	не менше 40 %
7	H6	Норматив короткострокової ліквідності	не менше 60 %
8	H7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента	не більше 25 %
9	H8	Норматив великих кредитних ризиків	не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу
10	H9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами ⁶	не більше 25 %
11	H9	Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру ⁷	не більше 5 %
12	H10	Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам ⁸	не більше 30 %
13	H11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою	не більше 15 %
14	H12	Норматив загальної суми інвестування	не більше 60 %

Джерело: складено за матеріалами НБУ. [електронний ресурс]
<https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=69854622>

⁴ Не використовується з 2015 року

⁵ Не використовується з 2015 року

⁶ Запроваджено у другому півріччі 2015 року

⁷ Не використовується з другого півріччя 2015 року

⁸ Не використовується з другого півріччя 2015 року

Додаток Т

**Економічні нормативи та ліміти відкритої валютної позиції СББ України
протягом 9-ти місяців 2018 року**

Банки	АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	АТ "ОЩАДБАНК"	АТ "Укрексімбанк"
Н1, Регулятивний капітал, тис. грн"			
01.04.2018	22 275 400	13 001 054	10 997 754
01.07.2018	20 483 700	12 257 270	11 548 434
01.10.2018	20 626 693	13 077 986	10 073 893
Н2, Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10 %)			
01.04.2018	20,06	17,52	14,46
01.07.2018	18,64	16,99	15,20
01.10.2018	18,03	15,47	11,55
Н4, Норматив миттєвої ліквідності (не менше 20 %)			
01.04.2018	37,41	52,56	82,32
01.07.2018	34,24	58,84	64,46
01.10.2018	37,64	113,21	103,70
Н5, Норматив поточної ліквідності (не менше 40 %)			
01.04.2018	153,98	133,22	138,49
01.07.2018	146,66	127,97	134,98
01.10.2018	149,26	153,54	130,87
Н6, Норматив коротко-строкової ліквідності (не менше 60 %)			
01.04.2018	97,54	97,08	141,67
01.07.2018	98,74	86,77	139,71
01.10.2018	101,13	94,70	123,64
Н7, Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25 %)			
01.04.2018	4,52	22,31	27,81
01.07.2018	6,07	22,82	26,98
01.10.2018	9,47	22,89	34,68
Н8, Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)			
01.04.2018	0,00	404,79	99,31
01.07.2018	0,00	409,51	102,90
01.10.2018	0,00	309,96	219,14
Н9, Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (не більше 25 %)			
01.04.2018	0,67	0,81	0,07
01.07.2018	0,63	0,41	0,07
01.10.2018	0,22	0,46	0,10
Н11, Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15 %)			
01.04.2018	0,67	0,81	0,07
01.07.2018	0,06	0,05	0,03
01.10.2018	0,06	0,05	0,03
Н12, Норматив загальної суми інвестування (не більше 60 %)			
01.04.2018	0,21	0,14	0,22
01.07.2018	0,07	0,14	0,22
01.10.2018	0,07	0,14	0,22
Л13-1, Норматив ризику загальної довгої відкритої валютної позиції (не більше 1%)			
01.04.2018	174,2036	0,2995	0,3597
01.07.2018	168,0828	4,0566	0,6184
01.10.2018	167,6930	87,8846	1,1636
Л13-2, Норматив ризику загальної короткої відкритої валютної позиції (не більше 10%)			
01.04.2018	35,6962	179,9781	9,5324
01.07.2018	11,9634	160,8032	5,2407
01.10.2018	0,0009	0,1144	0,0009

Джерело: Матеріали НБУ: [32]

Додаток У

Розподіл глобальних СВБ згідно до необхідного рівня власного капіталу

Групи	Значення показника власного капіталу, %	Кількість банків	Назва банку
"нижча"	8	15	Bank of China, Bank of New York Mellon, BBVA, Groupe BPCE, Industrial and Commercial Bank of China Limited, ING Bank, Mizuho FG, Nordea, Santander, Societe Generale, Standard Chartered, State Street, Sumitomo Mitsu FG, Unicredit Group, Wells Fargo
друга	8,5	8	Bank of America, Credit Suisse, Goldman Sachs, Credit Agricole, Mitsubishi UFJ, Morgan Stanley, Royal Bank of Scotland , UBS
третя	9,0	4	Citigroup, Deutsche Bank, Barclays, BNP Paribas
четверта	9,5	2	JPMorgan Chase, HSBC
"вища"	10,5	-	-
Всього		29	

Джерело: [86]

Додаток Х

Визначення сутності дефініції терміну «бізнес-модель»

Підхід	Визначення
Орієнтація на цінність / клієнта	Модель бізнесу – це те, як підприємство вибирає споживача, формує і розмежовує свої пропозиції, розподіляє ресурси, визначає, які завдання воно зможе виконати своїми силами і для яких доведеться залучати спеціалістів зі сторони, виходить на ринок, створює цінність для споживача і отримує ось цей прибуток
	Бізнес-модель логічно описує яким чином організація створює, постачає клієнтам і набуває вартість – економічну, соціальну та інші форми вартості
	Бізнес-модель описує цінність, яку підприємство пропонує різним клієнтам, відображає здатності підприємства, суперечність партнерів, необхідних для створення, просування і постачання цієї цінності клієнтам, відносини капіталу, необхідні для отримання стійких доходів
	Бізнес-модель – це метод ведення справ, з допомогою якого компанія утримує себе, тобто, генерує прибуток. Бізнес-модель пояснює, як компанія робить гроші, спеціалізуючись на позиції в ланцюжку споживчої вартості
	Бізнес-модель – це спосіб, яким компанія створює цінність для клієнтів і одержує від цього прибуток
Орієнтація на внутрішні бізнес-процеси	Бізнес-модель – це погляд на підприємство, сконцентрований на самих значущих для бізнесу параметрах
	Бізнес-модель – це структура бізнес-процесів і зв'язків між ними, які використовуються для планування, контролю і корекції діяльності підприємства
	Бізнес-модель – це метод ведення бізнесу, за допомогою якого компанія може забезпечити себе, тобто приносити прибуток. Бізнес-модель пояснює, як компанія заробляє гроші, визначаючи положення компанії в ланцюжку створення вартості
	Бізнес-модель – це набір запланованих дій (іноді їх називають бізнес-процесами), спрямованих на отримання доходу на ринку
	Бізнес-модель підприємства – це відображення реально існуючого або запланованого в майбутньому бізнесу (підприємства) в такій формі, яка може наочно демонструвати всі значимі властивості і особливості підприємства, пов'язані з його здатністю отримувати прибуток і бути конкурентоспроможним
	Бізнес-модель – сукупність способів ведення бізнесу в компанії (її структуру, продукцію, способи доставки та обслуговування товарів, підвищення ринкової вартості), правил ведення цього бізнесу, що лежать в основі стратегії
	Бізнес-модель – логічно схематичний опис бізнесу, покликаний допомогти в оцінці ключових факторів успіху компанії
	Бізнес-модель – це представлення набору пов'язаних модельних елементів, що визначають внутрішню і зовнішню середу компанії в рамках єдиної системи
	Бізнес-модель – це опис підприємства, як складної системи, з заданої точністю, в рамках якої відображаються всі об'єкти (сутності), процеси, правила виконання операцій, існуюча стратегія розвитку, а також критерії оцінки ефективності функціонування системи

Джерело: [30, 37, 38,46]

Додаток III

Фактори та формули розрахунку рейтингу життєдіяльності банків

№	Фактор	Показник	Формула*	Діапазони присвоєння балів	Вага фактора
1	Відповідність капіталу активам	Коефіцієнт достатності власного капіталу	$(EQ / NetA) * 100\%$	>18% – 4 б. 12–18% – 3 б. 8–12% – 2 б. 0–8% – 1 б.	0,1
		H2 (адекватності регулятивного капіталу)	норматив НБУ	>25% – 4 б. 15–25% – 3 б. 10–15% – 2 б. <10% – 1 б.	
2	Проблемність кредитів	Співвідношення недіючих кредитів до кредитного портфеля	NPL / L	<5% – 4 б. 5–15% – 3 б. 15–25% – 2 б. >25% – 1 б.	0,05
		H7 (кредитного ризику одного контрагенту)	норматив НБУ	<10% – 4 б. 10–20% – 3 б. 20–25% – 2 б. >25% – 1 б.	
		H8 (великих кредитних ризиків)	норматив НБУ	<100 – 4 б. 100–300 – 3 б. 300–800 – 2 б. >800 – 1 б.	
		H9 (інсайдерських кредитів)	норматив НБУ	<1% – 4 б. 1–10% – 3 б. 10–25% – 2 б. >25% – 1 б.	
3	Підтримка і ризики власників	Власники: держава, іноземна корпоративна структура, фізична особа-нерезидент, резиденти України; рейтинги іноземних материнських структур; ризики походження акціонерів	--	– Кінцевими акціонерами банку є уряди або публічні компанії країн із суверенними рейтингами А і вище – 4 б. – Кінцеві (реальні) іноземні власники володіють контрольним пакетом або входять в акціонерні фінансові групи країн з рейтингом нижче А – 3,6 б. – Кінцевим бенефіціаром є уряд України. Іноземні власники, що мають профільний бізнес в країні походження з рейтингом нижче А – 3,2 б. – Іноземні власники мають менше 50% капіталу, або ж є фізичними особами-нерезидентами, або банк належить непублічним компаніям країни з рейтингом нижче А – 2,4 б. – Рекапіталізовані державою банки – 2 б. – Банк не належить державі, але має реальних українських власників, у тому числі входить до ФПП – 1,6 б. – Банк не має реальних (не номінальних) іноземних власників або банк належить резидентам країни з високими ризиками (у тому числі українські) – 1,2 б. – Банки з російським державним капіталом (що входять до санкційного списку) – 0,8 б. – Власники банку в розшуку – 0,4 б.	0,15
4	Ефективність діяльності банку	Рентабельність середньорічного власного капіталу	$(PROF_{yoy} / EQ_{avg}) * 100\%$	>20% – 4 б. 5–20% – 3 б. 0–5% – 2 б. <0% – 1 б.	0,15

Продовження дод. Ш

		Операційна рентабельність капіталу	$(\text{PROF}_{\text{yoy}} + \text{Taxes} + \text{LoanLossProvisions}) / \text{EQ}_{\text{avg}} * 100\%$	>45% – 4 б. 15–45% – 3 б. 0–15% – 2 б. <0% – 1 б.	
		Чиста процентна маржа	$(\% \text{Income} - \% \text{Costs}) / \text{Interest Bearing Assets} * 100\%$	>10% – 4 б. 7–10% – 3 б. 3–7% – 2 б. 0–3% – 1 б. <0% – 0 б.	
5	Ліквідність банку	Відношення високоліквідних активів до зобов'язань; відношення коштів на коррахунках банків до зобов'язань	$\text{LiqA} / \text{LIAB}$;	>10% – 4 б. 7,5–10% – 3 б. 5–7,5% – 2 б. <5% – 1 б.	0,2
		Н4 (Миттєва ліквідність)	норматив НБУ	>90% – 4 б. 60–90% – 3 б. 20–60% – 2 б. <20% – 1 б.	
		Н5 (Поточна ліквідність)	норматив НБУ	>100% – 4 б. 70–100% – 3 б. 40–70% – 2 б. <40% – 1 б.	
		Н6 (Короткострокова ліквідність)	норматив НБУ	>110% – 4 б. 80–110% – 3 б. 60–80% – 2 б. <60% – 1 б.	
6	Безперервність виплат	Масові випадки неповернення, наднизьких лімітів або затримки вкладів за останні шість років	–	– Випадків не зафіксовано – 4 б. – Зафіксовано випадки неповернення чи затримки вкладів у минулому (останні 6 років) – 3 б. – Банківські ліміти на зняття коштів з рахунків значно нижчі за ліміти регулятора, часткові проблеми з виплатою вкладів – 2 б. – Поточні численні затримки і неповернення вкладів, у тому числі масові протести вкладників і перебої у роботі платіжної системи – 1 б.	0,2
7	Системне значення банку	Визначення системної важливості з боку НБУ, обсяг активів	–	– Державні банки, що входять у п'ятірку найбільших – 4 б. – Для інших банків присвоюються бали від 1 до 3 шляхом апроксимації місця банку в рейтингу за обсягом активів	0,1
8	Ризик відкритої валютної позиції	Л13-1 (ризик загальної довгої позиції)	норматив НБУ	>1% – 4 б. 0,5–1% – 3 б. 0,2–0,5% – 2 б. <0,2% – 1 б.	0,05
		Л13-2 (ризик загальної короткої позиції)	норматив НБУ	>10% – 4 б. 2–10% – 3 б. 0,5–2% – 2 б. <0,5% – 1 б.	
	Загальний залік	Сума балів факторів, зважених на відповідні ваги	$33 = \text{Сума факторів} * \text{вага фактора}$		1,00

Джерело: [73]

* — Умовні позначення, використані у формулах:

EQ — власний капітал

EQ avg — усереднений власний капітал за останні 12 місяців

L — кредити (з урахуванням резервів під кредитні ризики)
LIAB — чисті зобов'язання
Liqa — грошові кошти та їхні еквіваленти
NetA — чисті активи (загальні активи, скориговані на сформовані резерви)
NPL — недіючі кредити (сума за кредитними операціями IV і V категорій якості)
PROF_уоу — фінансовий результат (прибуток або збиток) за останні 12 місяців

Інтерпретація показників оцінки математичних моделей залежності банківської системи України від СВБ

Показник	Сутність
Множинної кореляції (R)	Показник множинної кореляції характеризує ступінь тісноти зв'язку між залежною змінною та кількома незалежними змінними. Він не може бути меншим, ніж абсолютна величина будь-якого коефіцієнта парної чи множинної кореляції і набуває значення від 0 до 1.
Критерій Фішера ($F_{кр}$)	Називають будь-який статистичний критерій, тестова статистика якого при виконанні нульової гіпотези має розподіл Фішера (F-розподіл). Статистика тесту так чи інакше зводиться до відношення вибірових дисперсій (сум квадратів, ділених на «ступеня свободи»)
Розподіл Фішера або (F-роз)	у теорії імовірностей - двопараметричне сімейство абсолютно неперервних розподілів. F-розподіл часто зустрічається як розподіл тестової статистики коли нульова гіпотеза вірна, особливо в тесті відношення правдоподібності, найважливіший випадок аналіз дисперсії

Джерело: [95]